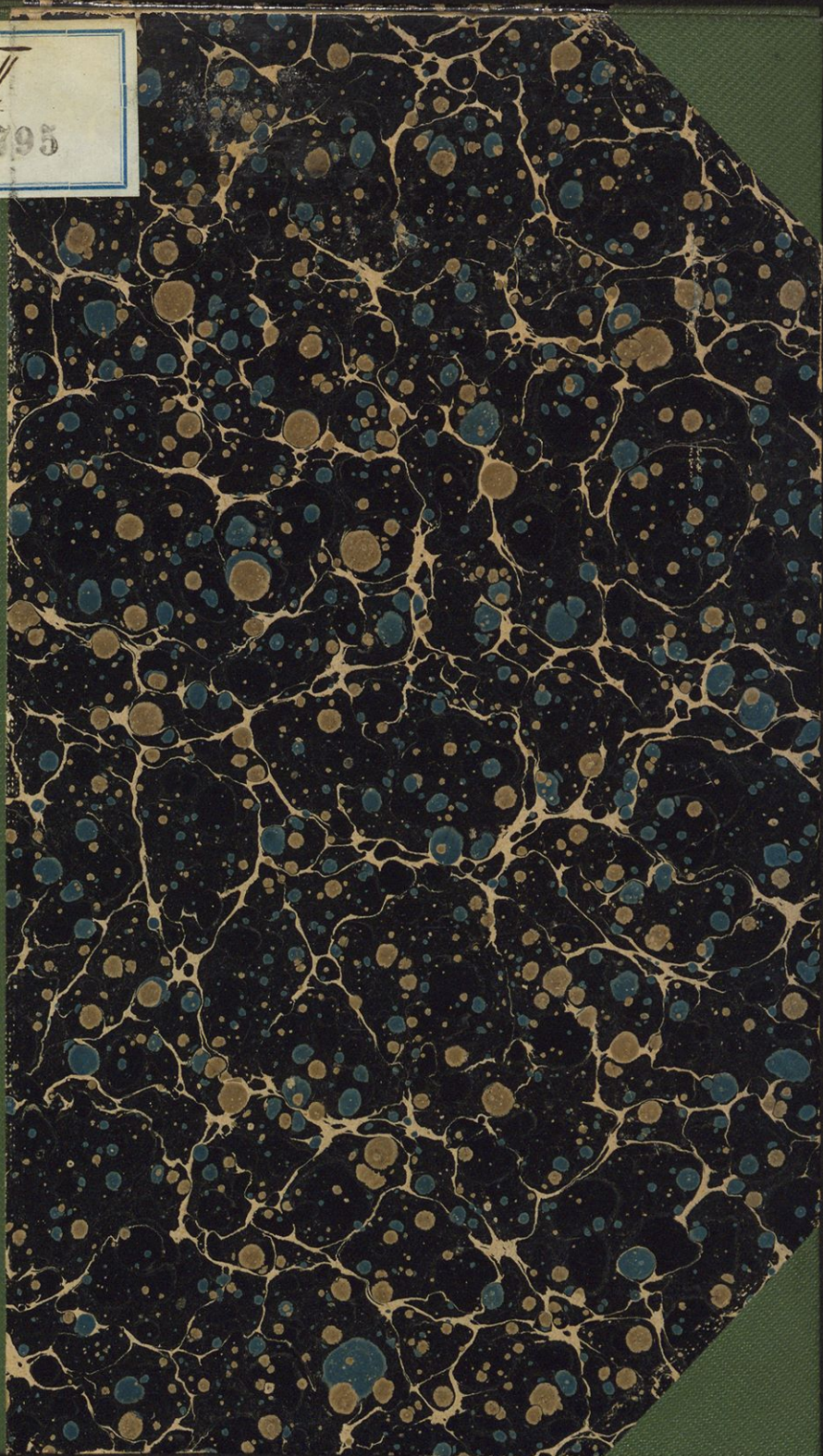
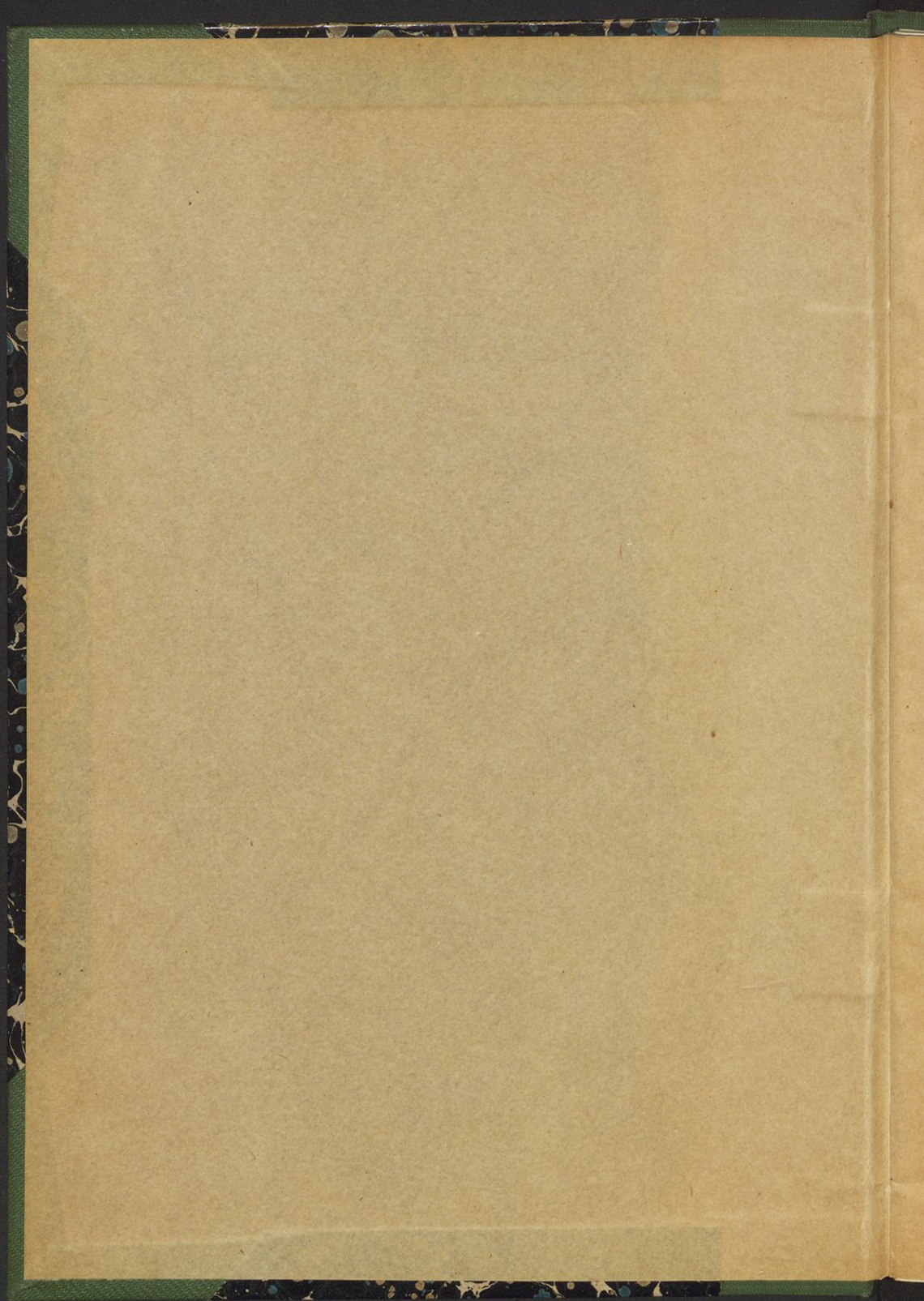

51795

Doctor Angelicus

Sv. Tomaž Akvinski.

Spisal
Frančišek Kovačič,

V Mariboru, 1906.

II

51795

Z dovoljenjem preč. kn. šk. lavant. ordinarijata v Mariboru dne 5. jan. št. 4711.

030044467

I. del.

Življenje sv. Tomaža.

1. Otroška leta Tomaža Akvinskega.

Nedaleč od Arpina, rojstnega mesta slavnega vojskovodja Marija in govornika Cicerona, leži sred lepe ravnine t. i. „srečne Kampanije“ mestece Aquino, Aquinum starih Volskov, ki se omenja že pri Tacitu, Pliniju ml. in Ptolemeju. Tu je bil dom pesnika Juvenala in cesarja Pescennija. Dandanašnji ima Aquino kakih 3000 prebivalcev in škofijski sedež.

Plodovito ravnino, ki se v tem delu imenuje „Terra di Lavoro“, okrožuje od severovzhoda skalnato gorovje. Tu se vidijo na strmem brdu nekoliko milj od Aquina sive razvaline, ki so kakor zrasle s pečino. To so ostanki nekdanjega močnega gradu grofov Akvinskih, Rocca-Secca (Rupes sicca — suha pečina) in je v razvalinah že od l. 1252, ko ga je razdejal Konrad IV., sin cesarja Friderika II. Prvotno se je obitelj Akvinska imenovala „de Summacula“ ali „Sommaclo“; njeni pradedje so si pridobili veliko bojno slavo že ob času Karola Vel. V zgodovini je znan iz l. 996, kakor poroča Leon Ostijski,¹ Adenulf, lastnik grada Aquino.

Grofje Akvinski so se ponašali s sorodstvom z mogočno rimsko rodovino Frangipanov, iz katere je bil tudi slavní papež Gregorij Vel. (590—604), a ta je po očetu bil iz rodu Anicijev, torej bi rodovina Akvinska bila v posredni krvni zvezi z najodličnejšimi rimskimi patricijskimi rodovinami. V resnici so Akvinci bili longobardskega pokolenja, a v srednjem veku so odlične plemenitaške obitelji v Italiji kaj rade svoj izvor iskale v rimskih patricijskih rodovinah.

Po ženitvi so Akvinci prišli v krvno zvezo z najodličnejšimi rodovinami onega časa. „Grof Tomaž iz Sommaclo je bil v posebni milosti pri cesarju Frideriku I. Rdečebrcu; za nagrado za svojo zvesto službo je dobil roko cesarjeve hčeri Frančiške in grofijo Acerro. Tudi njegov sin Landulf je bil jako odličen in mogočen plemenitaš. Poleg grada Akvino je imel še druga velika posestva, kakor Loretto, Bercastlo, trdnjavo S. Giovanni, Roccasecca i. dr. Oženil se je z Bogdano (Theodoro), hčerjo grofa theatinskega iz normanske rodovine Caraccioli. Po svoji ženi je

¹ Bolland., marc, str. 655.

Landulf stopil v daljno sorodstvo s Petrom Aragonskim, Ludovikom Sicilskim in z Blanko, materjo francoskega kralja Ludovika IX.

Iz tega zakona se je rodilo šestero otrok, tri hčere in trije sinovi. Najmlajši med njimi je bil Tomaž, ki je ovekovečil ime obitelji Akvinske. Leto njegovega rojstva še vedno ni dognano s popolno gotovostjo; premika se med l. 1224 in 1227. Njegov glavni življenjepisec Vilhelm de Toco pravi, da je ob smrti dovršil 49. leto in začel 50, umrl je pa gotovo 7. marcija 1274, torej bi bil rojen koncem l. 1225 ali začetkom 1226, vendar drugi mislijo, da je bil rojen l. 1227 in tudi je v novi rimski izdaji Tomaževih del nastavljeno leto njegovega rojstva 1227 in za to leto se je odločil tudi Wulf.¹

Kakor mnogim drugim slavnim in svetim možem, je tudi Tomažu legenda rojstvo okitila s svojim vencem. Nek puščavnik Bonus iz bližnjega gorovja je materi napovedal, da bo rodila sina in mu dala ime Tomaž. Ona in njen mož da bodeta hotela, naj deček obleče redovno obleko sv. Benedikta na Monte Cassino, a Bog bo drugače ukrenil. Njen sin bo stopil v dominikanski red ter bo s svojo učenostjo in svetostjo nadkrilil vse vrstnike.

Navdušeni občudovalci svetnikov so nazrevali že v krstnem imenu Tomaževem njegovo slavno prihodnost, češ, hebrejska beseda Tehom pomeni brezno, globokost, in s tem imenom je napovedana njegova globoka učenost.² Svetnik sam v govoru za praznik apostola Tomaža razlaga ime svojega imenjaka v pomenu brezno (abyssus).

Ime Tomaž je bilo dano otroku najbrž v spomin na slavnega deda, ki je posebno povzdignil moč in slavo Akvinske hiše. Za krstnega botra mu je bil papež Honorij III. (1216—1227), ki se je pri krstnem obredu dal zastopati po škofu v Aquinu.

Po rojstvu je tedaj bil Tomaž postavljen na vrhunec takratnega sveta; visoko plemstvo ga je vezalo z najodličnejšimi glavami krščanskega sveta, sijaj in bogastvo je obdajalo njegovo zibelko. Germanska in romanska kri se je pretakala v njegovih žilah in je res tudi združil v sebi svojstva teh dveh rodov: resnobno, globoko mišljenje, ki je značajno za germanska plemena, pa nekako lahkoto in jasnost v izrazu in nežno tankočutnost za lepoto, ki je lastna romanski nravi. Tudi zunanji vtiski so bili kar najbolj ugodni za razvoj mehke otrokove duše in odločilni za njegov značaj in poznejše življenje. Veselo italško nebo pa slovesna tišina na nepristopni pečini, na kateri je stal grad, ob vznožju pa bujna in bogata ravnina, vse to je blagodejno vplivalo na otroka. K temu še pa ljubezniva, nežna, pobožna mati, katere vrlin ne morejo dovolj prehvaliti življenjepisci. S svojim bogoljubnim življenjem in z dobrimi deli je zaslужila postati mati slavnega Tomaža, učenjaka in svetnika. Kot najmlajšega otroka je še Tomaža negovala s posebno skrbjo. Modra mati se je znala pa tudi izogniti nevarnosti, da bi pomehkužila svojega sina. V graj-

¹ Histoire de la Philosophie médiévale. Louvain 1900, str. 259.

² V resnici pomeni hebr. beseda Tho'ma' „dvojčič“ (gr. Didymus).

ski kapeli je ž njim molila, tam mu je vcepljala v srce strah božji, ki je najzanesljivejši varih na polzki poti življenja; iz njene roke je sprejemal darove, ki jih je delil siromakom, in se tako učil dejanske ljubezni do bližnjega, da ga njegov visoki rod ne sme napihovati in zadrževati, ampak naj tudi z ubožcem človekoljubno ravna.

Oče Landulf je bil veren kristjan pa pogumen vitez in večkrat nekoliko strasten in srborit. Tudi oba starejša brata Landulf in Reginald sta bila viteza v službi cesarja Friderika II. Tako se je mladi Tomaž v roditeljski hiši lahko seznanil tudi z viteškim življenjem in v njegovih delih se pozna, da mu je vojaštvo bilo dobro znana stvar.

Sicer so nam življenjepisci ohranili le malo podatkov iz detinske dobe sv. Tomaža. Neke noči je nad Rocca Secca razsajala grozna nevihta. Strela je udarila v stolp, kjer je bila otroška spalnica. Sestro je ubilo, dočim je Tomaž ostal nepoškodovan.¹ Pravijo, da je že v zgodnji mladosti kazal nagnjenje do knjige. Če se je jokal, ga je pestunja najlažje potolažila s tem, da mu je dala kos pergamenta. Večkrat je natihoma priplazil k škrinji, v kateri so hranili domače listine, in če je bila slučajno odprta, je pismo za pismom zlagal poleg sebe, potem pa v istem redu nazaj v škrinjo.² Znana je tudi pripovedka, da je nekoč krčevito držal v roki kos papirja in močno jokal, ko so mu ga hoteli vzeti. Ko je mati pogledala, kaj neki ima, videla je, da je na papirju zapisano „Ave Maria“. S tem so življenjepisci okitili začetek njegovega poznejšega res nežnega česčenja nebeske kraljice.

Ko je prva vzgoja pod neposrednim materinim varstvom bila končana, trebalo je petletnega, že dobro razvitega otroka izročiti v druge roke. Kulturno ognjišče Italije in zlasti poglavitno vzgojevališče in učilišče za južno-italsko plemstvo je bil staroslavni samostan Monte Cassino, le nekoliko ur oddaljen od mesta Aquino. Obitelj Akvinska je bila v tesni zvezi s tem samostanom. Že v starih časih so bili grofje Akvinski zaščitniki samostanu, a od l. 1228 je bil brat Landulfov, stric Tomažev, Sinibald opat slavnega in vevplivnega samostana kot 56. naslednik sv. Benedikta. Znano je, da je plemiškim rodovinom bilo veliko na tem ležeče, da povečajo moč in slavo svoje hiše. Lahko si je torej misliti, da so se tudi politični razlogi vpoštevali, ko so stariši mladega Tomaža poslali na Monte Cassino. S svojim tihim značajem in nežnim srcem je Tomaž kazal sposobnost za duhovski in redovni stan. Kaj ko bi kdaj Tomaž po stricu preyzel mitro in opatsko palico ter s to vplivno in visoko cerkveno častjo dičil hišo Akvinsko?

2. Začetni nauki na Monte Cassino in v Napolju.

Ako se za rojstveno leto Tomaževo vzame letnica 1225, tedaj je Tomaž prišel na Monte Cassino v jeseni l. 1230, sicer pa l. 1232, ako se oklenemo l. 1227 kot rojstvenega leta. Na Monte Cassino so se Tomažu odprla vrata v svetišče božje in človeške vede, tu je začel zbirati

¹ Bolland. 656 n. 3. — ² Ševčík, Sv. Tomáš Akvinský. — Brno, 1899, I. str. 19, Sv. Tomaž Akvinski.

drobne kamenčke, iz katerih je polagoma zrastle velikanska piramida, ki stoletjem gleda čez rame.

Za zbranost, pouk, nežno pobožnost in vzvišene misli ni lahko najti na zemlji primernejšega prostora, kakor je Monte Cassino. Kakor predstraža srednjih Apeninov stoji v jasni višavi na istoimenovanem bregu že več kakor 13 stoletij skupina samostanskih poslopij. Gledalcu se odpira nepopisno čaroben razgled nad „srečno“ Kampanijo tje do sredozemskega morja, proti vzhodu in severu pa zapira pogled veličastno resno, gologlavo apeninsko pogorje. Tihi mir vlada tukaj, ne moti ga posvetni hrup in šum, človek se tukaj čuti visoko vzvišenega nad nižave vsakdanjega življenja.

Veličastni spomini so spojeni s tem krajem, v trdi kamen je tukaj zgodovina vklesala svoje dogodke. Že ob času rimljanskih vojsk s Samničani je bilo ob vznožju mesteca Casinum (dandanes S. Germano), ki je bregu in samostanu dalo ime. Od prastarih časov je bil na vrhu gore hram Apolonov, ki se je ohranil notri do 6. stoletja. Ko je l. 530 neka zarota med menihi primorala sv. Benedikta, patrijarha zahodnega redovništva, zapustiti Subiaco, izbral si je za novo bivališče vrh kasinske gore, kjer je podrl Apolonov tempel in posekal maliku posvečen log. Na razvalinah božanstvu luči in znanja posvečenega templja je Benedikt postavil samostan, ki je postal središče benediktinskega reda ter žarišče zahodne omike. Žalostni in veseli dogodki, ki so tekom stoletij prišli čez Italijo, so zapustili svoje sledove tudi v samostanskih zidinah. Že ob smrti sv. Benedikta († 543) je bilo njegovo delo utrjeno, da je moglo kljubovati vsem prihodnjim hudim udarcem. Divje čete so večkrat prihrule nad samostan, pregnale menihe iz njih zatišja in samostan razrušile, tudi hud potres ga je večkrat do tal podrl, a vselej se je kakor pomlajen zopet vzdignil iz razvalin in še krepkeje razvijal svojo delavnost. Duh sv. Benedikta živi naprej v njegovih pravilih. Iz neznatne knjižice Benediktovih pravil je vzrastla bujna setev; njegovi sinovi hité iz kasinske gore z evangelijem v roki in nesó luč krščanske vere in omike divjim ljudstvom srednje in severne Evrope.

Že v 8. stoletju je samostan imel svojo šolo in vzgojevališče, iz katerega so tekom srednjega veka izšli slavni možje, papeži, škofje, učenjaki, med njimi za zgodovino Slovencev toli znameniti Pavel Dijakon. Že do 12. stoletja je štel samostan do 46 pisateljev, pozneje od srede 13. stoletja do konca 16. zopet 31. Molitev in znanost, umetnost, tiho premišljevanje in telesno delo, vse je bilo tu modro združeno. Poleg sv. pisma in sv. očetov so se menihi tudi pridno pečali s proučevanjem in prepisovanjem starih klasikov. Istotako je zasluga velikega očaka redovništva, da je telesnemu delu priboril čast; njegov izrek se glasi: „Te-

daj so v resnici menihi, če živijo od dela svojih rok.“¹ Te besede so divje puščave in neprehodna močvirja spremenile v krasna polja.

Večkrat se je sicer zaril v samostansko svetišče tudi posvetni duh, ki je povzročil hujše opustošenje, kakor bojno orožje, vendar so vstali vselej možje, ki so znali obnoviti Benediktovega duha. Ta samostan je tedaj imel čast, podati začetne nauke tudi enemu največjih veleumov, kar jih zgodovina pozna.

Nek učni načrt iz XII. veka nam razkazuje začetno šolo onega časa. Majhen šolar se je moral najprej učiti brati. Na majhnih kamenitih ploščicah ali lističih so bile zaznamovane črke, katere je učenec nekako igraje začel spoznavati. Ko je poznal črke, začel se je vaditi brati iz psaltirja. Potem se je začel učiti pisati. Najprej je v voščene ploščice vbadal črke, ko je znal delati črke, je dobil pergament in se začel vaditi lepopisja. Na to vidimo učence, ki sede na nizkih lesenih stolcih krog učenika, meniha benediktinskega reda, ki jih uči iz starega pergamenta samostanske knjižnice latinščino. Razlaga jim psalme, berejo Esopove basni, Teodulove pesmi in izbrane komade iz Ovidija.

Prava podlaga srednjeveškega šolstva so bile t. im. sedmere proste vede (*artes liberales*, *studia humaniora*), katere je srednji vek povzel iz grškorimskega zaklada. Latinski pisatelj v Kartagi Martianus Capella (koncem 4. in začet. 5. stol. pisal) jih je razdelil v dve skupini, *trivium* in *quadrivium*, Kasijodor in Boetij sta povzela to razdelitev in jo izročila krščanskim šolam srednjega veka. Na tej podlagi se je razvila naša gimnazija, ki je ohranila ono razdelitev še celo v 19. stoletje. Trivij je obsegal gramatiko, retoriko in dialektiko,² kvadrivij pa aritmetiko, geometrijo, muziko, astronomijo.

Kakor žlahtna cvetlica je mladi Tomaž v tihi samoti rasel in napredoval duševno in telesno. Pri učenju je kazal nenavadno nadarjenost, s svojimi odgovori in vprašanji je večkrat iznenadil učitelje. V zunanjem vedenju je bil tih, skromen, pohleven, njegove misli so se navadno sukale okoli tega, kar je v šoli slišal. Na ta način je pa tudi vsako novo spoznano stvar dobro prekuhal v svojem duhu in ji, kolikor mogoče, prodril do jedra. In to je oni pot, na katerem se likajo pristni in temeljiti učenjaki. Iz površnega in raztresenega učenca ne more postati velik učenjak, najmanj pa globok in temeljit mislec. Tomaž je pa v sebi združil še drug pogoj, ki je istotako zelo važen za uspešen napredek v nauku, ki se pa žal le prepogostoma zanemari. To je нравna popolnost, nepo-

¹ „Tunc vere monachi sunt, si labore manuum suarum vivunt“ Bened. Reg. c. 48.

² Ime „trivium“ pa ne prihaja odtod, ker obsega tri predmete, ampak ker so rimski učitelji imeli šole na oglih, kjer so se ulice križale. „Quadrivium“ je ponarejeno po *trivium* in se prvič nahaja pri Boetiju. De arithm. 1, 1.

pačenost srca, vedrina duha, odločnost volje, ki zna brzdati razne strasti v človeku, da ne preskočijo svojih mej. Za učenca in učitelja so vele-pomenljive besede sv. pisma: „Modrost ne gre v hudovoljno dušo, tudi ne prebiva v telesu, ki je udano grehom.“¹ Tomaž je bil vzgled nedolžnega otroka, njegova duša je bila podobna kapljici jutranje rose, ki visi na mladem cvetu in solnčni žarki v njej odsevajo v najkrasnejših barvah.

Ko so se samostanski gojenci pod nadzorstvom svojega učitelja veselo igrali v senci košatih dreves, se je Tomaž rad oddaljil in odšel na samo. Učitelj ga kmalu zgreši in najde ga slonečega ob deblu in globoko zamišljenega. Ljubeznivo mu položi roko na glavo in ga vpraša, zakaj je tako zamišljen. „Rad bi dognal, kaj je Bog. Povejte, oče, kaj je Bog?“ — je bil odgovor. To priprosto pa najvišje vprašanje vsega bogoslovja in modroslovja, kaj je prvi začetek vseh stvari, iz ust maloletnega Tomaža nam daje zreti v najskrivnejše globine njegove duše in daje spoznati, s čim se je njegov duh pečal.

Resnemu in zamišljenemu značaja se rada pridruži neka osornost in preziranje sodrugov, ki se navadno prevrže v nezaupnost, pesimizem, v melanholijo. Pri Tomažu ni bilo tako. Do sodrugov je bil ljubezniv in dobrosrčen pa tudi veselega srca bez vsake prisiljenosti in razbrzdanosti. Taka nrav je izraz velike pa priproste in nepopačene duše.

Stric Sinibald je imel veselje s svojim nečakom, a le pet let je bil deček pod njegovim varstvom. Opat je svetoval očetu, naj ga pošlje na takrat cvetočo šolo v Napolj. Mnenje, da so ga stariši že takrat popolnoma odločili benediktinskemu redu in da je bil v samostanu že kot oblat, se ne da z ničim dokazati.

Iz Monte Cassino se je Tomaž, po telesu še otrok, po modrosti malone mož, po čednosti angel, vrnil k svojim starišem, ki so takrat prebivali na gradu Loreto. Tu je zopet s svojo materjo in sestrami opravljal pobožnosti in delil darila ubožcem. Oče in brata so se pa morali pripravljati na vojsko, ker po kratkem premirju (1230) je cesar Friderik II. zopet začel bojevanje, hoteč si podjarmiti celo Italijo.

Le kratko časa je Tomaž ostal v domači hiši, zakaj okoli l. 1236 v jeseni (ali 1237) ga je oče poslal v Napolj. To je bila v življenju Tomaževem velikanska sprememba. Iz tihega grajskega in samostanskega življenja je bil prestavljen v sredo razburkanega valovja velikomestnega življenja.

L. 1224 je Friderik II. ustanovil v Napolju novo vseučilišče, prvo, ki je ustanovljeno neposredno od državne oblasti. Hotel se je zmaščevati nad Bologno, ki je imela dotlej najimenitnejše vseučilišče v Italiji, a je stala na strani lombardsko-guelfske zveze proti cesarju. Tudi repu-

¹ Modr. 1, 4. Isto misel nahajamo tudi pri Platonu.

blikanski duh, ki je vel v Bologni, ni ugajal despotičnemu cesarju. Hotel je torej z novim vseučiliščem povzdigniti čast svoje države in pa mladeniče odvrniti od Bolonje, kjer bi se morda navzeli idej, ki bi utegnile postati nevarne njegovemu absolutizmu.

Z uprav cesarsko darežljivostjo je obsipal novo vseučilišče ter privabil tjekaj najimenitnejše učenjake onega časa in jim nakazal visoko plačo. Zdi se, da je to prvi slučaj, da so vseučiliščni profesorji dobivali stalno plačo od države, ker sicer so uživali razne nadarbine, dobivali šolnino od učencev (revni so bili prosti) in pa takse pri izkušnjah. Cesar je prepovedal, da bi njegovi podložniki šli na drugo vseučilišče kakor na napoljsko. Na ta način se je vseučilišče naglo visoko povzdignilo.

V Napolju je Tomaž nadaljeval študije trivija in kvadrivija. V gramatiki je imel učitelja takrat slavnega gramatika Petra Martina, v naravoslovju pa istotako glasovitega Irea Petra Hyberna. Tukaj je tudi dobil prvi pouk v modroslovju in se prvič seznanil z Aristotelom. Tudi tu je Tomaž pokazal svojo bistroumnost. Učitelji in tovariši so ga občudovali, s kako lahkoto je razumeval razne predmete, kako jasno, stvarno in gotovo je reševal stavljenja vprašanja.

Prinesel je s seboj v Napolj nepokvarjeno srce, resen značaj, močno voljo in strah božji. Bil je kakor skala, ob kateri so se odbijali vsi valovi velikomestne razbrdanosti. Napoljsko mesto je pač bogato obdarovano z naravnimi krasotami, a v nravnem oziru je že iz rimskih časov na slabem glasu. „Napolj je raj na zemlji, toda v njem prebiva hudič“, pravi italijanski pregovor. In ob času Tomaževem ni bilo nič boljše. Dvor Friderika II., ki se je večkrat tam mudil, je pač razvijal velik sijaj, a pod zunanjim bliščem se je skrivala velika nravna gniloba; plemiški sinovi, ki so prišli na vseučilišče, so si v obili meri privoščili naslade, ki jih ponuja krasno primorsko mesto; vsled neprestanih vojsk je nravljudstva podivjala, življenje je bilo zlasti v Napolju zelo razbrzdano.

Tomaž je imel seboj starega grajskega slugo za postrežbo, a ta bi mladega grofiča ne bil mogel vzdržati na potu nedolžnosti, ko bi ne imel sam v sebi dovolj nravne moči. Razuzdano velikomestno življenje se mu je studilo in ga odbijalo, pogled na toliko nravno propalost je netil v srcu že itak natihome tlečo željo, zapustiti svet in njegovo blatno nasladnost. Sicer pa on ni bil prvi, na katerega je burno mestno življenje napravilo ta utisek. V dobi propadanja rimske države in ob času preseljevanja narodov so mnogi nravno čisti in za idealne dobrine zavzeti možje zapustili svet in odšli v divje puščave ali pa se zaprli v tihe samostane ter se posvetili molitvi in študijam. Tako je n. pr. celo veliki državnik Kasijodor zapustil kraljevi dvor, ko je slutil, da čez Italijo pride divja povodenj, odšel je na svoje posestvo v Kalabrijo in ondi ustanovil neko vrst samostana, ki bi naj gojil molitev in učenost, dobro vedoč, da je to

duhovni kvas, ki more prenoviti ljudstva in zmagati prej ali slej celo surovo silo.

Mladi Tomaž je vso svojo skrb posvečeval študijam in molitvi. Že od narave je bil nežne nravi, premišljevanje in učenje ga je bolj veselilo kakor pustolovno življenje njegovih aristokratskih tovarišev. Njegovo znotranje nagnjenje so pa podpirale tudi takratne politične okoliščine. Na apeninskem polotoku je besnel boj od vznožja Alp pa doli do Sicilije. L. 1237 se je Friderik vrnil iz Nemčije z močno vojsko v Italijo in pri Cortenuova porazil Milance in njih zaveznike, katerim je sedaj dal grozno čutiti svojo jezo. Opojen z bojno srečo je zaničljivo odbil vse opomine in predloge papeža Gregorija IX. Na to je papež na cvetno nedeljo leta 1239 ponovil izobčenje nad cesarjem in svoje postopanje utemeljil s tem, da cesar hujska Rimljane, da zadržuje popolnitev izpražnjenih škofij v Siciliji, da zapira, preganja, mori duhovnike, pleni in požiga cerkve in samostane, osvaja in napada cerkveno državo, da je zaprl papeške poslane in itd. Friderik ni ostal odgovora dolžen. Njegovi ljudje so z besedo in s pismom dražili vse strasti zoper papeža, vnel se je grozen boj z umstvenim in bojnim orožjem. Z divjimi Saraceni je cesar brez usmiljenja pustošil zemlje svojih nasprotnikov. Ko je papež l. 1240 sklical vesoljni cerkveni zbor in ko so se francoski in angležki škofje napotili v Rim, jih je dal cesar na morju pri Elbi napasti in poloviti, kolikor jih ni utonilo, so morali iti v gnusne apulijske ječe. L. 1241 je umrl Gregorij IX., a čez 17 dni tudi njegov naslednik Celestin IV. Sedaj je nastal še hujši nered, ker je cesar zaprečil volitev novega papeža. Šele leta 1243 dne 24. junija je bil izvoljen kardinal Sinibald Fiesco pod imenom Inocencija IV.

Dočim je tako divjal ljut boj v Italiji, je iz severne in srednje Evrope prihajal grozen krik pred divjimi Mongoli; na Francoskem so razsajali Albižani, na Španskem pa se je bil boj na življenje in smrt med kristjani in mohamedanci.

Vsi ti burni dogodki so se vršili ob času, ko je Tomaž bival v Napolju. Strankarski boji so raztrgali vse vezi in razrovali družabno življenje. Zaradi rodbinskih vezi in len je tudi Akvinska obitelj bila zapletena v politične homatije; stala je trdno na cesarjevi ali gibelinski strani proti guelfom. Tomaž je torej dobro vedel, da se v to burno valovje mora tudi on vreči. On pa je že takrat časovne dogodke razmotrival iz višjega, idealnejšega stališča, zato ga je srce bolj vleklo v samostansko tihoto, kakor na bojno polje.

Za časa svojega bivanja v Napolju je posebno rad zahajal v dominikansko cerkev in se tudi osebno seznanil z nekaterimi redovniki. To je bilo odločilno za Tomaževo bodočnost, a ga je stalo tudi trdega boja.

Trinajsti vek je bil priča velikega duševnega pokreta. Ravno ob času Tomaževega rojstva je zatisnil oči serafski apostol uboštva in prenovitelj versko-nravnega življenja, sv. Frančišek Asiški († 1226), njegov ognjeviti prijatelj sv. Dominik je legel v grob pet let poprej († 1221). Frančiškanski in dominikanski red sta v mladeniški čilosti razvijala živahno delavnost in z neko čarobno močjo vlekla duhove k sebi. Pravilo sv. Dominika, ki sloni na Avguštinovih pravilih, ukazuje redovnikom sveto živeti, stanovitno se učiti in druge poučevati. Kakor sv. Frančišek je tudi sv. Dominik svojim sinovom posebno na srce položil ljubezen do uboštva. Duhovna oporoka Dominikova je bila: „Ljubite se, čuvajte ponižnost, ne ločite se od prostovoljnega uboštva.“ Brez dovoljenja poglavarjevega je bilo prepovedano sprejemati tudi najmanjše darilce. Menihi so morali spati na trdi postelji, ostro se postiti, moliti, pridigovati in se učiti. Služba božja je morala biti kratka in enostavna, brez dragega blišča. Pridigovanje in spreobračanje krivovercev, kar je bila glavna naloga pridigarskega reda, je nujno zahtevalo tudi gojenje znanosti. Zatorej je red moral vzdrževati šole in nadarjene mladeniče pošiljati na glasovita vseučilišča, da ondi dosežejo akademične časti in se vsposobijo za učiteljsko in misijonsko službo.

Postavo tega reda občuduje celo Napoleon I., češ, da je krasen vzor za moderno postavodajstvo s svojo modro razdelitvijo oblastvenih delokrogov in ljubko zvezo autokratične in demokratične misli; kardinal Manning pa opozarja na pristni humanistični duh, ki preveva redovno ascezo.

Bliskoma se je razširil dominikanski red po vsej Evropi in celo po Aziji. Že ob smrti Dominikovi je red štel 8 pokrajin in 40 samostanov, dočim je Dominik štiri leta poprej začel le s 16 sodrugi. L. 1253 je papež Inocencij IV. izdal bulo bratom pridigarskega reda v deželah Saracenov, Grkov, Bolgarov, Kumanov, Etijopcev, Sircev, Gotov, Jakobitov, Armencev, Indijcev, Tatarov, Ogrov in drugih vzhodnih narodov.

Na znotraj je ta red blagodejno sodeloval v najvažnejših časovnih potrebah in vprašanjih. V znanstvu se ponaša z dolgo vrsto slavnih učenjakov, v umetnosti je dovolj opozoriti na ljubko cerkev S. Maria Novella v Florenciji, ki je delo treh dominikanskih bratov, pa na nežne angelske podobe bogoljubnega slikarja fra Angelica da Fiesole. Cerkvi je dal red čez 2000 škofov in štiri papeže.

Najsijajnejšo zvezdo je ta red dobil v mladem grofu Akvinskem.

L. 1243 je Tomaž končal svoje študije v Napolju. Šestnajst ali osemnajstletni mladenič si je sedaj moral določiti stan. Iz njegovega resnobnega značaja in nepopačenega srca smemo sklepati, da je o tem resno prevdarjal in ni opustil, izprositi si božje pomoči in vprašati za svet modrih mož.

Nekako meseca avgusta l. 1243 je nadepolni potomec mogočne obitelji prejel iz rok takratnega priorja fr. Tomaža Agni de Lentino ubožno obleko sv. Dominika.

3. Borba za poklic.

Tomažev vstop v dominikanski red je vzbudil nemalo pozornost in začudenje v krogih napoljskega plemstva. Nadepolni in nadarjeni mladenci, sin mogočne Akvinske obitelji, bližnji sorodnik kronanih glav se odreče vsem častem, ki so se mu takorekoč smehljale nasproti, pa se zapre v samostansko celico in obleče borno dominikansko haljo! Najbolj je seveda razburil glas o tem koraku Tomaževem njegove stariše, brate in sestre. Naklepi njegovi, stopiti v dominikanski red, jim pač gotovo niso bili neznani, a pričakovali pač niso, da jih bo tako hitro in odločno izvršil.

Verjetno je pač, da je veliko bolj razjarjen bil oče, kakor pa dobrosrčna in pobožna mati; tako je vsaj izjavil pri kanoničnem procesu protonotar sicilskega kraljestva Bartolomej de Capua, ki je od intimnih znancev Tomaževih zvedel podatke o njegovem življenju.¹ Z vstopom v dominikanski red je Tomaž podrl vse lepe sanje svoje obitelji. Če bi že ne bil postal svetni vitez, naj bi vsaj stopil v svetno duhovsko službo, kjer bi mu bila lahka pot do kardinalske časti ali morda celo do tijare! Ali bi pa naj vstopil v odlični benediktinski red, ne pa v beraški red sv. Dominika! Njih aristokratski ponos je bil s tem občutljivo užaljen. K temu so se pridružile še politične potežkoče. Cesar Friderik II. je bil ogorčen na frančiškane in dominikance ter jih je izgnal iz svojega kraljestva; le po dva sta smela ostati v vsakem samostanu. Sedaj pa stopi v ta red sin ene najodličnejših gibelinskih obitelji!

Četudi torej mati Teodora morda ni bila v srcu brezpogojno nasprotna sklepu svojega sina, namen njenega potovanja je bil brezdvomno ta, da sina odvrne od njegovega sklepa in tako reši njegovo slavno bodočnost ter čast in domači mir Akvinske hiše. Mislila je pač, da je mladenci nepremišljeno storil ta korak.

Preden je pa Teodora s svojim spremstvom dospela v Napolj, so dominikanci mladega novince odposlali v Terracino, odtod v Anagni in od ondod v Rim v samostan sv. Sabine na aventinskem griču. Mati pohiti tudi v Rim, a zastonj je trkala na samostanska vrata in zahtevala, da vidi svojega sina. Dasi je zagotavljala, da ne misli sina odvesti, vendar ji dominikanci niso izpolnili želje, kar je visoko gospo seveda užalilo.

¹ Bolland. 710.

To postopanje redovnih poglavarjev bo morda kdo obsojal kot neopravičeno poseganje v materine pravice, lahko se vzbudi celo sum, da so dominikanci iz sebičnih nagibov pridobili mladega plemiča za svoj red. V resnici bi bilo njih postopanje graje vredno, ako bi ne imelo svoje opore v prosti volji in trdnem znotranjem prepričanju Tomaža samega. On je bil trdno uverjen, da ga glas božji kliče v red sv. Dominika, z druge strani je pa istotako gotovo vedel, da ga mati hoče na vsak način odvrniti od tega, zato je bežal pred njo in ni hotel, da se snide ž njo, češ, Boga je treba bolj slušati, kakor ljudi.

Ali pa se ni pregrešil zoper dolžno pokorščino do starišev, ko je brez njih privoljenja stopil v dominikanski red? Ali ni prekršil dolžnega spoštovanja in ljubezni do matere, ko je bežal pred njo? — Ni mogoče misliti, da bi si nedolžni in rahločutni mladenič ne bil stavil teh vprašanj pred sodiščem svoje vesti. Pač je imel v samem sebi konkreten slučaj, ko je pozneje v svojem najimenitnejšem delu razpravljal o razmerju med spoštovanjem do starišev pa med vstopom v redovni stan in razmotrival vprašanje, ali je kdo iz pokorščine do starišev dolžan ne vstopiti v redovni stan.

Ljubezen do starišev pa redovniško življenje sta dve čednosti, razlaga Tomaž,¹ čednost pa čednosti ne more nasprotovati, zato se ne more zgoditi, da bi prišlo v nasprotje spoštovanje do starišev pa redovniške obljube. Vsaka čednost ima določene meje in če te prestopi, potem ni več čednost, marveč pregreha. Dolžnost je, stariše spoštovati na pravi način, ne bi pa bilo v pravem redu, če bi nas poslušnost do starišev odvrčala od Boga, v tem slučaju pokorščina do starišev ne bi bila več čednost. Tukaj se torej dolžnosti do starišev umaknejo dolžnostim do Boga. Sicer je pa dolžan tudi redovnik spoštovati in častiti svoje stariše.

O isti stvari piše sv. Bernard:² „Zapustiti mater, se zdi res nečloveško“ (inhumanum); toda ostati pri njej, ko te Bog kliče, ni koristno za njo samo, ker je na ta način ona vzrok pogube svojega sina in spravi v nevarnost tudi svoje lastno zveličanje. Če jo torej zapustiš, je to njej v prid in je znamenje prave ljubezni... Tisti, ki je ukazal spoštovati očeta in mater, je rekel tudi: „Kdor ljubi očeta ali mater bolj kakor mene, ni mene vreden“ (Mat. 10, 37).

V takih velevažnih zadevah, kakor je n. pr. volitev stanu, se človek sme poslužiti svoje osebne pravice in prostosti. Kot princip življenja so stariši dolžni skrbeti za svoje otroke in jim zato nikakor ni dovoljeno stopiti v redovni stan, otroke pa neoskrbljene popolnoma zapustiti. Nasprotno pa so otroci dolžni za stariše skrbeti, jim pomagati in jih hraniti le takrat, če so stariši v potrebi. Zato ni dovoljeno sinu ali hčeri sto-

¹ Summa theol. II. 2. qu. 101, a. 4. — ² Epist. 104, n. 3.

piti v redovni stan, če so stariši slabotni, bolani in siromašni, pa nimajo druge podpore. Ako pa stariši niso v potrebi in sili, sme otrok tudi proti njih volji stopiti v red (oziroma v kak drug stan), ker v izvolitvi svojega stanu in osobito v službi božji je otrok, ko odraste, prost. Spoštovanje do starišev se ne razteže le na zunanje, tvarne in časne reči, marveč tudi na znotranje, duševne; čast, hvaležnost in ljubezen pa otrok lahko izkazuje svojim starišem tudi v redovnem stanu.¹

V zunanji potrebi pač Tomaževi stariši niso bili, spoštovanja in ljubezni do starišev pa Tomaž z vstopom ni odvrzel. Zatorej je v tem oziru pred svojo vestjo bil čisto na jasnem, le začasno je izjalovil njih politične račune, a poznejši dogodki so pokazali, da je i tu storil prav.

Da bi mladega Tomaža odtegnili daljnemu zasledovanju, so ga dominikanci natihoma poslali iz Rima v družbi nekaterih soredovnikov na Francosko. Ko je pa Teodora to zvedela, je hitro obvestila svoja starejša sinova v cesarskem taboru o begu njunega mlajšega brata. Cesar je bil ravno kar opustil brezuspešno obsedanje mesta Viterbo in se je s svojo vojsko mudil v Toskani. Razume se, da je grofoma Akvinskima rad dovolil, poslati straže na vse strani, koder bi imeli priti dominikanci z ubežnim bratom.

Med bolzenskim jezerom in Sijeno blizu mesteca Aqua-Pendente so si potniki pri nekem studencu počivali, kar plane čez njih krdelce vojakov, na čelu jim brat Tomažev Rajnald. Tomaža primejo, druge pa pusté pri miru. Hočejo mu sleči dominikansko obleko, a Tomaž ne pusti. Odpošljejo ga tedaj k materi v trdnjavo S. Giovanni, od ondod pa ga je mati vzela s seboj v Roccasecco. S sladkimi besedami ga skuša mati pregovoriti, naj sleče redovno obleko, a mladenič nasprotno materi dokazuje, da so njeni razlogi prazni. Ko z lepega ni šlo, poprijela je mati strožja sredstva; da ga zapreti v samotno izbo, češ, v samoti se bo že premislil. Materi so pomagale tudi sestre Tomaževe, a te je kmalu predbil na svojo stran. Starejša, Marija je pozneje celo sama stopila v samostan in je bila krog l. 1255 opatinja benediktinkam v Kapui. — V zaporu se je Tomaž vglobil v molitev in v študije; premišljeval je, čital sv. pismo, Lombardove Sentencije in Aristotela. Sestre so mu skrivoma donašale knjig. Od svojega sklepa se pa mladenič nikakor ni dal odvrniti, ob njegovi jekleni volji so se razbili mili in ostri poskusi. Čim bolj so ga nadlegovali, tem bolj se je utrjeval v svojem sklepu.

Tudi oče, ko se je vrnil domov, je z vso resnobo in očetovsko veljavo zahteval, naj sleče redovno haljo in tako reši čast svojega roda. Ponujal mu je, če že hoče biti redovnik, naj stopi v benediktinski samostan. Drugič mu je zopet slikal lepoto viteškega stanu ter mu ponujal na izbiro ali daljno ječo ali viteško opravo.

¹ Summa theol. II. 2. qu. 189, a. 6.

Največ je pa moral prestati od svojih bratov, ki sta prav robato z njim ravnala ter mu siloma strgala obleko. Ko vse nič ni pomagalo, izmislila sta si podlo, pa za njun namen primerno izbrano sredstvo, ki bi naj porušilo Tomažu neomajno podlago njegove stanovitnosti in moralne jakosti. Posurovela brata sta prav ugibala, kje je najnevarnejša točka, da se npravna trdnjava predobi, kje je navadno korenina moralnega poloma za mladega človeka. — Najmeta mlado in lepo pa malopridno žensko ter jo pošljeta v samotno izbo Tomaževo, da mladeniča vjame v svoje mreže. Borba prikipi do vrhunca, Tomaž izide kakor zlato iz ognja kot zmagoslavce iz nevarne poskušnje. V tem kritičnem trenutku se pokaže Tomaž drugega egiptovskega Jožefa. Ogorčen zgrabi na ognjišču goreče poleno ter zapodi zapeljivko iz sobe. Zmaga je bila dobljena, njegova veličina za čas in večnost odločena. Z ugaslim polenom napravi Tomaž križ na steno, pade na kolena ter zahvali Boga, da mu je dal prestati težko poskušnjo; slovesno zaobljubi Bogu večno devišstvo. — Vsled velikega duševnega boja zaspi. V spanju vidi angele, ki pridejo iz nebes in ga opašejo z belim pasom ter vdarijo za nebeškega viteza. — Božja previdnost ima svoja pota. Kakor nekdanj za nebeške duhove pride tudi za človeka odločilni čas poskušnje, ko se mora kakor Herkules na razpotju odločiti na desno ali levo. Blagor človeku, ki spozna „čas svojega obiskanja“, ki spozna, kaj mu je v pravi časni in večni blagor, in ne prezre skrivnostnega klica milosti božje, kakor opominja psalmist: „Danes, ko njegov glas slišite, nikar ne zakrknite svojih src“ (ps. 94). — Tomaž ni zatrdil ob času poskušnje svojega srca milosti božji, zato ga je pa tudi zanaprej utrdila, da ga ni več nadlegovalo meseno poželenje.

Kmalu potem nastopi preobrat v Tomaževem položaju. S svojo odločnostjo in stanovitnostjo je premagal svoje sorodnike; začeli so ga čislati in občudovati. Med tem se je tudi cesar Friderik II. nekoliko pomiril s papežem. Izprva seveda tudi on ni maral slišati, da bi mladi grof Akvinski postal dominikanec, a sedaj je na prošnjo papeževo, pri katerem so se bili dominikanci pritožili, zaukazal, naj se Tomaž izpusti iz zaporu. Po dolgem zaporu ga nekje proti koncu l. 1244 da mati natihoma izpustiti skozi okno. Tomaž gre naravnost k dominikancem v Napolj, od tod pa v Rim.

A sorodniki se še niso mogli pomiriti. Mati¹ vloži tožbo pri apostolski stolici zoper dominikance, češ, da so ji ugrabili sina. Tomaž se je moral sam zagovarjati pred Inocencijem IV. Papež, hoteč ugoditi obema strankama, ponudi Tomažu opatijo na Monte Cassino in povrh dovoli, da sme kot benediktinski opat živeti po pravilih dominikanskega reda, če je že tako vnet za ta red. Tomaž se prav dobro zagovarja in odkloni po-

¹ Oče je med tem menda umrl, ker ni več o njem sledu.

nujeno čast. Ko papež spozna njegovo trdno in preiščljeno voljo, zavrne tožbo, — in Tomaž je odslej imel mir zaradi svojega poklica.

Strašni dogodki, ki so v kratkem prišli nad hišo Akvinsko, so pokazali, kako modro je Tomaž ravnal, ko si je izvolil za svoj delež siromaštvo, samoto, modrost in nedolžnost, odklonil pa hipne dobrine in bliščeče časti, ki mu jih je ponujal visoki stan. Obitelj Akvinska je iz neznanega vzroka prišla v nemilost pri cesarju. Konrad IV. jim je opustošil vsa posestva in leta 1252 grad Akvino do tal podrl. Tomaževega brata Landulfa je pogнал v pregnanstvo, dočim je Rajnald umrl v ječi. Ime grofov Akvinskih je pa ovekovečil Tomaž v meniški halji, sicer bi se v zgodovini komaj omenjalo.

To je moč in zmaga moralnih idej in vzorov, katerih ne vedo ceniti oni, ki gledajo le na trenutni uspeh! Kar je pred ljudmi majhno in zaničljivo, je v resnici mnogokrat veliko in častno.

4. Tomaževe študije v Kolinu in v Parizu.

Ko je Tomaž došel v Rim, se je ondi ravnokar mudil general dominikanskega reda Janez Teutonicus (1241—1252), ki je nadepolnega mladenciča l. 1244 vzel s seboj v Pariz, od ondod pa v Kolin, kjer se je l. 1245. imel vršiti generalni kapitul dominikanskega reda.¹ Potovala sta vsaj večinoma peš, zakaj dominikanska pravila so bila jako stroga in razni kapituli so ponovno zabičali, da se redovniki smejo le v posebno nujnih okoliščinah voziti, sicer pa morajo hoditi peš. Dolgo potovanje po raznih deželah in med raznimi ljudstvi je brezdvomno na mladega, dovetnega Italijana blagodejno vplivalo ter mu razširilo duševno obzorje. Za njegovo duševno razpoloženje in stremljenje je prav značilen odgovor, ki ga je dal na vprašanje svojega vodnika pri prvem pogledu na Pariz: „Kaj bi dal za to, da bi bil kralj tega mesta?“ — „Rajši bi imel homilijo sv. Janeza Krizostoma o Matevževem evangeliju, kakor pa da bi bil kralj tega mesta!“

V Kolinu sta se srečali dve veliki duši. Ondi je takrat bival in učil največji nemški učenjak srednjega veka, duhoviti in podjetni Albert Veliki,² imenovan „Doctor universalis“; v katerem je modrosti žejna duša

¹ V raznih življenjepisih Tomaževih se navadno bere, da je ob prihodu Tomaževem v Rim ondi zboroval generalni kapitul, ki je sklenil, poslati Tomaža na višje nauke. Ta trditev je povzeta iz Vilhelma de Toco, toda v Rimu je šele l. 1292 prvič zboroval generalni dominikanski kapitul. L. 1243 je bil generalni kapitul v Parizu, l. 1244 pa v Bolonji. V Rimu je takrat menda zboroval le pokrajinski kapitul, kateremu je prisostvoval tudi redovni general, ki se je takrat v Rimu mudil. Cfr. Reichert, Monumenta Ordinis FF. Praedicator. Vol. I. t. III.

² Rojen (kakor se splošno misli, — trdnega dokaza ni) l. 1193 v švabskem mestecu Lauingen ob Donavi iz plemenite obitelji Bollstadt. Okoli l. 1223. je stopil

Tomaževa našla studenec, s katerega globoko in čudovito modrostjo se je lahko napojila.¹ Viljem de Toco nam opisuje Tomaža v Albertovi šoli kot zelo skromnega, ponižnega, tihega, marljivega in pobožnega učenca. Tovariši njegovi so mislili, da je mladenič slabo nadarjen in da ne more dohajati visokih misli Albertovih, zato je so ga pomilovali in zaradi njegove molčečnosti zbadljivo imenovali „mutastega sicilskega vola“. Eden tovarišev se mu ponudi, da mu hoče pomagati in ž njim ponavljati predavano stvarino. Ponižni Tomaž sprejme ponudbo. A tovariš kmalu zapazi, da ga Tomaž v bistroumnosti daleč nadkriljuje. Ko se nekoč v zamotanem vprašanju popolnoma zmede in zaplete, pojasni Tomaž mirno, jasno in določno zamotani vozelj. Tovariš ostrmi in ga poprosi, da zanaprej menjata uloge. Tudi modri učenik Albert je v kratkem odkril v skromnem mladeniču skriti talent. Nalašč mu je stavljal v rešitev najtežja vprašanja; odgovori Tomaževi so bili vselej jasni, določni in globoki. Ko je pri javni disputaciji vzbudil splošno občudovanje, je Albert bojda zaklical: „Mi ga imenujemo mutastega vola, a on bo še v znanosti tako zamukal, da bo odmevalo po vsem svetu.“²

L. 1245 so Alberta „z ozirom na njegovo neprimerljivo učenost“, kakor pravi Tomaž Cantipratanus, poslali v Pariz, da bi ondi predaval bogoslovje. Istega leta je umrl v Parizu ondotni škof, sloviti Aleksander Haleški s častnim priimkom „Doctor irrefragibilis“. In ravno to leto pride v Pariz drug velikan Albert, ž njim pa nadarjeni učenec — Tomaž Akvinski. Generalni kapitul v Bolonji l. 1240 je bil zaukazal, naj provincijali pošiljajo nadarjene učence v Pariz na višje nauke. Pariz je bil takrat središče in ognjišče znanstvenega življenja, zlasti je slovela pariška

v dominikanski red. Učil je v Kolinu in v Parizu. L. 1260. je po želji in zapovedi Aleksandra IV. postal škof v Reznju, kjer je uredil sila zanemarjeno škofijo. L. 1262. se je odpovedal škofiji ter se vrnil v samostan k svojim študijam. Umrl je v Kolinu 15. novembra 1280. Papež Gregorij XV. ga je 15. septembra 1622. prištel zveličanom. — Njegovi mnogobrojni spisi zasedajo v modroslovno, naravoslovno in bogoslovno področje. Prvo izdajo vseh njegovih del je oskrbel dominikanec Peter Jammy in je izšla v Lionu l. 1651 v 21 folijantnih zvezkih. Druga izdaja Albertovih del je izšla v Parizu v 38 zv. l. 1890* in nasl. — O njegovem življenju gl. v. Hertling, Albertus Magnus (Köln 1880), Sighart J., Albertus Magnus. Sein Leben und seine Wissenschaft. Regensburg 1857. Em. Michael, Albert der Grosse v „Zeitschrift für kath. Theol.“ Innsbruck 1901.

¹ Quo cum pervenisset praedictus iuvenis et audivisset in omni scientia profunda et miranda docentem, gavisus est se cito invenisse, quod quaereret; a quo haurire posset avidus, quod sitiret. Vilj. de Toco, Bollandisti, marcij, t. I. pg. 660 F.

² Fertur magistrum Albertum dixisse per spiritum prophetiae: Nos vocamus istum bovem mutum; sed ipse adhuc talem dabit in doctrina mugitum, quod in toto mundo sonabit. Vilj. de Toco, Bolland. Mart. t. I., 661 C.

teologična in artistična šola,¹ kakor v Bolonji pravna, v Salernu pa medicinska šola.

V velikem duševnem pokretu 13. veka zacvetejo tudi vseučilišča. Ponekod so se razvila iz starodavnih samostanskih ali stolnih šol, tu in tam so pa nastala znova, poleg drugih, že obstoječih šol. Notranje ustrojstvo vseučilišč se je razvilo in izobličilo zlasti v 13. veku. Današnji pojem „univerze“ se pa ne krije povse s srednjeveško „universitas“. Beseda „universitas“, ki se često omenja v srednjeveških spisih, znači v civilnem pravu združeno korporacijo. V akademičnem² življenju „universitas“ ni pomenjala učnega zavoda samega, marveč zbor profesorjev, ki so učili na kaki šoli, ali tudi skupino učencev, ki so pohajali dotično šolo (universitas magistrorum atque scholarium). Višji učni zavodi so se pred 13. stoletjem imenovali enostavno „scholae“, od 13. veka naprej pa „studium generale“ ali „sollemne“. Ščasoma so pa besedo universitas prenesli na šolo samo. Tako že Karol IV. govori o „studium Pragense“ in „universitas Pragensis“.

Srednjeveška vseučilišča je preveval vseskozi verski duh. Vse ustanovne listine do 16. stoletja in še dalje izrecno povdarjajo, da je namen vseučilišča ohranitev in pospeševanje čiste, prave vere. Vsi važnejši akademični čini so se začeli in končali z verskimi obredi. Bilo je splošno prepričanje, da se le tedaj more znanost uspešno gojiti in človek v resnici spopolniti, ako ostane na potu, ki vodi do vira vse resnice in blaga — Boga. Sicer so pa vseučilišča uživala takrat veliko prostost, bila so prave trdnjave prostosti; „libertas academica“ je bil dragocen zaklad, katerega so neustrašeno branili proti vsakomur. Vseučilišče se je upravljalo samo po svojih štatutih. Ugled vseučilišča je bil zelo velik. Francoski kralji so s ponosom imenovali pariško visoko šolo svojo najstarejšo hčerko; doktorski naslov je podeljeval neko vrst plemstva. Pred glasom vseučilišča so včasih obmolknili celo odloki kraljev in papežev.

Slavna pariška filozofična šola je celo vtisnila poseben pečat francoskemu jeziku. Njegova slovniška pravila so trdno določena, v svojih izrazih zahteva francoščina jasnost kakor sholastične distinkcije, besede tečejo logično kakor stavki v silogizmih. Po vplivu francoskega jezika so mnogi modroslovni pojmi prešli v splošno rabo vseh omikanih narodov. Sploh je bila filozofična izobrazba podlaga vsem študijam; vsakdo je moral najprej biti artist t. j. filozof, potem šele je mogel vstopiti v kako drugo fakulteto. Pariško vseučilišče se je razvilo koncem 12. in začetkom 13.

¹ Teologična šola v Parizu je imela časten naziv „sacratissima“, pravna „consultissima“ in medicinska „saluberrima“. Bulaeus, *Historia Universitatis Parisiensis* (Paris 1665—1673) IV. pg. 362.

² Beseda „akademik“ v pomenu visokošolec ni bila v navadi v srednjem veku.

veka iz skupine raznih višjih šol s tem, da so se učitelji raznih strok pod vplivom takrat процvitajoče združne organizacije združili v eno korporacijo.¹ Polagoma so se izobličile 4 fakultete: bogoslovna, artistična (filozofična), pravna in medicinska. Najmočnejša je bila filozofična fakulteta, ki je bila razdeljena v razne narodnosti in je sploh veljala kot zastopnica vseučilišča. Kralj Filip August je l. 1200 povodom nekega prepira med meščanstvom in dijaštvom vseučilišče izvzel izpod sodnostni svetnih sodnikov. Cerkveno potrjenje je dal pariški univerzi papež Inocencij III., ki je bil i sam njen učenec. Papežev legat Robert Courçon je izdelal štatut, ki govori o lastnostih učiteljev, o dolžnostih dijakov, o knjigah in o pogojih za teologična predavanja. Pariška univerza je bila vzorec za vseučilišča na Nemškem in Angleškem. Leta 1229. bi zaradi izgrediv bila skoro razpuščena, vendar ji je kralj Ludovik IX. naposled potrdil stare privilegije.

Dijaki pariške univerze so stanovali v posebnem delu mesta, ki še dandanes nosi po njih ime „Quartier latin.“ Ubožnejši so prebivali v podstrešnih luknjah — izbe se ne morejo imenovati, zakaj najslabša stanovanja naših delavcev se jedva primerjajo ž njimi. Tu se je skrivala velika beda, pogostoma pa tudi velika нравna propalost.

Pouk na teologični fakulteti so oskrbovali deloma stolni kanoniki, deloma pa razni redovniki, ki so imeli samostane v Parizu. Najprej so dobili učiteljske stolice cistercijci, premonstratenci, pa korarji sv. Viktorja. V 13. stoletju so se jim pridružili še dominikanci in frančiškani. Dominikancem je l. 1229. dovolil škof Viljem Auvergne-ski, da so začasno prevzeli eno stolico, katero so pa stalno pridržali in si kmalu pridobili še drugo, kar je vzbudilo nemalo zavist. Frančiškani so pa prišli do vseučiliške stolice s tem, da je stopil v njihov red slavni Aleksander Haleški ter pridržal svojo stolico. L. 1244. in 1249. je papež Inocencij IV. določil, da mendikantom gredo na vseučilišču glede na predavanja, akademične časti in druge odlike iste pravice kakor drugim. Od dominikancev je pa moral biti eden Francoz, drugi pa ne Francoz.

Dominikanci so imeli svoja predavanja v konventu sv. Jakoba. Kmalu je navrelo v konvent toliko mladeničev iz raznih pokrajin dominikanskega reda, da so okoli l. 1236. izdali določbo, da vsaka pokrajina sme poslati v Pariz le tri posebno nadarjene mladeniče.

V tem samostanu sta prebivala tudi Albert in Tomaž. Albert je svoji nalogi izvrstno zadostil, Tomaž je pa marljivo nadaljeval svoje študije in

¹ Wetzer & Welte, Kirchenlex. XII., 315 i. d.

dosegel prvo akademiško čast — bakalaureat.¹ Bakalar je že dobil pravico, pod vodstvom kakega doktorja imeti predavanja. Po dobro prestani izkušnji so ga proglasili sposobnega, vdeležavati se javnih disputacij. Te disputacije so bile nekaki duševni turnirji in ljudska vseučilišča onega časa. Vršile so se v cerkvi ali na kakem drugem javnem prostoru in sicer redno v postnem času. Vsak učitelj je moral od časa do časa imeti ali voditi javno disputacijo. Navzoči so bili doktorji², bakalarji, učenci in tudi drugo občinstvo. Doktorji v črnem doktorskem plašču in z biretom na glavi so zasedli visoke stolice. Nižje so bile poprečno klopi za bakalarje. Doktor, ki je vodil disputacijo in predsedoval odlični skupščini, je stopil na vzvišeno stolico ter kratko napovedal predmet disputacije (quaestio), včasih ga tudi nekoliko razložil. Sedaj so nastopili iz svojih nizkih stolic borilci — bakalarji. Razdelili so se v defendente in oponente; navajali so dokaze za ali proti (argumentatio). Ko se je učenjaški boj razvnel in razvil do naglih in podrobnih vprašanj, so si nasprotniki stopili bližje. Ako so postali prestrastni ali so se oddaljili od predmeta, je bila dolžnost predsednikova, da jih navrne na pravi tir ali ukaže umolkniti. Ako se je stvar zamotala in je niso mogli povoljno rešiti, rešil jo je doktor-predsednik sam in vsi so se morali udati. Med disputacijo so rabili določene izraze uljudnosti. Disputacijo je sklenil kak doktor ali starejši bakalar z uljudnim nagovorom na predsednika in njegovo stroko.

Ako je bakalar dobro prestal disputacije, dobil je t. zv. „prima laurea“ — okroglo kapico, in odslej je smel i sam predavati, bodisi da je ponavljal predavanja učiteljeva ali pa je razlagal kako knjigo, katero mu je nakazal pravi učitelj. Na teologični fakulteti je bakalar pod vodstvom magistrskim razlagal posamezne knjige sv. pisma (baccalaureus biblicus); ko je ta tečaj dokončal, se mu je odkazalo razlaganje posameznih traktatov sentenc Petra Lombarda³ (baccalaureus sententiarus). Ko je dokončal 2. knjigo sentenc in začel s 3., je postal „baccalaureus formatus“ in kandidat za višjo akademično stopinjo — licenciat. Ako je dobro predaval

¹ Besedo „baccalaureus“ izvaja Littré od keltske besede bachan = majhen, mlad; v resnici pa izhaja iz novolatinske besede „baccalarius“, ki pomeni od 9. stoletja malega posestnika „baccalaria“, t. j. cerkvi pripadajočega zemljišča, za katero je plačeval obresti, torej je bil nižji cerkveni vazal, pozneje nemški Knappe, pa tudi nižji duhovnik. V 13. stoletju je ta izraz prešel v akademično rabo ter se je z njim zaznamovala najnižja akademična čast. V tem pomenu je beseda dobila obliko baccalaureus ter so si jo razlagali z bacca laurea (Lorbeer).

² Licenciat je še takrat bil istovreden z doktorstvom.

³ Petrus Lombardus, imenovan „magister sententiarum“, se je rodil koncem 11. veka v Lombardiji. L. 1159. je postal škof v Parizu, a se je čez leto dni odpovedal škofiji in je umrl l. 1164. Bil je eden najvplivnejših pisateljev srednjega veka, njegov vpliv na šole je trajal več stoletij. Njegove štiri knjige Sentenc, imenovane tudi „Summa magistri Lombardi“ so služile kot učna knjiga v teologičnih šolah. Mnogo-

in še med tem dalje marljivo poslušal predavanja doktorjev, so ga učitelji predstavili kancelarju, da mu podeli licenciat.

Kdor je hotel postati javni bogoslovni učitelj, je moral najmanj 4 leta slušati teologijo. Ker je Tomaž eno leto opravil že v Kolinu, preostalo mu je še v Parizu 3 leta. A učiteljske službe ni nastopil v Parizu.

L. 1247. je dominikanski generalni kapitul zaukazal, da si morajo štiri redovne pokrajine: provensalska, nemška, angleška in lombardska ustanoviti svoje visoke šole (generale studium et sollemne), kamor bo smel vsak provincijal poslati po dva učenca. Vsled tega je provensalska pokrajina dobila visoko šolo v Montpellier, lombardska v Bolonji, angleška v Oxfordu, nemška pa v Kolinu, ki je bil najprimernejši za tako šolo zaradi ugodne lege, živahnega prometa in dobro razvitega duševnega življenja. Za vodjo nove šole je bil najsposobnejši Albert; na njega je tudi padla izvolitev. Tako je najbrž v poletju l. 1248. Albert s Tomažem zapustil Pariz in se vrnil v Kolin. Zelo verjetno je, da je 15. avgusta t. l., ko je bil položen temeljni kamen veličastni kolinski stolnici, Albert že bil v Kolinu.¹

5. Tomaž uči v Kolinu in v Parizu.

Z novim šolskim letom 1248² je Tomaž pod vodstvom Albertovim nastopil nčiteljsko službo na novovstanovljeni visoki šoli. Njegov tovariš je bil Ambrozij Sansedonius iz Siene. Tomaž je razlagal modroslovje, sv. pismo in sentence Lombardove. V to dobo spada začetek Tomaževega literarnega delovanja;³ spisal je kot učitelj v Kolinu razpravo „de ente et essentia ad sodales“ (nekak obris ontologije), pa „de principiis naturae ad fratrem Silvestrum“ (temeljna načela kozmologije), začel je spisovati tudi komentar k Lombardovim sentencam.

Albertovo ime je privabilo nebroj učencev v Kolin in to je pomoglo, da je tudi Tomaž hitro zaslovel. Držal se je sicer zvesto svojega modrega učitelja in vodnika, vendar ga ni robsko in mehanično posnemal, ampak je tudi samostojno razvijal svojo metodo, Njegov učenec in življenjepisec

teri razlagavci, t. zv. „Sententiarii“, so spisali nebrojne komentarje k Lombardovim sentencam. Sicer pa Lombard ni izviren, ampak je eklektik, ki zajema primerne misli od vseh strani, da razloži cerkveni nauk; ⁹/₁₀ njegovih sentenc se da dognati iz sv. Avguščina. Pozna se tudi vpliv njegovega učitelja Abelarda in pa Hugona a S. Victore. Gl. Dr. Joh. Espenberger, Die Philosophie des Petrus Lombardus und ihre Stellung im 12. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters, Münster 1901.

¹ Zeitschrift f. kath. Theologie 1901, str. 48.

² Akademično leto se je začelo med 19.—28. okt. in je trajalo blizu do 7. septembra. V vsem je bilo 90 dni počitnic, četrtki in prazniki so bili tudi prosti.

³ Ševčík, I. 69.

Viljem de Toco ga slavi, da je že koj v začetku svojega učiteljjevanja iznenadil poslušalce z enostavnim in jasnim predavanjem. V svojih poslušalcih je vedel vzbuditi vnemo in zanimanje za predmet, ker je našel vedno novih vprašanj in dokazov.¹ V svojih spisih ni imel pred očmi toliko čenjakov, marveč pred vsem svoje poslušalce, zato je pisal kratko, jasno in določno, pa vendar tudi natančno in globoko.

Za svojega učiteljjevanja v Kolinu se je pripravljaj tudi na sv. red ter se uril v cerkvenem govorništvu, ker pridigovanje je bilo poglobitna naloga sinov sv. Dominika. Posvečen je bil najbrž l. 1251. Kdo naj opiše čustva svetega strahu, veselja, ljubezni in gorečnosti, ki so prevevala nedolžno dušo Tomaževo, ko je postal srednik med Bogom in človeštvom! Njegova nežna duša je pač pela polna rajske radosti z Marijo veličastno pesem „Magnificat“, ko se je v njegovih rokah prvokrat pod vidnimi podobami kruha in vina vršila najvišja skrivnost krščanske vere. Najsvetejša daritev je bila odslej Tomažu neusahljiv vir veselja, tolažbe, milosti in razsvetljenja. Živa vera v navzočnost Gospodovo v najsv. zakramentu je ganila strune njegove duše, da so zapele veličastne himne v čast presv. Evharistiji. Tomaž je znan kot vzoren častilec in vneti pesnik najsvet. zakramenta.

Leta 1252.² se je Tomaž ločil od svojega učitelja Alberta. Ker je svojo učiteljsko službo tako izvrstno opravljal, je Albert izposloval, da so ga poklicali v Pariz, kjer bi naj nadaljeval učiteljsko službo, hkrati pa dosegel doktorsko čast. Skromnega Tomaža je iznenadilo to vabilo in se je branil te odlične časti, a sveta pokorščina mu je velevala, da sluša glas svojih predstojnikov. Njegov tovariš Sansedonius je pa bil poklican za učitelja v Rim.

Tomaž je potoval iz Kolina v Pariz skozi današnjo Belgijo, kjer se je pomudil nekoliko dni pri kneginji Adelheidi burgundski in njenem možu Henriku III., brabantsem vojvodu. Skromni pa duhoviti mož v meniški halji je napravil mogočen vtisek na dvoru. Ker je v ondotnih pokrajinah bivalo mnogo judov, prosila je kneginja Tomaža, naj ji da navodilo, kako naj ravna z judi. Tomaž je po svojem prihodu v Pariz res spisal delce „De regimine Judaeorum“, ki kaže njegovo razboritost v praktičnih rečeh pa tudi človekoljubno srce. Judje sicer nosijo na sebi velikansko krivdo, ker so zavrgli in umorili Mesija, vendar naj ne ravna ž njimi kruto in naj jim pusti, kar jim je potrebno. Kristjani se morajo kazati kristjane

¹ Erat enim novus in sua lectione movens articulos novum modum et clarum determinandi inveniens et novas reducens in determinationibus rationes. Bolland. l. c. 661.

² Ta letnica ni gotova, gotovo je le, da je začetkom šolskega leta 1253 že predaval v Parizu.

nasproti vsem. Denarje, katere jim je bila ugrabila, naj vrne lastnikom ali pa razdeli ubožcem. Judje si sicer navadno pridobe premoženje z oderuštvom, vendar jih vladar za to ne sme oropati, ker bi potem s tujim ropom bogatil sam sebe. Judje naj nosijo posebno obleko, da se razpoznajo od drugih, ne le ker to zahteva lateranska sinoda, ampak tudi njih lastna postava.

Tudi v slavni Lovani (Löwen) se je mudil nekaj časa; v ondotnem samostanu še kažejo pult, ki ga je baje rabil Tomaž, ko je pri slovesni službi božji pel evangelij.

Kakor je bilo povabilo v Pariz častno za Tomaža, tako je pa bilo tudi važno za njegovo daljno delovanje. Le tu je imel njegov duh primerno okrožje, da razvije vse svoje moči. V Parizu je našel zopet mirno bivališče v samostanu sv. Jakoba. Tudi tu je kot podrejeni učitelj pod vodstvom magistra Elija Brunetti razlagal sentence Petra Lombarda pa sv. pismo. S svojim predavanjem je nadkrilil vse nade; število poslušalcev je od dne do dne rastlo¹ in kmalu je zaslovelo Tomaževo ime po vsem Francoskem in še dalje čez meje francoskega kraljestva.

Tomaž pa svojega delovanja ni omejil le na šolsko dvorano, ampak njegov glas se je razlegal tudi po pariških cerkvah. Tomaž slovi kot dober cerkveni govornik. Njegov nastop je bil skromen pa resen, predavanje globoko pa logično razvrščeno, živahno in jasno. Oči je imel med pridigovanjem ali v nebo uprte, kakor bi zrl svete skrivnosti, ali pa zaprte.² V njegovih ustih je vsaka beseda dobila nek višji pomen; ljudstvo ga je poslušalo s svetim spoštovanjem, kakor bi njegove besede prihajale od Boga.³ Svojo višjo moč so njegove besede dobivale odtod, ker je njegova duša bila tesno združena z Bogom; kar je oznanjeval, je tudi sam izvrševal, zakaj če je nauk dober, pa je pridigar slab, tedaj je on povod, da se zaničuje božji nauk, pravi Tomaž o pridigarju v svoji razlagi k Matevževemu evangeliju (pogl. 5).⁴ V svojih govorih ni prodajal svoje učenosti, ampak govoril je v duhu in moči božji; pred očmi je imel vedno to, kar bi poslušalcem moglo v resnici koristiti, zakaj pridigarjeva dolžnost je, razsvitljevati vernike v veri in voditi v dejanju, kazati, česa se je ogibati, ter sedaj grozeč, sedaj svareč pridigovali ljudem,⁵ Nikdar se ni spuščal

¹ Število dijakov je na pariškem vseučilišču narastlo v 13. veku včasí na 40.000.

² Bolland. 708. Po pravilih retorike sicer to ni, a individualno posamezniku lahko dobro pristoji.

³ Tam reverenter audiebatur a populo, quasi sua praedicatio prodiret a Deo. Bolland. 669 n. 30.

⁴ „Si doctrina est bona et praedicator malus, ipse est occasio blasphemiae doctrinae Dei.“

⁵ „Praedicatores debent illuminare in credendis, dirigere in operandis, vitanda manifestare, et modo comminando, modo exhortando hominibus praedicare.“ Comment. in evang. s. Matth.

v pretiran rigorizem, da bi zabičeval, česar sam ne bi izpolnjeval ali kar se sploh ne bi moglo dejanski izvršiti, nikdar ni trdil česa, kar bi dogmatično ne bilo utemeljeno.

Tomaževo delovanje v Parizu je bilo v vsakem oziru vzgledno in uspešno, odpirala se mu je slavna bodočnost. V tem času je izdal tudi komentar k sentencam Petra Lombarda in nekaj filozofično-teologičnih razprav, ki so nastale iz odgovorov na različna vprašanja, ker so se razne odlične osebe obračale nanj, da jim reši kako preporno vprašanje.

6. Tomaž zagovarja svoj red in postane doktor.

Da je bakalar mogel postati doktor, moral je tri leta z dobrim uspehom pod nadzorstvom kakega doktorja imeti predavanja in potem se podvreči javni disputaciji. Tomažu se je predpisana doba približevala h koncu, vse mu je bilo v prilog, da prejme doktorsko lovoriko, saj je že sedaj s svojo učenostjo prekosil skoro vse druge, kakor pravi Toco,¹ kar leta 1253. nenadoma izbruhnejo na pariškem vseučilišču prepiri, ki so se iz neznatnega početka razvili v velikansko burjo ter potresli malone vso Francijo in zavlekli tudi Tomaževo promocijo.

Dominikance in frančiškane so že dalj časa njih svetni tovariši duhovskega in laiškega stanu gledali z zavistnim očesom, dokler se ni skrita mržnja prevrgla v očitno sovraštvo.

Neke noči je prišlo do spopada med mestno stražo in med dijaštvom, ki je imelo tudi pravico, nositi orožje in ni spadalo pod oblast mestne policije. V prepiru sta obe stranki potegnili za orožje in pri tem so stražarji enega dijaka ubili, nekatere pa težko ranili. Vseučilišče je smatralo to za kršenje svojih pravic in se je potegnilo za dijake ter tirjalo zadoščenja. Ko pa vlada temu ni hotela ugoditi, je vseučilišče ustavilo predavanja. Redovniki, frančiškani in dominikanci, se pa niso zmenili za to, ampak so nadaljevali svoja predavanja. Ker so ostale šole bile zaprte, je dijaštvo, ki se ni mešalo v nastale homatije, vrelo k redovnikom. Kralj, vseučiliščni kancelar, pariški škof in papež so odobrili njih ravnanje, a tem bolj so se raztogotili nad redovniki ostali profesorji. Začeli so hud boj proti njim ter so jih izključili iz vseučilišča. Redovniki so se pritožili pri Inocenciju IV., ki je poslal sicer vseučilišču laskavo pismo, vendar je zahteval, da se redovnikom pusté njihove pravice. Uporna stranka se pa ni udala, njej na čelu je bil magister in kanonik Viljem de S. Amore, ki je spisal strasten spis zoper beraške redove pod naslovom: „De periculis novissimorum temporum.“ Ta spis, poln klevet zoper redništvo, je poslal

¹ . . . ut omnes etiam Magistros videretur excedere et claritate doctrinae scholarum plus ceteris ad amorem scientiae provocare.

papežu pa ga v francoskem prevodu razširil tudi po vsem Francoskem. Med tem je umrl Inocencij IV., njegov naslednik Aleksander IV. (1254—1261) je to zadevo izročil odboru 4 kardinalov ter l. 1255. zastopnike obeh strank poklical pred sebe. Viljem s svojimi pristaši se je odzval povabilu, frančiškane in dominikance sta zastopala njih generala; na izrecno željo papeževo sta pa od dominikancev bila poklicana tudi Albert Veliki in njegov učenec Tomaž Akvinski. Aleksander IV. je v poletnem času stoloval večinoma v Anagni. Tjekaj so prišli tudi zastopniki obeh strank. Albert je spis Viljemov v Anagni hitro proučil ter v javnem konsistorju stavek za stavkom temeljito ovrgel in sijajno zmagal.¹ Viljemov spis je bil obsojen in sežgan, redovnikom pa so bile potrjene njih pravice na pariškem vseučilišču. Po posredovanju kralja Ludovika IX. se je vseučilišče podvrglo razsodbi apostolske stolice, Viljem je moral zapustiti pariško vseučilišče ter je poln jeze, sovraštva in togote odšel iz Pariza in se umaknil na svoje posestvo v Burgundiji.

Albertove dokaze zoper Viljemov spis je Tomaž zbral in nekoliko razširjene pozneje izdal pod naslovom „Clypeus potestatis ecclesiasticae ... contra impugnantes Dei cultum et religionem“ (med Tomaževimi deli opusc. 19.). Za časa teh strastnih prepиров na pariškem vseučilišču je Tomaž ostal popolnoma miren, njegova golobja duša ni poznala zavisti in sovraštva. Bučni prepiri ga niso motili pri njegovem literarnem delovanju. Spisal in izdal je v tem času več krajših in daljših spisov kakor: *Expositio symboli Apostolorum* (opusculum 6.), *expositio orationis dominicae* (op. 7.), *expositio salutationis angelicae* (op. 8.), *de duobus praeceptis charitatis et decem legis praeceptis* (op. 4.), *in articulos fidei et sacramenta Ecclesiae expositio* (op. 5.),² komentar k preroku Izaiju in k Boštijevemu spisu „de hebdomadibus“ ter k spisu „de divinis nominibus“ Dionizija Areopagita. Zdi se, da je tudi ves ta čas nadaljeval svoja predavanja, ker papež Aleksander IV. l. 1256. hvali kancelarja pariškega vseučilišča, da je Tomažu, odličnemu možu po plemstvu, po čednostih in bogatem znanju,³ podelil licenco ter zahteva, da ga sedaj tudi slovesno sprejmejo med magistre ter mu podele t. i. principium regiminis. Dne 23. oktobra 1256. sta morala dva pariška profesorja nasprotni stranke priseči pred papežem, da sprejmeta Tomaža in Bonaventuro kot magistra. Ko se je naposled vihar polegel, se je približal čas slovesne promocije. Dne 23. oktobra 1257 sta bila Tomaž in Bonaventura slovesno proglašena za doktorja. Pri promociji je Tomaž — ki še ni bil dosegel postavne dobe 35 let — sijajno razpravljal

¹ Em. Michael, Albert d. Gr., Zeitschrift f. kath. Theol. 1902, str. 58.

² Vsi ti spisi se nahajajo v zbirki „S. Thomae Aquinatis Opuscula selecta.“ Vol. I. Ratisbonae, Georg. Jos. Manz. 1879 (ed. nona).

³ Viro utique nobilitate generis et morum honestate conspicuo ac thesaurum iteralis scientiae per Dei gratiam assecuto.

o resnici (de veritate) ter si je za rek izbral besede psalmistove: „Rigans montes de superioribus suis; de fructu operum tuorum satiabitur terra“ (ps. 103, 13). Besede se dajo lepo obrniti na resnico, ki kakor blagodejna rosa napaja in nasičuje duha, a i Tomaž sam je s svojo učenostjo uresničil te besede.

V znamenje doktorske časti so novopotrjenemu doktorju izročili najprej prstan kot simbol njegove duhovne poroke z znanostjo, z desnico se je moral dotakniti zaprtega sv. pisma v znak, da poseduje znanje te sv. knjige, na to mu je promotor podal odprto sv. pismo z besedami: „Sprejmi oblast, učiti po vseh krajih sveta“,¹ potem ga je posadil med doktorje rekoč: „Vsedi se med učnike.“² Naposled mu je postavil na glavo biret in mu ga zopet snel z besedo „Te discooperio — odkrijem Te“, v znamenje, da je kot učenik služabnik cerkve božje na zemlji, ki je podlaga in steber vse resnice, in torej podložen njenemu najvišjemu učiteljstvu.

Tomaž in Bonaventura sta v tem času sklenila tesno in v resnici idealno prijateljstvo. Prav pravi že Cicero, da je pravo prijateljstvo mogoče le med dobrimi; zahteva se pa neka sorodnost srca in mišljenja, ali kakor pravi Cicero, soglasje v božanskih in človeških rečeh, združeno z dobrohotnostjo in ljubeznijo.³ Vsi pogoji pravega prijateljstva so bili med Tomažem in Bonaventuro, kakor David in Jonatan sta se ljubili njuni duši. Kakor sta ustanovitelja frančiškanskega in dominikanskega reda, Frančišek in Dominik sklenila iskreno prijateljstvo, tako tudi njuna dična duhovna sinova Bonaventura in Tomaž. Njuna značaja se kaj lepo med seboj vjemata in dopolnjujeta. Tomaž je miren, resnoben in globok mislec s strogo logično metodo, Bonaventura pa poln žarnih čustev. Bonaventura je učenec Aleksandra Haleškega, katerega se v znanstvu tesno oklepa a ga daleč nadkriljuje v visokem mističnem poletu, Tomaž je učenec velikega Alberta, pa v znanstvu veliko samostalnejši. Tomaževi spisi so liki svetloba, ki razsvetljuje, Bonaventurovi pa plamen, ki ogreva. Tomaž je velikan kot učenjak, Bonaventura kot mož praktičnega dela in kot goreč govornik, poln serafskega ognja. Tomaž je po rojstvu visokega rodu, pa je ostal svoje žive dni priprost menih, Bonaventura je bil tudi sin uglednih starišev, pa se je povspel do najvišjih cerkvenih časti, umrl je kot škof in kardinal. Pri nekem obisku je Bonaventuro vprašal Tomaž, odkod zajema svoje globoke misli. Bonaventura pokaže na razpelo, rekoč: „To je moja knjiga.“ Drugokrat obišče Tomaž Bonaventuro in ga najde globoko zatopljenega

¹ Accipe potestatem docendi ubique terrarum.“

² Sede inter doctores.

³ Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate consensus. De amicitia c. 6.

v nek spis. Ko se mu je reklo, da Bonaventura spisuje življenje svetega Frančiška, je rekel: „Pustimo svetnika delati za svetnika.“¹

Oba svetnika sta bila isti dan promovirana in sta isto leto umrla, Bonaventura kot predsednik lijonskega koncila, Tomaž pa na potu h koncilu, a je duševno, po svojih spisih vodil koncilske obravnave.

7. Tomaž uči v Parizu in v Italiji.

Z doktorsko lovoriko ovenčani Tomaž je nadaljeval na pariški visoki šoli svojo učiteljsko službo. Kot „*regens primarius*“ pri dominikancih je obdeloval različne tvarine iz bogoslovja in modroslovja, dočim je njemu podrejen bakalar pod njegovim vodstvom razlagal sv. pismo in Lombardove sentencije. Iz predavanj Tomaževih so se razvile večje in manjše

¹ Izročilo pravi, da se je to zgodilo v Beljaku na Koroškem, kjer je nekaj časa bival sv. Bonaventura, Tomaž pa ga je obiskal iz Brež, kjer se je mudil v ondotnem dominikanskem samostanu. Dominikanski samostan v Brežah je bil eden najstarejših in najznamenitejših, ustanovil ga je Dominikov tovariš Hiacint na prošnjo škofa Eberharda z bratom Ceslavom, Henrikom in Hermanom in sicer prvotno pri kapeli sv. Duha. Poznejši samostan s cerkvijo je bil posvečen na praznik sv. Matija l. 1251. Cesar Jožef II. je samostan zatrl in cerkev je l. 1804. pogorela. Novejši čas so se dominikanci zopet vrnili v zapuščeni samostan in sedaj je tudi stara cerkev obnovljena. Na listni strani stoji ob drugem slopu lesena prižnica, in ondi je vzdignjen star kamen z napisom: *Hic stabat s. Thomas Aquinas. O Tomaževem bivanju v Brežah pravi samostanska kronika: „Decoravit insuper hunc conventum Frisacensem sua praesentia, doctrina et concionibus per medium annum et ultra S. Thomas Aquinas eo tempore, quo S. Bonaventura Vilicii moraretur, et hinc eo ipsum visitandum peregrinatus ibique vitam S. Francisci Seraphici scribentem repperit et dixisse haec verba: sinamus sanctum pro sancto laborare, nec tamen inde recessisse sed aliquot diebus de divinis rebus colloquutus fuisse, testantur ipsi R. PP. Minoritae conventus Vilacensis.“* Gl. Sebast. Brunner, *Der Prediger-Orden in Wien und Österreich*. Wien 1867, str. 75. — Že iz rimskih dob so šle iz Italije skozi Koroško v nemške pokrajine izvrstne ceste. Na svojem večkratnem potovanju v Italijo in nazaj je torej Tomaž kaj lahko došel v Breže in se ondi pomudil. Tudi slavní kanonist Rajmund de Pennafort, ki je prej učil na veleslavnem bolonjskem vseučilišču, je nekaj časa učil v Brežah, kjer je imel učenca izbornega kanonista Ulrika Propsteina iz Velikovca. Gl. *Österreichs kirchliche Kunstdenkmale der Vorzeit*. Friesach in Kärnten. Beschrieben von Heinr. Herrmann, Domherr zu St. Andrä. Wien 1858, pag. XXVI.

Zgodovinarji stavijo ta obisk Tomažev v Pariz. Življenje Frančiškovo je Bonaventura spisal večinoma l. 1261., a dogotovil šele l. 1263. ob času frančiškanskega generalnega kapitula v Pisi. Meseca avgusta l. 1260. je Bonaventura bil na Alvernški gori, početkom oktobra pa v Assisi, kjer je iskal podatkov za življenjepis Frančiškov. Potem se je vrnil v Pariz, l. 1263. pa je bil že zopet v Rimu. Glej *Doctoris Seraphici S. Bonaventurae Opera omnia*. Quaracchi. Tom. X. 1902, pg. 53—54. Ker je ta čas tudi Tomaž odšel iz Pariza v Italijo, in pisatelji ne vedo natančno povedati ali že l. 1260. ali 1261., bi v tem razdobju dobili prostor za njun sestanek na Koroškem. Sicer pa to izročilo poročam z vso reservo, dokler se natančneje ne dožene njega resničnost ali neresničnost.

razprave, ki so potem izšle pod skupnim naslovom „Quaestiones disputatae“, v vsem jih je sedem. Najstarejša in najlepša med njimi je razprava o resnici (de veritate), ki razpada v 29 poglavij (quaestiones) in šteje do 200 člankov, obravnava pa najvzvišenejše točke modroslovja in bogoslovja.

Za Tomaža se sedaj začne doba moške, samostalne, vsestranske delavnosti. Njegovo ime je zaslovelo daleč po svetu in privabilo neštevilne učence k njegovim nogam. Dvorana, v kateri je Tomaž predaval, je bila vedno prenapolnjena. Njegova osebnost je imela neodoljivo privlačno silo na mlade ljudi. Nasproti svojim učencem je bil ljubezniv kakor oče, zato si je pa tudi pridobil njih srca, da so ga iskreno ljubili in spoštovali. Za uspešen pouk je to neprecenljive vrednosti.

Po takratnih akademičnih predpisih je Tomaž čez leto dni moral odstopiti učiteljsko stolico drugemu doktorju. L. 1259. je tedaj posvetil svoje moči drugim opravilom. V postnem času istega leta je imel v cerkvi sv. Jakoba postne pridige z velikanskim uspehom. Začetkom junija (o Binkoštih) l. 1259. se je Tomaž vdeležil generalnega kapitula svojega reda v Valenciji (Valenciennes), kjer mu je z drugimi odličnjaki vred bila izročena zelo važna in častna naloga. Iz odlokov raznih dominikanskih kapitulov je razvidno, kako je bila redu na srečanju znanstvena izobrazba njegovih udov. L. 1257. je glavni kapitul v Florenciji naročil, če kaka pokrajina nima sposobnega lektorja, naj ji ga oskrbi generalni magister. Zlasti važen je pa v tem oziru valencijski kapitul l. 1259. Po naročilu generalnega magistra so učeni možje in izkušeni šolniki Albert Veliki (takrat provincijal), Bonushomo, Florentius, Peter de Tarantasia in Tomaž Akvinski izdelali nov učni načrt za višje nauke dominikanskega reda. Določila, ki jih je glavnemu zboru predložila ta učna enketa, zahtevajo med drugim, naj se le sposobni mladeniči pošiljajo na višje nauke. Učitelji naj se ne oblagajo z drugimi službami in opravki, ki bi jih motili v njih učiteljski službi. Tudi učencem se naj ne nalagajo opravila, ki bi jih odvracala od študij. Vizitatorjem in magistrom se naroča, naj skrbno pazijo, kako mladina napreduje v naukih, tudi o učiteljih naj pozvedo, kaj so predavali in o čem so v šolah razpravljali. Vsak lektor mora biti vsaj bakalar in vsak konvent naj ima tudi repetitorje. Če v kaki provinciji nikakor ne morejo dobiti sposobnega lektorja, naj se pa mladeniči pošljejo drugam na izobrazbo. Bratje, ki zanemarjajo šolo, naj se strogo kaznujejo. Španskemu provincijalu se je posebej naročilo, naj uredi v ondodnih šolah učenje arabskega jezika. Lektorji naj ne bodo ob enem pridigarji in spovedniki, razven če so njihove zmožnosti tako velike, da jih to ne preči v učiteljski službi.¹

¹ Denifle, Chartularium I., pg. 383 squ. Reichert, l. c. pg. 94 i. d.

Ko se je Tomaž vrnil v Pariz, je na prošnjo vseučilišča zopet prevzel učiteljsko službo, dokler ni bil poklican v Rim. Tomaža so visoko čislali in povpraševali za svet celo vladarji in papeži. Kralj Ludovik IX., ki je sploh bil zelo naklonjen odličnim talentom in si jih je znal pridobiti, je bil tudi Tomažu osebni prijatelj. Darežljivost za vse lepo in dobro vnetega kralja je ustvarila v Parizu veliko knjižnico, ki je bila v zdatno pomoč ondotnim učenjakom.

Tomaža je večkrat povabil tudi k svoji mizi. Ko nekoč pride pogovor na različne manihejske zmote, ki so se takrat trosile po Italiji in južnem Francoskem, Tomaž umolkne in se globoko zamisli. Čez nekaj časa pa vdari s pestjo po mizi in zakliče: „Conclusum est contra manichaeos!“ Ko ga tovariš posvari, da se je spozabil, kje je, prosi kralja odpuščanja. Kralj pa zamišljenemu nčenjaku ni zameril, ampak ukazal svojemu pisarju, da takoj zapiše Tomažev dokaz proti manihejcem.

Nekaj sličnega se mu je pripetilo zadnja leta v Napolju. Nekega dne ga obišče nadškof kapuanski s papeževim legatom-kardinalom. Tomaž je bil ravno globoko zatopljen v svoje študije, ko mu naznanijo visoki obisk. Popolnoma zamišljen pride h gostoma, na licu mu je odsevalo neko posebno veselje in ne meneč se za gosta, reče čez nekaj trenutkov: „Zdaj pa imam, kar sem iskal!“ Kardinala je nekoliko osupnilo čudno vedenje, nadškof pa, ki je Tomaža poznal, ga opozori, da je večkrat tako zatopljen v svoje misli. Pri tem ga močno potegne za haljo in takoj se Tomaž vzdrami iz svojih misli, se prikloni in prosi odpuščanja, potem pa se začne prijazno pogovarjati z njima. Ko ga vprašata, v kaj je bil tako zamišljen, odvrne, da ga je že dolgo mučilo neko vprašanje, a ravnokar mu je padel na um jako primeren odgovor, kar mu je povzročilo veliko znotranje zadovoljstvo in radost.¹

Po domačih samostanskih hodnikih je večkrat hodil čisto zamišljen in zamaknjen, ne vedoč, kaj se krog njega godi. Nekoč je samostanski kuhar tako zasolil neko jed, da je niso mogli uživati, le Tomaž je povžil svoj delež. Ko ga vprašajo, kako je mogel jesti tako slano jed, odvrne, da ni nič opazil.

Nemčija in Francija sta bili doslej neposredni priči Tomaževe globoke učenosti in njegovega svetega življenja, sedaj si ga je zaželela slišati tudi njegova domovina, solnčna Italija. Sloves o Tomažu je došel tudi do apostolske stolice; papežu Aleksandru IV. je bil že odprej znan, ko je z Albertom v Anagni zastopal dominikanski red. Zelo verjetno je, da ga je že Aleksander IV. l. 1260. poklical v Rim; na poziv papežev je Tomaž nemudoma zapustil Pariz, ki mu je bil nekako drugi dom in se odpotil proti Italiji. A preden je Tomaž mogel prehoditi dolgo pot, je Alek-

¹ Bolland. 671.

sander IV. dne 25. majnika 1261 umrl. Med potom se je seveda v raznih dominikanskih konventih več ali manj časa mudil, deloma da se je odpočil, deloma, ker so povsod želeli videti in pod streho imeti slavnega učenika. Koncem meseca avgusta 1261 je Tomaž došel na papežev dvor. Naslednik Aleksandrov, Urban IV. (1261—1264) je bil istotako osebni prijatelj in častilec Tomažev. Bil je poprej patriarh jeruzalemski ter se je s posebno vnemo bavil z vprašanjem o novi križarski vojski in zedinjenju vzhodne cerkve z rimsko. Ravno v zadnjem vprašanju si je želel sodelovanja odličnega učenjaka zahodne cerkve, Tomaža Akvinskega. Sicer je pa njegov kratek pontifikat poln stisk in nemirov; kot papež sploh ni stopil na rimska tla, ampak je bival od časa do časa v Orvietu, v Anagni, Viterbu, v Perugi, kjer ga je zadela smrt 2. oktobra 1264. Tomaž je ves ta čas bival v bližini papeževi ter učil v raznih mestih, koder se je papež mudil. Tudi sicer je z besedo in dejanjem marljivo deloval za povzdigo versko-nravnega življenja. Urban IV. mu je ponujal škofovsko in kardinalsko čast, a Tomaž je vse to spoštljivo pa odločno odklonil. Ni se pa branil služb, ki so donašale več dela kakor časti. Tako je l. 1263. kot definitor rimske provincije potoval celo v London h glavnemu zboru dominikanskega reda, kjer je s svojim osebnim vplivom veliko pripomogel, da se je obnovila in utrdila disciplina med angleškimi dominikanci. Iz Londona se je vrnil zopet v Italijo. Prevezel je tudi službo magistra sacri palatii (1262—1268).¹

Kot goreč častilec najsv. zakramenta si je Tomaž mnogo prizadeval, da se vpelje nov praznik presv. Rešnjega Telesa. Ta praznik je posledek takratnega globokega verskega prepričanja, deloma pa je njegov postanek pripisovati lokalnim razmeram in navadam ter vplivu posameznih bogoljubnih oseb, med katerimi se v prvi vrsti omenja Tomaž Akvinski. Najprej se je praznik vpeljal v litiški škofiji l. 1246. Splošni želji in vplivu Tomaža Akvinskega se je naposled udal tudi Urban IV. ter s konstitucijo „Transiturus de hoc mundo“ z dne 11. avgusta 1264 zaukazal praznik za vesoljno cerkev. Po naročilu papeževem je Tomaž sestavil oficij za ta praznik, ki je veličastna liturgična epopeja, polna vzvišenih misli in svetega navdušenja. Ker je pa Urban IV. kmalu potem umrl in po nje-

¹ Magister s. palatii je imel izprva nalog, papeževemu spremstvu podajati versko-nravní pouk. Ta služba ima svoj začetek pri sv. Dominiku, ki je v Rimu na papeškem dvoru javno razlagal sv. pismo in ko je videl, da ko so kardinali pri svojih opravkih, njihova družina pase lenobo, jim je začel sam ob takih prilikah razlagati sv. pismo. Iz tega se je razvila služba magistra s. p., katero opravljajo vedno le redovniki dominikanskega reda. Pozneje se je povzpela ta služba do visokega ugleda in dobila tudi širji delokrog. Magister s. p. je papeški dvorski teolog, ki presoja pravovernost vlog, ki se predlagajo papežu, tudi je censor vseh knjig, ki v Rimu izidejo in konzultor raznih kongregacij.

govi smrti nihče ni priganjal, da bi se konstitucija dejanski izvršila, se še tudi praznik takrat ni povsod vpeljal, ampak šele po vijenskem koncilu 1311, ko je papež Klement V. Urbanovo konstitucijo sprejel med svoje dekretale.¹

Tudi literarno delovanje Tomaževo je bilo dokaj plodovito v tem času. Hitro ko je došel v Italijo, je izšlo več komentarjev k Aristotelu,² razlaganje knjige Job in listov sv. Pavla, tudi znamenito delo „Catena aurea“ je začel v tem času, in sicer mu je papež sam naročil, naj spiše komentar k evangelijem. Ptolomej Lucenski poroča, da je papež prvotno hotel, naj bi dva evangelija razložil Bonaventura, dva pa Tomaž. Ker je pa Bonaventura kot generalni magister frančiškanskega reda bil z delom preobložen, si je izprosil oprostitev in tako je celo delo prevzel Tomaž. Komentar k Mateju je Tomaž dovršil še pod Urbanom IV. in ga tudi njemu posvetil. Da bi pa delo ne ostalo nedovršeno, lotil se je po njegovi smrti z velikim trudom še ostalih evangelistov, da bi „zanikrnost ne pustila nedovršeno, kar je pokorščina bila začela.“³ Razlago k ostalim trem evangelistom je posvetil kardinalu Hannibaldju.

Razlaganje je povzeto in umno izbrano iz grških (27) in latinskih (23) sv. očetov. To delo spričuje, kako silno veliko je moral Tomaž brati in s kako železno vstrajnostjo je delal. Hoditi je moral od mesta do mesta, od samostana do samostana, da je dobil potrebnih rokopisov. Mnogokrat ni mogel dobiti izvirnikov, ampak je moral povzeti misli raznih pisateljev iz glos, kjer so imena večkrat bila krivo pisana ali zamenjana, stavki nepopolni, prevodi grških pisateljev često slabi. Ti nedostatki so se seveda tu in tam vtepli tudi v Tomaževo delo, ker se jim pri takratnih sredstvih historične kritike ni bilo mogoče izogniti. Razlaga štirih evangelijev je sam dal naslov „Expositio continua“, zaradi svoje izvrstnosti je pa dobila pozneje ime „Catena aurea“, ker so misli sv. očetov lepo nanizane kakor zlati členi v verižici.

Tudi veleznamenito filozofično-apologetično delo „Summa contra gentiles“ ali „Summa philosophica“ je v tem času izdelal in sicer na prošnjo Rajmunda de Pennafort, ki se je veliko trudil s spreobračanjem Maurrov v Španiji in je nasproti arabskim olikancem potreboval takega dela.

¹ Gl. „Katholik“ 1901, str. 489 i. d.

² Tenens studium Romae quasi totam Philosophiam sive Moralem sive Naturalem exposuit et in scriptum seu Commentarium redegit. Ptolomaeus Lucensis. Cit. de Rubeis dissert. XXIII. c. 3, edit. Romana opp. S. Thomae v. I. pg. 262.

³ Verum quia, eo summo Pontifice ex hac vita subtracto, tria evangelia, Marci, Lucae et Joannis exponenda restabant, ne opus quod obedientia inceperat, negligentia imperfectum relinqueret, cum multo labore diligens adhibui studium, ut quatuor Evangeliorum expositionem complerem . . .“ Epistola dedicatoria in Catenam super Marci Evangelium. Augustae Taurin. 1894, pg. 467.

Izvirni naslov tega dela je bil: „Summa de veritate fidei catholicae“, dostavek „adversus gentes“ so pridejali drugi z ozirom na namen knjige.¹ „Summa philosophica“ je nastala l. 1261—1264.²

Zelo važna zadeva, s katero so se pečali celo 13. stoletje in zlasti ob času Tomaževem diplomatije, učenjaki in cerkveni dostojanstveniki, je bilo vprašanje, kako zaceliti razkol med grško in rimsko cerkvijo. Odkar je bil Focij nasprotju med vzhom in zahodom podal dogmatično podlago, je politika le za silo vzdrževala edinost med obema cerkvama, dokler ni l. 1054. patrijarh Mihael Cerularij pretrgal tudi zunanje zveze in sicer ravno takrat, ko je papež Leon IX. (1049—1054) gojil in skušal vresničiti idejo enotne in univerzalne cerkve Kristusove. A tudi izza Mihaela Cerularija do križarskih vojsk se je večkrat poskušalo premostiti prepad med carigradsko in rimsko cerkvijo, želje in upanja po cerkveni edinosti ni apostolska stolica nikdar opustila. A vsi poskusi so se izjalovili. Križarske vojne so pač v marsikaterem oziru zblížale vzhod in zahod, a cerkvenega zedinjenja niso nikakor pospešile, ampak le še poostriale nasprotje in vrgle novega goriva v razplamenjeni ogenj. Žalostne razmere in znotranje homatije v grški cerkvi sami, prepir zaradi bolgarske cerkve, vedno rastoči vpliv bizantinskih cesarjev na cerkvene zadeve, vse to, pred vsem pa osvojenje Carigrada in ustanovitev latinskega cesarstva na Bosporu l. 1204. je ravno v 13. stoletju povzročilo, da se je razkol še bolj utrdil in ostal nepremostljiv do današnjega časa.

Grki so svoje tlačitelje odslej še bolj črtili, in ker ljudje navadno ne ločijo med vero in osebami, ki pripadajo k tej ali oni veri, se je mržnja obrnila tudi proti latinski cerkvi.

Križarji so izbrali tudi latinskega patrijarha in nastavili latinske škofo in duhovnike, kar je Grke zopet razžalilo. V Niceji se je ustanovilo grško proticesarstvo in ondi je bil tudi sedež grškega nezedinjenega patrijarha. Ker so tudi v Antiohiji in v Jeruzalemu Latinci zasedli patrijarške stolice, je bilo to povod, da so se razkolni patrijarhi še tesneje oklenili drug drugega, središče jim je bil nicejski patrijarh, ki je predstavljal carigradsko cerkev. Inocencij III. je l. 1213 poslal v Carigrad svojega legata Pelagija, da bi delal za zedinjenje vzhodne cerkve, a s svojim osornim in nerodnim postopanjem je ta mož več pokvaril kakor koristil; izbruhnila je celo vstaja,

¹ Misli se, da se je še ohranil avtograf tega dela. L. 1351. sta dva dominikanca odličnega rodu došla iz Napolja v svoje rojstno mesto Bergamo in prinesla seboj kodeks, o katerem se je trdilo, da je Tomažev rokopis. Kodeks je ostal v ondotnem dominikanskem samostanu, dokler ni francoska prekucija razgnala menihov. Takrat ga je eden menihov vzel na svoj dom in po njegovi smrti je prešel v last njegovih nečakov. L. 1817., ob času silne lakote, so ga ti po dražbi prodali, da bi si rešili življenje. Kupil ga je pravnik Alojzij Fantoni in po njegovi smrti je prešel v last njegovih dedičev, ki so ga zopet ponudili na prodajo. Tedaj je škof bergamski s svojo duhovščino zbral potrebno svoto ter ga odkupil za 10.000 srebrnjakov in l. 1876. v imenu svoje škofije poklonil kot Petrov novčič papežu Piju IX., ki ga je izročil vatikanski knjižnici, kjer se sedaj čuva kot velika dragocenost. — Gl. uvod k Summi c. Gent. Romae 1894, pa Überweg — Heinze, Grundriss der Geschichte der Philosophie. 9. Aufl. 1905, II. pg. 296. — V kakih skromnih razmerah so večkrat nastala velika dela, je vzgled ravno Summa c. Gent. Ko je Tomaž spisoval to delo, mu je primanjkovalo papirja in je moral zapisovati na majhne listke in pergamentne krpe.

² Überweg. oc. str. 295.

katero je cesar Henrik zadušil le s tem, da je zavrnil legatove odredbe. V Grkih je srd tako razplamtel, da bi šli rajši v ogenj, kakor pa se združili z Latinci.

Tudi IV. lateranski koncil se je pečal z vprašanjem vzhodnih cerkva. Med drugim toži o nestrpnosti in sovraštvu Grkov nasproti Latincem ter prepoveduje zedinjenim Grkom znova krstiti deco, ki je že po latinskem obredu krščena, umivati oltarje, na katerih so latinski duhovniki maševali, kakor bi bili omadeževani. Cari-grajski cerkvi pripozna prvo mesto za rimsko cerkvijo ter s posebnim odlokom potrjuje vzhodni grški obred.

Pod nasledniki Inocencija III. so se istotako večkrat vršili dogovori o uniji. Naslednik Teodora Laskarisa, ustanovitelja nicejskega cesarstva, Ivan III. Vatec (1222—1254), je bil hud sovražnik Latincev in rimske cerkve; iz političnih razlogov je vendar tudi on s patrijarhom Germanom stopil v dogovore s papežem Gregorijem IX. (1227—1241). L. 1232. je pet frančiškanskih misijonarjev iz turške ječe došlo v Nicejo, kjer jih je patrijarh German prav gostoljubno sprejel. Ti so sprožili razgovor o zedinjenju cerkve, čemur je patrijarh pritrdil in obvestil cesarja. Ta je hitro sprevidel, da bi to bilo v prid njegovi politiki, ker če bi stopil v prijateljske dogovore z apostolsko stolico, bi s tem oslabil zvezo med papežem in svojimi sovražniki, latinskimi oblastniki v Carigradu. Patrijarh German je poslal v Rim dve pismi, eno za papeža, drugo za kardinale. Papeži so bili v tem vprašanju vedno optimisti in so prostodušno verovali grškim besedam; če je bizantinski cesar le namignil, da hoče skleniti unijo, že so v Rimu mislili na zmagoslovje, toda pravega sadu ni bilo nikdar, vselej so bili bridko razočarani. Tudi sedaj je papež Gregorij IX. odgovoril patrijarhu prijazno, pa resno in dostojanstveno, svest si velike važnosti reči, za katero se je šlo. Poslal je tudi poslanstvo v Nicejo, dva dominikanca in dva frančiškana, ki bi se naj dogovarjali z grškimi prelati. A kmalu se je pokazalo, da Grki nimajo resne volje za cerkveno edinstvo, zavlačevali so stvar brez konca in kraja ter iskali vedno novih izgovorov. Razgovor se je sukal zlasti krog dveh točk: o izhajanju sv. Duha in pa o presnem kruhu v sv. euharistiji. Kot pogoj zedinjenja je cesar zahteval, naj Latinci opusté dostavek Filioque, Grki pa bodo zato pripoznali veljavnost opresnega kruha pri sv. daritvi. Legati so odvrnili, da rimska cerkev priznava veljavnost kvasnega in nekvasnega kruha, o nauku izbajanja sv. Duha iz Očeta in Sina pa rimska cerkev ne more niti pičice popustiti. S tem so se vsa pogajanja razbila in duhovi so bili odslej še bolj razjarjeni kakor poprej.

L. 1245. je novi papež Inocencij IV. sklical XIII. občni cerkveni zbor v Lijon. V svojem nagovoru našteva nadloge, ki so takrat trle cerkev in med njimi na drugem mestu omenja razkol, ki je Grke odtrgal od cerkvenega edinstva. Žal, da je ravno pod tem papežem besnel boj na življenje in smrt med cesarjem Friderikom II. in rimsko stolico, dočim je bilo vzhodno cesarstvo v najhujših stiskah.

L. 1247. je Inocencij IV. poslal na vzhod svojega legata Lovrenca, da bi deloval za cerkveno zedinjenje, zlasti pa, da bi branil Grke proti Latincem. Legat je res pozval nazaj grškega nadškofa na Cipru, ki je bil zbežal pred preganjanjem latinskih škofov, Grke v jeruzalemskem patrijarhatu je pa izvzel izpod oblasti jeruzalemskega latinskega patrijarha. Latinski škofje na vzhodu so delali največje zapreke zedinjenju, zato so Grki, ko je l. 1249. prišel na Ciper drug papežev legat, prosili med drugim, da smejo imeti na Cipru 14 škofov svoje narodnosti, ki naj ne bodo podložni latinskim škofom, njihovi menihi naj ne plačujejo desetine latinskim škofom, prizivov od grških škofov ne sprejemajo latinski škofje, ampak le papežev legat, ki tudi naj ščiti Grke.

Ker legat Eudes ni mogel doseči sporazumljenja med Grki in Latinci, je zahteve obeh strank poslal v Rim. Razsodba je bila za Grke neugodna, je ponižala ciprsko

cerkev in dala povod novemu nezadovoljstvu. Grški nadškof German s tremi škofi je šel osebno v Rim k nasledniku Inocencijevemu Aleksandru IV. (1254—1261). Posledek je bil zopetno poniženje grške cerkve na Cipru, ker so Grki dobili le štiri škofije in še ti škofje so morali biti podložni latinskemu metropolitu, le German je za svojo osebo ohranil do smrti nadškofovsko čast.

L. 1249. je Inocencij IV. poslal tudi v Nicejo svojega poslanca, Ivana iz Parme, učenega in svetega moža, ki si je v Niceji s svojim milim nastopom in čednostnim življenjem pridobil srca na dvoru in med ljudstvom. Posrečilo se mu je pridobiti cesarja za unijo, a med drugimi pogoji je bil tudi ta, da se Carigrad vrne grškemu cesarju in patrijarške stolice grškim patrijarhom. — Za Grke je bila poglavitna ta točka, cerkveno zedinjenje jim je bilo deveta briga. S papeževim legatom je šlo v Rim tudi cesarjevo poslanstvo, a že med potom so zvedeli, da je umrl papež Inocencij IV., naslednjega leta pa tudi cesar Ivan Vatec; njegovo poslanstvo sploh ni prišlo v Rim. Na podlagi cesarjevega pisma, ki ga je prinesel v Rim poslanik Ivan, je Aleksander IV. poslal k cesarju Teodoru II. (1255—1259) orvietskega škofa, da bi se dogovarjal o uniji, izpremenivši 5. točko, češ, da papež ne more enostavno odstaviti latinskega cesarja Balduina II., vendar je obljubil, da hoče pri njem posredovati, da se vsaj pogodita. Glede patrijarha obljubi, da prepusti carigrasko stolico grškemu patrijarhu, le da bi poleg njega bil v Carigradu tudi latinski patrijarh, ki bi upravljal Latine. A poslanik je že med potom dobil glas, naj se vrne, ker ga cesar ne bo sprejel. Cesar Teodor je bil tudi pisatelj ter je med drugimi teološkimi knjigami spisal razpravo o izhajanju sv. Duha proti Latincem.¹

Po smrti Teodorovi so grški velikaši proglasili za cesarja Mihaela Paleologa, ki je l. 1261 storil konec latinskemu cesarstvu v Carigradu. Sina Teodorovega, maloletnega Laskarisa, zakonitega dediča cesarske krone, je Paleolog oslepil z razbeljenim železom ter ga zaprl v nek stolp, zaradi česar ga je patrijarh Arsenij izobčil iz cerkve. Cesar je dve leti čakal in zahteval odveze ter naposled zapretil, da se bo obrnil drugam po odvezo, namreč v Rim. To je preplašilo grške škofo, ki so Arsenija zbacnili. Kmalu potem je cesar imenoval zaporedoma dva patrijarha, tako da je Carigrad imel naenkrat tri patrijarhe, katerih vsak je imel svoje pristaše. Znotranje in zunanje neprilike so prisilile Paleologa, da je stopil v dotiko z Rimom zaradi unije.

Papež Urban IV. se je namreč dogovarjal z Benečani in z Ludovikom IX., francoskim kraljem, kako bi se Carigrad zopet osvojil in vrnil latinskemu cesarju Balduinu II.; frančiškanskemu provincijalu na Francoskem pa je naročil, naj propoveduje križarsko vojno proti Paleologu.

Mihael Paleolog je moral gledati, da odvrne od sebe pretečo nevarnost. Najuspešneje je to upal doseči z unijo. Poslal je več poslanstev v Rim s pismi in darili za papeža in kardinale ter izrazil vročo željo, da se napravi mir in cerkve zedinijo. Papež je sprejel njegovo ponudbo ter je poslal v Carigrad štiri legate z obširnimi pismom za Paleologa. V tej poslanici papež naravnost opominja cesarja, naj ne išče cerkvenega edinstva le iz političnih razlogov, ampak naj iskreno sklene mir in prizna prvenstvo rimskega papeža, politični dobiček pa potem tudi ne bo izostal. Istočasno je papež naznanil francoskim baronom, naj ustavijo boj zoper Grke in naj ne napadajo več grških dežel.

Še preden je Paleolog sprejel papeževo pismo, je zopet pisal papežu in mu poslal latinskega in grškega jezika veččega škofa kortonskega Nikolaja. Papež je tudi

¹ Δόγος ἀπολογητικὸς . . κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ἡγουν κατὰ τῶν Λατίνων-
περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.

na to pismo odgovoril in l. 1264. poslal zopet tri legat, ki so se pa kmalu prepričali, da Paleologu ni do zedinjenja, ampak skuša celo reč zavleči. Naposled je cesar predložil nekaj člankov, po katerih bi se zedinjenje sklenilo in pa precej površno veroizpoved. Oboje so legati vzeli s seboj v Rim.

Na vzhodu in zahodu se je sedaj začelo živahno razpravljati vprašanje o cerkvenem zedinjenju; tudi na vzhodu so namreč bili možje, ki so iskreno želeli zedinjenje, kakor Nicefor Blemidas in Ivan Veko.

Vzhodni in zahodni teologi so tedaj v svojih spisih razpravljali o prepornih točkah med obema cerkvama. Med zahodnjaki so se zlasti dominikanci živahno pečali s tem ter skušali z navedki iz grških očetov in koncilov dokazati, da se nauk sedanje latinske cerkve bolj vjema s staro grško cerkvijo, kakor pa nauk „moderne“ grške cerkve. Eden takih spisov je bil predložen Urbanu IV., ki ga je dal v presojo Tomažu Akvinskemu. Ta je opazil, da je v knjižici mnogo lepih dokazov za resničnost katoliškega nauka, toda mnogi stavki iz spisov sv. očetov so bili dvomni in napačni, kar bi lahko dalo povod zmotam in preprirom, zatorej je Tomaž spisal posebno delo „Opusculum contra errores Graecorum ad Urbanum IV.“¹ V prvem delu tega spisa skuša Tomaž v 32 poglavjih razložiti in pojasniti razne dvomne izreke sv. očetov ter pokazati, kako ti izreki potrjujejo nauk katoliške cerkve. V drugem delu (42 pogl.) pa z istimi izreki zavrača grške zmote, ki se nanašajo na izhajanje sv. Duha, na prvenstvo in oblast rimskega papeža, na tvarino sv. Rešnj. Telesa pa na vice.

Izreke sv. očetov in koncilov, iz katerih Tomaž izvaja svoje dokaze, je povzel iz spisa samega, katerega mu je bil papež izročil v presojo. K sklepu svojega spisa opaža Tomaž sam, da je pisatelj nerodno prevajal razne grške tekste; mogoče je celo, da je sploh celi spis bil prevod iz grškega. Delo Tomaževo je zlasti zaradi odstavka o primatu našlo ostrih sodnikov, češ, da se sklicuje na nepristne tekste koncilov in grških očetov², iz njega pa da so zajemali te dokaze tudi drugi katoliški teologi. Že Launoy je dokazal, da so zlasti potvarjena tri mesta iz koncilskih aktov carigrajskih in kalcedonskih pa razna mesta, ki jih Tomaž pripisuje Cirilu Jeruzalemskemu in Aleksandrijskemu, Maksimu in Krizostomu, pa jih ni pri dotičnih pisateljih.

¹ Svoje delo začne Tomaž tako-le: „Libellum ab excellentia vestra mihi exhibitum, Sanctissime Pater Urbane Papa, diligenter perlegi. In quo inveni quamplurima ad nostrae fidei assertionem utilia et expressa. Consideravi autem, quod eius fructus posset apud plurimos impediri propter quaedam in auctoritatibus sanctorum patrum contenta, quae dubia esse videntur et unde possent materiam ministrare errorum et contentionis dare occasionem et calumniae.“

² Gl. Die Fälschungen in dem Tractat des Thomas v. Aquin gegen die Griechen von F. H. Reusch. Abhandl. d. kön. bayer. Akademie d. Wiss. III. Kl. XVIII. B. III. Abt. München, 1889. — Jako ostro je obsodil ta spis že prej Oudin. Njegovo izjavo gl. v leoninski izdaji Tomaževih del vol. I. pg. 225 v disert XVII. c. I. de Rubeis.

Po zahtevah današnje zgodovinske kritike bi seveda pisatelj enakega dela moral iti stvari na dno, obrniti se naravnost na grške vire ter preiskovati, so li dotična mesta, ki jih je „Libellus“ navajal, pristna. A Tomaža Akvinskega osebno ne zadene pri tem nobena krivda. Nalogi, katera mu je bila stavljena, je v takratnih razmerah zadostil, namreč pojasnil, kar mu je bilo ravno predloženo. Dotični teksti so se morda takrat splošno smatrali za pristne in so se torej iz njih tudi izvajale aktualne potežkoče, oziroma dokazi. Da bi pa bil Tomaž ravno na podlagi teh tekstov uvedel v katoliško teologijo nauk o nezmotljivosti rimskega papeža, kakor je trdil Döllinger i. dr., je prazna trditev, katero lahko ovrže vsak začetnik v teologiji. — Popolnoma krivično pa je, ako se od Tomaža zahteva, da bi bil moral stati na višku zgodovinske kritike 20. veka, ki ima na razpolago vsa drugačna sredstva, kakor jih je imel 13. vek in sploh prejšnja stoletja. Bodočnost morda pokaže, da se je marsikateri učenjak 19. veka vkljub visoko razviti historični kritiki vendar tudi zmotil glede pristnosti kakega teksta.

Orientalnim zadevam je namenjen še drug spis Tomažev iz istega časa, ki slove: „*Declaratio quorundam articulorum contra Graecos, Armenos et Saracenos, ad Cantorem Antiochenum.*“¹ Ta sicer nepoznani „Cantor Antiochenus“ je prosil Tomaža, naj mu spiše krepek zagovor nekaterih člankov vere, katere so Grki, Armenci in mohamedanski Saraceni zlasti napadali. Saraceni so mu očitali, kako bi Kristus mogel biti Sin božji, ko pa Bog nima žene, in kako bi mogle biti v enem Bogu tri osebe, dalje so imeli pomisleke zoper odrešilno smrt Kristusovo na križu pa zoper evharistično navzočnost v oltarskem zakramentu, vrh tega so zaničkali prostost človeške volje, češ, da božje predznanje (*praescientia et ordinatio*) nalaga nujnost človeškim činom. Grki in Armenci so pa zaničkali zlasti vice, češ, da duše umrlih do sodnjega dne ne prejmejo ne kazni, ne plačila, ker brez telesa ne morejo sprejeti ne enega ne drugega. Spis ima 10 poglavij. V tem delu stavi Tomaž važno apologetično ravnilo, da krščanska znanost ne sme iti toliko za tem, da iz razuma dokaže verske resnice in skrivnosti, ampak veliko bolj, da jih brani t.j. ovrže nasprotno ugovore ter pokaže, da v njih ni nič protirazumnega.

Glede prepornih točk med vzhodno in zahodno cerkvijo je prav opazil Tomaž, da je vir mnogim prepirom netočno izražanje pojmov. Marsikaj je v stvari isto na vzhodu kakor na zahodu, a nesporazumenje

¹ Ta spis je preveden tudi na grški jezik in ima v rokopisu knjižnice sv. Marka v Benetkah naslov: *Διάληψις τῶν λόγων*, v rokopisu knjižnice sv. Janeza in Pavla v Benetkah pa: *Κεφάλαια περὶ τῶν λόγων τῆς πίστεως συντεθέντα παρὰ τοῦ σοφωτάτου Θωμᾶ πρὸς τινὰ Ψάλτην Ἀντιοχείαν*. De Rubeis v leon. izdaji Tom. del. I. str. 226.

je zaradi izrazov, ker marsikaj dobro zveni v grškem jeziku, ne pa v latinskem, če se doslovno prestavi, zato je prestavljaivec mora pred vsem paziti na misel, izraz pa izbrati primeren duhu dotičnega jezika.

Naslednik Urbana IV., Klement IV. (1265—1268), rodом Francoz, je bil istotako Tomažu zelo naklonjen. Homatije zaradi sicilskega kraljestva so tudi sedaj potresale srednjo in južno Italijo. Papež, ki je ob času svoje izvolitve bival na Angleškem, je le kot beraški menih preoblečen mogel priti v Perugia in potem v Viterbo, kjer se je dal kronati in kjer je tudi stoloval, Rima pa kot papež sploh ni videl. Sicilsko kraljestvo je po smrti Konrada IV. upravljal Manfred, naravni Sin Fride-rika II., kot namestnik svojega nečaka, mladega Konradina, sina Konrada IV. Ko se je pa razglasilo, da je Konradin umrl, kar pa ni bilo res, se je Manfred sam proglasil za kralja. Da bi se zavaroval proti drznemu Hohenstaufovcu, se je Klement IV. po vzgledu svojega prednika obrnil na brata Ludovika IX., Karla Anjou ter mu kot vrhovni gospod podelil sicilsko kraljestvo. V bitki pri Beneventu dne 26. februarja 1266 je Manfred padel, sedaj se je pa mladi Konradin oglasil in šel z vojsko proti Anžuvincu, pa je bil po porazu pri Tagliacozzo vjet in 29. oktobra 1268 v Napolju obglavljen. Ž njim je hohenštaufovska rodovina izumrla, a s Karolom Anžuvincem si papež tudi ni mnogo pomogel, ker je bil Karol surov, nasilen in grozovit človek, popolno nasprotje svojega brata. V bližini apostolskega sedeža pa odslej bolj in bolj prevladuje francoski vpliv ter se polagoma pripravlja preselitev v Avinjon.

Ker je bil Tomaž Akvinski na francoskem dvoru zelo vplivna oseba in celo v daljnem sorodstvu s kraljevsko rodovino, se je sedaj, ko je v Napolju tudi vladal Francoz, papežu zdelo primerno, Tomaža imenovati za napoljskega nadškofa. Tomaž se je branil in prosil, naj ga pusté pri miru v njegovi celici in pri njegovih študijah, toda papež se ni dal prepovoriti in je dal spisati bulo, s katero je bil Tomaž imenovan za nadškofa v Napolju. Ko je Tomaž to zvedel, je postal silno potr in žalosten, kar je papeža nagnilo, da je preklical imenovanje.

Visokih časti in služb si pač naj nihče ne jemlje, razen kdor je poklican kakor Aron. So ljudje, ki si jih žele in za njimi letajo brez ozira, so li za to poklicani in sposobni. To je grešna častilakomnost. So ljudje, ki trdovratno odklanjajo časti in visoke službe, kjer bi lahko veliko koristili, to je trdovratnost in skriti napuh; so ljudje, ki časti ne iščejo, pač pa časti iščejo njih, in ko vidijo, da jih božja previdnost kliče na višje mesto, se udajo, a naposled so ljudje visokih duševnih zmožnosti in svetega življenjaja, ki pa ne čutijo v sebi poklica do visokih časti in jih zato tudi odklanjajo. To je pa krščanska ponižnost in objektivno spoznanje samega sebe. Niti najučenejši niti najsvetejši možje niso že zato poklicani na višje mesto v človeški družbi, ampak pogostoma ljudje

srednje vrste spretnejše opravljajo take službe, kakor največji učenjaki in svetniki.

Tako je tudi Tomaž čutil, da je bolj na mestu kot učenjak na učiteljski stolici, kakor pa kot pastir na škofovskem sedežu. Odklonil je visoko čast napoljskega nadpastirja, zato ga je pa po smrti doletela še večja čast, da si ga je mesto Napolj izvolilo za svojega zaščitnika.¹

Med burnimi dogodki je ostal Tomaž mirno pri svojih študijah, najprej v Rimu, l. 1266. pa se je preselil v Bolonjo ter tudi to mesto odičil s svojo učenostjo. Bolonjska visoka šola je slovela zlasti po svoji pravni fakulteti. „Bononia docet“, mnenje bolonjske juridične šole je veljalo kakor glas kakega preročišča. L. 1265. je bilo zastopanih na bolonjskem vseučilišču 13 narodnosti.

V dominikanskem konventu je imel Tomaž javna predavanja. A tudi slovstveno je ta čas marljivo deloval in sicer dospe sedaj njegovo literarno delovanje na vrhunec, ker v Bolonji je spisoval svoje največje delo „Summa theologica“, katere je I. del izšel v Bolonji l. 1267. Istotam je izdal tudi dve knjigi „de regimine principum“ kot nekako navodilo za mladega ciperskega kralja Hugona II. iz rodovine Lusignan.

Po smrti Klementa IV. († 29. nov. 1268.) so nastopile žalostne razmere; apostolska stolica je ostala skoro dve leti prazna. V tem času Tomaž zopet zapusti Italijo. L. 1269. je kot definitor šel h glavnemu kapitolu v Pariz. Na mnoge prošnje kralja Ludovika IX. in pariškega vseučilišča je Tomaž zopet v Parizu prevzel učiteljsko službo ter ostal ondi dve leti. V tem času je izdal večino svojih „Quaestiones disputatae“ (de anima, de potentia Dei, de creaturis spiritualibus, de virtutibus, de malo) in izdeloval II. del „Summe theol.“ Kakor misli de Rubeis, je l. 1269. izdal tudi spis „de unitate intellectus contra Averroistas“, po drugih je pa ta spis izdal že prej pod Urbanom IV. v Italiji.

L. 1270. umrje Tomažev visoki prijatelj, kralj Ludovik IX., naslednje leto se tudi Tomaž za vselej poslovi od Pariza.

8. Tomaž sloviti učenjak.

Poln navdušenosti proslavlja Tomažev življenjepisec Viljem de Toco Tomaževo učenost in modrost.³ Človeškim vedam je prodril do dna in v

¹ Klement VIII., ki je l. 1603. dovolil, da se Tomaž časti kot patron napoljskega mesta, pravi med drugim: „Quapropter cum ille tam religiose ac demisse semper de se ipso existimaverit, ut inter cetera oblatum a fel. rec. Clemente IV., Romano Pontifice, praedecessore nostro, civitatis vestrae Archiepiscopatum insigni cum modestia recusaverit; merito Deus hoc tempore vobis ob animum induxit, ut eum, qui cum in terris esset, vobis in summa humilitate praeesse noluit, nunc cum ob coelis est, propter eiusdem sanctitatem in numerum vestrorum Patronorum adsciscatis.“ Bolland., marc. I. str. 741.

³ Bolland., l. c. str. 661.

božji modrosti se je povspel do vrhunca. Kakor je Abrahamov hlapec napojil čredo Rebekino, tako je Tomaž s svojim naukom napojil svoje učence, in kakor je Izak dobil za ženo Rebeko, slično Tomaž modrost in učenost. Primerja ga z Jakobom, ker je dobil za nevesto nebeško modrost kakor Jakob Rahelo; kakor je Jakob naslonil svojo glavo na kamen ter sládko spal in v spanju gledal nebeško lestvico, tako je Tomaž svoj nauk naslonil na pečino Kristusa, zato so se mu tudi, rekli bi, odprla nebеса in so mu angeli priobčevali nebeške resnice. Tomaž je drugi egiptovski Jožef, ki je napolnil žitnice s svojimi deli in obvaroval krščansko ljudstvo duhovne lakote. Njegovo ime „Aquinas“ (Vodenik) spominja na Mojzesa, ki se imenuje „iz vode potegnjen“ (de aqua eductus); kakor je Mojzes vodil svoje ljudstvo iz egiptovske sužnosti skozi puščavo proti obljubljeni deželi, tako Tomaž s svojim naukom iz sužnosti zmote in nevednosti. In kakor se je Mojzes povspel na goro ter govoril z Bogom, tako se je Tomaž povspel na goro božjega spoznanja in se mu je kakor Mojzesu svetil obraz svete modrosti.

S svojim bistrim pogledom in čistim navdušenjem za resnico, s svojim obsežnim znanjem in neumornim delovanjem, zraven pa s svojo skromnostjo in ljubeznivostjo je Tomaž v resnici vzor učenjaka. Že v začetnih delih kaže Tomaž gotovost in določnost, znak, da obvladuje svoj predmet, zatorej vkljub toliki množini spisov ni prišel v nasprotje sam s seboj, da bi moral pozneje svoje lastne nazore preklicovati in popravljati. Njegova poznejša dela so le natančnejši in popolnejši razvoj v prejšnjih delih nalik jedru zasnovanih misli. Le nekatere neznatne izpremembe in razlike nahajamo med komentarjem k Lombardovim sentencam pa med *Summo theol.* kot najzrelejšim delom v vprašanjih o znanju Kristusovem, o pojmu milosti, o delotvornosti obreze, o moči odveze i. t. d.

Velikost in pomen Tomaža kot učenjaka pa moremo prav spoznati le v okviru zgodovinskih razmer, v katerih je Tomaž živel in deloval. Srednji vek je ravnokar stal na vrhuncu, ko je Tomaž razvijal kot učitelj in pisatelj svoje znanstveno delovanje. Novoustanovljeni redovi so vdahnili evropskemu svetu neko novo življenje, slobodna mesta se nagloma razvijajo, obrt in trgovina se povzdigneta, visoke šole zacvetejo, krščanski svet se na bojnem in znanstvenem polju spoprime z močnim sovražnikom — z arabizmom. Ravno ob času, ko je Tomaž bival v Parizu, se je francoski kralj vrnil iz ponesrečene križarske vojske; navdušenje za križarske vojne po tolikih žrtvah in neuspehih začne pojemati. A vsporedno s krvavimi dogodki na bojnem polju se vrši nič manj važen boj med krščanstvom in arabstvom v duševnem področju.

Po strašnem preseljevanju narodov, ki je v Evropi kakor mraz zamorilo duševno življenje, se od časov Karola Vel. začne polagoma razvijati bogoslovno in modroslovno znanstvo, ki se opira poglavitno na sv. očete

in na Platona. A kakor se je v prvi, patristični dobi morala krščanska veda boriti z judovstvom, paganstvom in krivoverstvom, tako se v srednjem veku pojavi krščanstvu nevaren tekmeč: arabsko-judovska filozofija. Ko je cesar Justinijan I. 529. zaprl atensko filozofično šolo, pač ni slutil, kake posledice bo to imelo. Če bi jo bil pustil pri miru, bi bila sama v sebi zahirala in izdahnila, a ko jo je siloma zaprl, so se njeni učenci razpršili po vzhodnih deželah ter ondi zasejali seme, ki je čez stoletja razpredlo svoje korenine celo na krščanski zahod ter zažugalo krščanski civilizaciji sploh.¹ Z ostanki izumirajočega novoplatonizma so udje atenske šole zanesli na vzhod tudi Aristotela, po rimskih nestorijancih in grških zdravnikov so se z Aristotelom seznanili že v 8. stoletju Arabci, ki pa niso dobili v roke pristnega Aristotela, marveč prekvašenega z novoplatonizmom.

Arabski komentatorji so Aristotelov nauk še bolj prikrojili po svoje in arabsko modroslovje je zmagonosno dvigalo glavo ter razumevanje Aristotela smatralo nekako za svoj monopol. S pomočjo tako potvorjenega Aristotela je arabsko modroslovje prišlo do zaključkov, ki so v popolnem nasprotju z Aristotelom samim in s temeljnimi resnicami krščanske vere. Skepticizem, panteizem in racionalizem je jedro razvitega arabskega modroslovja. Ker arabski modroslovci niso smeli priti v nasprotje s koranom, da se temu izognejo, so postavili načelo: nekaj je lahko po veri resnično, po razumu pa krivo, in nasprotno (*secundum fidei verum, secundum rationem falsum*). Filozofija uči golo resnico, vera jo pa zaodeva v podobe in simbole, zato je vera le za nižje sloje, višjim krogom jo pa nadomestuje filozofija. Kakor bojna moč arabskega orožja, tako se je nagloma razvila tudi arabska filozofija ter s svojim bliščem uprav mamila duhove, dasi je v sebi nosila že smrtno kal in sploh ni bila sposobna, da bi postala podlaga prave civilizacije in kvas trajnega napredka.²

S tem modroslovjem so na jugu in vzhodu prišli v dotiko krščanski učenjaki. Zahodnjakom sicer Aristotel ni bil do cela neznan, zlasti je Boëtij važen posredujoč člen med klasično kulturo pa srednjim vekom. Že pred 12. vekom so se krščanski zahodnjaki poleg logike mnogo pečali s psihološkimi, metafizičnimi in etičnimi vprašanji Aristotelove filozofije, a natančneje so se z Aristotelovo filozofijo, seveda v novoplatonsko-arabski barvi, seznanili zahodnjaki po Arabcih. Pod arabskim vplivom se je zahodnjakom najprej pomnožilo naravoslovno znanje, zdravilstvo, astronomija, matematika, pozneje se pokaže tudi arabski vpliv v verskem in

¹ Erdmann, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*. Berlin 1896. I. str. 330.

² „Ein Synkretismus wie der Islam, noch dazu ein Reaktionsversuch, wie jene Weltanschauung es gegen die christliche ist, trägt keinen Entwicklungskeim in sich. Ebenso wenig die Philosophie derer, die sich zum Islam bekennen.“ Erdmann, I. c.

filozofičnem področju. Gerbert (pozneje papež Silvester II., 999—1003) je prvi vpeljal arabske številke in dekadni sestav v računstvu; toledski nadškof Rajmund (1130—1150) je ustanovil družbo prestavljavcev, katero je vodil arhidijakon Dominik Gundisalvi. Ta družba je oskrbela latinske prevode najvažnejših Aristotelovih in več Avicenovih, Algazelovih in Alfarabijevih spisov. Tudi cesar Friderik II. je dal prestaviti mnogo arabskih in grških spisov ter jih je doposlal raznim znamenitim vseučiliščem. Za zahodnjake je bilo to odkritje novega sveta. Arabsko modroslovje je imelo na njih neodoljivo moč; na mah se je zdelo, da je zahodno, krščansko modroslovje pred arabskim „manj vredno.“

Vsporedno z arabskim modroslovjem se je v srednjem veku razvilo tudi judovsko modroslovje, ki je pa zelo odvisno od arabskega. Ker so Judje bili raztreseni po vsej Evropi, so tudi znatno vplivali na duhove s svojim modroslovjem. Zlasti so Judje na južnem Francoskem imeli veliko šol ter so dosegli precejšnjo stopinjo omike. Krščanski bogoslovci in modroslovci so se živo zanimali za takratno hebrejsko književnost, zlasti za njene najodličnejše zastopnike Avicebrona (Ibn Gebirol 1020—1070) in Mozesa Maimonida (1135—1204). Slednjega se Tomaž prav pogostoma dotika, znak, da ga je temeljito predelal. Zlasti je pa na krščanske mislece vplival Avicebron s svojim spisom „Fons vitae“, katerega je Dominik Gundissalin preložil in izrabil. Tudi Viljem Auvergne-ski in Aleksander Haleški sta se udala njegovemu vplivu; po slednjem se je prenesel vpliv Avicebronov na celo frančiškansko šolo, pozna se celo pri Bonaventuri, čisto očitno pa pri Duns Scotu. Albert Veliki je nasprotnik Avicebronu, prav načelni nasprotnik pa mu je Tomaž Akvinski. On nazreva v Avicebronu platoniško-realistično smer. V tej polemiki zavzema važno mesto Tomažev spis „de substantiis separatis“, a tudi spis „de ente et essentia“ se more prav razumeti le, če imamo pred očmi polemiko proti Avicebronu.¹

Za krščansko vero in civilizacijo je nastala resna nevarnost. Nagloma se začnejo javljati skeptični in panteistični nauki na evropskih šolah pod vplivom arabsko-judovske filozofije. Na pariški univerzi se je pojavila že začetkom 13. veka struja, ki se je brez vsakega pomisleka oprijela arabskega aristotelizma. Kot reakcija proti precenjevanju arabskega modroslovja se je pa na drugi strani pojavila struja, ki je iz strahu za krščansko vero zametala sploh vsako modroslovje.

Vpliv arabskega aristotelizma je bil tako močen in poguben, da so nekatere sinode na Francoskem celo prepovedale čitanje in razlaganje

¹ Gl. J. Guttman, Das Verhältnis des Thomas von Aquin zum Judenthum und zur jüdischen Literatur. Göttingen 1891. Isti: Die Scholastik des 13. Jahrhunderts in ihren Beziehungen zum Judenthum und zur jüd. Literatur. Breslau 1902. — Wittmann, Die Stellung d. hl. Thomas v. Aquin zu Avencebrol. Münster 1900.

Aristotelovih spisov,¹ seveda kakor so došli iz arabskih rok. Nastalo je usodno vprašanje: Kdo bo prevladal in vzgajal evropske narode: krščanska ali pomehkužena arabska civilizacija?

V tem vstanejo duševni vitezi v krščanski Evropi in se postavijo v bran preteči arabski povodnji. Že v 12. veku se začne v krščanskem znanstvu nov pokret, ki doseže svoj vrhunec v 13. stoletju in sicer ravno po Tomažu Akvinskem. Nalik bojnim vitezom imeli so krščanski učenjaki trojno nalogo: 1. polastiti se nasprotnikove trdnjave, — aristotelske filozofije; 2. braniti krščanske resnice proti napadom arabsko-judovske filozofije, odkriti njih zmote in sofizme ter pokazati, da, kar je pristno krščansko, ni nasprotno razumu, in kar je dejanski posledek razuma, da ni v nasprotju s krščanstvom; 3. s pomočjo pristnega Aristotela objasniti, kolikor se da, krščanske resnice ter tako pripraviti plodovita tla krščanski civilizaciji.

Na tem duševnem bojnem polju so v 13. veku zaporedoma vstajali velikani, kakor: Aleksander Haleški († 1245), prvi, ki pozna celokupno Aristotelovo filozofijo ter se je poslužuje pri razlaganju dogem; Viljem Pariški (Auvergne, † 1249 kot škof pariški), Vincenc de Beauvais († 1264), Albert Veliki († 1280). Vse pa nadkriljuje Tomaž Akvinski. Kakor je previdnost vzbudila proti arianizmu Atanazija, proti maniheizmu in pelagianizmu Avgušтина, proti Abelardu Bernarda, tako Tomaža proti arabizmu. Tudi lepe umetnosti ga večkrat predstavljajo kot premagalca Averoesa.

Dočim so poprej zahodnjaki poznavali Aristotela le iz arabskih motnih virov, so v 13. veku dobili v Italijo iz Carigrada grške rokopise Aristotelovih del ter si priredili latinske prevode neodvisno od arabskih komentarjev. Tomaž se je posluževal že očiščenega Aristotela; dominikanec Viljem de Moerbeke je nalašč potoval na Grško, da bi dobil grških rokopisov in jih prevedel na latinski jezik. Čim je pa bil Aristotel očiščen arabskih fatalističnih, panteistističnih in naturalističnih pritikin, padli so tudi pomisleki zoper Aristotela. Pariška visoka šola je že l. 1254. odobrila in priporočila razlaganje Aristotelove fizike in metafizike. Aristotel postane sedaj podlaga modroslovnemu pouku kakor Lombardove sentence teologičnemu. Kakor k tem, množijo se tudi komentarji k Aristotelovim spisom. Med vsemi razlagavci se odlikuje Tomaž; med njim in Aristotelom je neka duševna sorodnost. Tomaž je nekako instinktivno prodril v globočino Aristotelovih misli; o njegovih komentarjih je rekel humanist Pico de la Mirandola: „Aufer Thomam, mutus fiet Aristoteles.“

¹ Pariška sinoda n. pr. je l. 1209. obsodila Amalrika de Chartres in Davida de Dinanto in njune komentarje ter prepovedala razlagati Aristotelovo naravno filozofijo. Papeški legat Robert de Courçon je l. 1215. v pismu na pariško vseučilišče to prepoved raztegnil tudi na Aristotelovo metafiziko.

V svojem umu je Tomaž združil vse takratno modroslovno in bogoslovno znanje, razvil in usovršil je posamezne smeri zlasti v bogoslovju. V primeri s prejšnjimi učenjaki se kaže pri Tomažu vsestranski napredek. V razumevanju Platona in Aristotela je globlje prodril kakor vsi njegovi predniki in vrstniki.

Albertovo znanje je obsežnejše, a Tomaž je globlji, ostrejši logik, bolj natančno razločuje in razpoznava bistveno in nebistveno. Albert je ustanovitelj naravoslovja, Tomaž je pa velikan v metafiziki; oni je postavil temelj veličastni znanstveni zgradbi, Tomaž jo je pa dozidal ter izobličil vseobsežno krščansko svetovno naziranje in v lepo skladnost spravil krščanstvo in kulturo, pa vendar zagotovil tudi prostost in samostojnost veri kakor tudi raznim panogam človeškega znanja. Tomaž je mojster v spajanju navidezno ločenih elementov, v ublaževanju nasprotstev in v pojašnjevanju pojmov.

Vsled vpliva arabskega in judovskega modroslovja je postalo za krščanstvo zelo aktualno vprašanje, v kakem razmerju sta vera in razum, razodetje in naravno spoznanje, bogoslovje in modroslovje. V rešitvi tega vprašanja je bil Tomaž veliko srečnejši kakor nekdanj Abelard, ki je precenil moč razuma in ustvaril nekak mističen racionalizem. Dočim še pri Albertu bogoslovje in modroslovje gresta vsporedno, pa vsako za sebe, se pri Tomažu ozko vežeta; zveza med filozofijo in krščanstvom je pri njem dosegla svoj vrhunec. Kakorkoli se pa pri njem ozko prepletata vera in razum, razodetje in veda, vendar oboje tudi natančno razločuje ter daje vsakemu svoje; bogoslovje in modroslovje ima vsako svoj formalni predmet, svoje principe in svojo metodo. Verske dogme niso Tomažu samo pomagalo, ki bi naj olajšalo ali celo nadomestilo naravno iskanje resnice, zatoorej mu po krivici očitajo Cousin, Jourdain i. dr., da je pomešal reševanje umskih problemov s krščanskimi dogmami. Vera nikakor ne zožuje delokroga umu in izkustvu, ampak kjer ta dva dalje ne moreta, tam nastopi vera. Veri in bogoslovju lasten predmet je nadnaravni red, modroslovju pa naravni.

Razumu pripoznava prvenstvo med vsemi človekovimi zmožnostmi in mu odpira nedogledno polje v naravnem spoznanju, vendar je pa pri tem tudi veri zgotovil njen^o prvenstvo. Tomaževa načela o nadnaravnem in naravnem spoznanju so ta-le:

1. Razločujejo se umske (naravne) in nadumske (čeznaravne) resnice. Prve človeški razum sam iz lastne moči najde, dokaže in pojmi, druge pa presegajo naravne moči človeškega razuma in torej do njih pride le po razodetju.

2. Dasi je ta dvojni red resnic različen, vendar si verske in naravne resnice nikdar ne morejo nasprotovati, ker obojne izvirajo iz absolutnega bitja, Boga. Ako se razum opira na resnična načela in iz njih pravilno dela

sklepe, ne more priti v nasprotje z razodetjem, kakor v naravnem redu nikdar ne more kaka veda dognati resnice, ki bi bila v nasprotju z nepobitnimi posledki druge vede. Ako se kedaj pokaže nasprotje med umskim zaključkom in versko resnico, tedaj ali razum ni pravilno sklepal ali pa se razodeta resnica napačno umeva.

3. Nadumskih resnic (kršč. misterij) razum sam po sebi ne more dokazati in jih docela razložiti, vendar pa lahko ovrže ugovore zoper nje in pokaže, da niso nasprotne razumu ter jih more vsaj nekoliko pojasniti.

4. Pravi predmet razodetja so nadumske resnice, vendar se pa v razodetju nahajajo tudi naravne resnice, katere bi sicer spoznalo le malo ljudi in še ti le s težavo in nepopolnoma.

5. Kakor nadnaravne resnice ne izključujejo naravnih, marveč jih predpostavljajo, tako tudi red milosti ne razdira naravnega reda, temveč ga predstavlja in podpira.

6. Umske resnice so predmet modroslovne, razodete resnice pa predmet bogoslovne vede. Ako je pa katera naravna resnica ob enem obsežena tudi v razodetju, tedaj jo modroslovje razmotruje kot naravno resnico, bogoslovje pa, v kolikor je razodeta.

7. Modroslovje začenja z naravnimi rečmi in gre navzgor do prazvroka, Boga, bogoslovje pa začenja z Bogom in gre navzdol do naravnih reči. Modroslovje preiskuje naravno bistvo reči, bogoslovje pa, kolikor se reči nanašajo na Boga in na razodetje.

Poleg Aristotela je Tomažu najimenitnejši modroslovec Platon. Ta dva modrijana si sicer v marsičem nasprotujeta, vendar načelnega nasprotstva ni med njunima sestavoma, marveč se drug drugega dopolnjujeta. To njuno razmerje je Tomaž prav spoznal. Platonov nauk o idejah Tomaž kritikuje in zavrača¹, istotako daje prednost Aristotelovi antropologiji, nasprotno pa bolj pritrjuje Platonu v nauku o nebeških svetovih ter pridržuje in priznava stvariteljni moment njegovim idejam.² Stvariteljno idejo pripoznava Tomaž Aristotelu in Platonu, slednjemu zlasti zato, ker je vse bitje izvajal iz najvišjega bitja.

Po Aristotelovi filozofiji je Tomaž prišel v dotiko s celo filozofijo starega veka. V peripatetičnem modroslovju v zvezi z drugimi velikimi sestavi skuša najti tok pravega modroslovja ter odstraniti vse, kar je napačno in protirazumno. Naturalizmu, senzualizmu in fatalizmu se je odločno uprl.

¹ S. theol. I. qu. 84.; S. c. g. I. I. c. 51.

² S. c. g. I. I. c. 54; Vict. Lipperheide, Thomas v. Aquin und die platonische Ideenlehre. München, 1890.

Tomažev modroslovni sestav je v zvezi tudi s pitagorejsko filozofijo in z novoplatonizmom. Poleg arabskih modroslovcev so novoplatonske ideje dotekale v srednjeveško modroslovje posebno po Boëtiju in Dioniziju Areopagitu, ki je zlasti platonske ideje prenesel na polje krščanskega bogoslovja in modroslovja. Da so se ob Tomaževem času na zahodu zanimali za novoplatonizem, spričuje sicer dokaj rodi prevod treh Proklovih spisov od Mörbeka, v katerih so se nam sploh ti spisi ohranili, namreč: *De providentia et fato*, *De decem dubitationibus circa providentiam*, *De malorum subsistentia*.¹ Iz Dionizija, s katerim se je tudi Tomaž mnogo pečal, so seveda nevedoma zajemali novoplatonske ideje, ker se takrat niti najmanj ni dvomnilo, da je Dionizij pravi apostolski učenec in ne pisatelj iz začetka 6. veka.²

Tudi z Avguštinom stoji Tomaž v dotiki ne samo v bogoslovju, ampak tudi v modroslovju. V obeh Sumah pa v delu „*Quaestiones disputatae*“ se nahaja kakih 250 navedkov filozofične vsebine iz Avguština. Vpliv ni samo pozitiven, ampak tudi negativen v tem zmislu, da mora Tomaž zavračati razne ugovore, ki so bili povzeti iz Avguštinovih spisov. Tomaž se zaveda platonskega vpliva pri Avguštinu, vendar nasprotju med platonsko-avguštinskimi pa aristotelskimi idejami ne gre na dno, ampak večkrat le poroča Avguštinove misli ali pa jih skuša z lahimi popravki in razlagami prilagoditi svojemu sestavu.³ Že od nekdaj je veljalo v šolah načelo ne le pri nauku o milosti, ampak tudi v modroslovju: „*Augustinus eget Thoma interprete*“. Pri Avguštinu prevladuje zmeren idealizem, pri Tomažu zmeren realizem. Sicer pa se Tomaž po pravici imenuje Avguštín srednjega veka.

Kakor solnce je Tomaž s svojimi čednostimi svet ogrel in z lučjo svojega nauka razsvetil. Svet je videl že mnogo bistrournih mož, a sreča ni bila vsem mila; ž njih smrtjo je zašlo tudi solnce njihove slave in pogostoma so jim lastni učenci razdrli, kar so bili pozidali. Tomažev ugled pa se po njegovi smrti ni zmanjšal, ampak še porastel. Mnogi papeži kakor Janez XXII., Klement VI. (1342—1352), Urban V. (1362—1370), Nikolaj V. (1447—1455), Klement VIII. (1592—1605), Benedikt XIII. (1724—

¹ Gl. Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*. Tübingen, 1852, III. 2. pg. 942.

² O pravotnosti Dionizija Areopagita in o njegovem razmerju do novoplatonizma se je novejši čas razvila obsežna literatura. Na tem mestu se ne moremo s tem vprašanjem natančneje pečati, ampak zavračamo čitatelja na knjigo „*Pseudo-Dionysius Areopagita in seinen Beziehungen zum Neuplatonismus und Mysterienwesen*.“ V. Hugo Koch. *Forschungen zur christlichen Litteratur und Dogmengeschichte*. I, 2. 3. Ondi je tudi naznačena zadevna literatura.

³ Georg v. Hertling, *Augustinus-Zitate bei Thomas v. Aquin*. *Sitzungsberichte d. philos. hist. Klasse d. kgl. bayrischen Akademie der Wissenschaften*, 1904, H. 4, pg. 535—602.

1730) i. dr. z vznesenimi hvalospevi proslavljajo Tomaža ter ga primerjajo največjim cerkvenim učenikom.

Tudi drugi slavni možje kakor Karol Boromejski, Frančišek Saleški, slavni kardinal Bessarion, Cesar Baronius, Bellarmin, Pallavicini, Bossuet i. dr. občudujejo Tomaževo učenost.

Glasoviti humanist Erazem Rotterdamski pravi, da ne pozna učenjaka — teologa, ki bi se mogel meriti s Tomažem z ozirom na izvrstnost nauka pa gotovost in pravilnost v presojevanju. Krivoverca Beza in Buzer pa priznavata, da bi se bilo lahko spoprijeti s komurkoli ter zmagati in katoliško cerkev ugonobiti, ako bi se odstranil Tomaž.

Kar se tiče števila učencev in dolgega obstanka, se s Tomaževo šolo ne more meriti nobena druga na svetu.¹ Zgodovina nam kaže, da kadar je pešalo krščansko življenje in znanstvo, je tudi Tomaž stopil v ozadje, čim se je pa probudila in okrepila krščanska zavest, je tudi Tomaž zopet prišel do veljave.

Po vzgledu svojih prednikov je dalekovidni papež Leon XIII. z okrožnico dne 4. avgusta 1879. priporočil Tomaža šolam in učenjakom za vodnika, dne 4. avgusta l. 1880. pa ga je proglasil zaščitnikom katoliških višjih učnih zavodov. Providencijska naloga modroslovja, ki ga zastopa Tomaž Akvinski, je v tem, da poda trdno podlago zoper pogubne zmote današnjega časa, zoper skepticizem, razbrzdani subjektivizem in surovi materijalizem, ki prete s poginom človeški družbi ter spodmikajo tla pravi znanosti in omiki.

9. Tomaž — svetnik.

„Gorje znanosti, ki ne vodi k ljubezni!“ pravi slavni govornik Bossuet. Sama znanost zapušča v srečo le mrzloto in praznino, ako je ne ogreva solnce prave ljubezni. Ljubezen v širjem pomenu je pa skupina in krona vseh čednosti in nravnih vrlin, je po besedah apostolovih „vez popolnosti.“

Korenine Tomaževe modrosti in velikosti so njegove čednosti. De Toco nam Tomaža po priliki tako-le karakterizuje: O samem sebi je mislil zelo skromno, na duši in telesu je bil čist kakor kristal, bil je ljubitelj molitve, v nasvetih previden, v občeivanju krotek in poln ljubezni; bistrega in pronicavega uma, v presojevanju trden, spomina zelo živahnega. Bil je kakor povzdignjen nad čutnost, vzor vseh čednosti sebi v zaslugi in drugim v posnemo.² V svojem govoru na 3. nedeljo v adventu pravi

¹ Erdmann, Grundriss d. Gesch. d. Philos. I., 403.

² Erat enim praedictus Doctor in sui reputatione humillimus, corpore et mente purissimus, oratione devotissimus, consilio providus, conversatione placidus, caritate diffusus, intellectu lucidus, ingenio acutus, iudicio certus, memoria retentissimus, a sensibus quasi quotidie elevatus et omnium quasi contemptivus temporalium ut omnium virtutum unus homo haberet habitus, ex quibus sibi ad meritum et aliis in exemplum similes producerentur effectus. Bolland. 666.

Tomaž, da so tri reči, ki jih Bog najbolj sovraži v svojih služabnikih: neusmiljeno srce (*immisericordia*), nepokorščina pa brezdelnost (*inutilitas*); potrebno pa je, da so služabniki Gospodovi čisti vsakega grešnega madeža, da so ozaljšani z vsemi čednostimi in da jih diči tudi na zunaj lepo нравno življenje.¹ V polni meri je Tomaž to dejstvoval v samem sebi. Njegov živi vzor je bil Kristus.

Dasiravno čislan in slavljen od vseh, se ni prevzel in izrečno je hvalil Boga za milost, da pri vsej svoji učenosti in delu ni iskal nikdar svoje hvale, in če se mu je le rahel giblječ častoljubja hotel vtihotapiti in prehiteti razsodbo razuma, ga je takoj, ko ga je zaznal, tudi zatrl. Ko je v Napolju imel prikazen in je slišal, pred oltarjem klečeč, glas iz križa: „Tomaž, dobro si pisal o meni, kakšno plačilo hočeš za svoj trud?“ je rekel svetnik: „Nobene, Gospod, kakor le tebe!“² Res, krasen vzgled nesebičnosti! Le taka vnema in tak čisti namen tvori v resnici velika in trajna dela. Pohlevni menihi, ki so v samotnih celicah častili Boga in iskali svoje zveličanje, so pri borni luči in z neznatnimi sredstvi ustvarili krasna dela v umetnosti in slovstvu ter nam ohranili spomenike staroklasične književnosti.

Nič lepše ne diči učenjaka kakor skromnost in ponižnost. V javni disputaciji v Parizu je pred odličnim občinstvom nek drzen kandidat v Tomaževi navzočnosti zaničljivo pobijal ravno to, kar je bil Tomaž malo poprej učil in zagovarjal. Tomaž je ostal popolnoma miren. Ni dal čutiti nasprotniku, da ga visoko presega. Poslušalci so pa bili nevoljni nad drznostjo široko-ustnega disputanta in so se čudili Tomažu, da ga ni prav ostro zavrnil. Tomaž je pa odvrnil, da ni hotel mladega moža spraviti v zadrego in osramotiti pred celim občinstvom. Drugi dan se je razprava nadaljevala in mladi mož je bil še bolj drzen. Sedaj je bilo potrebno, da Tomaž povzame besedo, ker bi sicer njegovo molčanje bilo v spodtiko. Popolnoma mirno, stvarno in razločno razvije Tomaž trditve svojega nasprotnika ter neovržno razkrije njih napačnost, ne da bi se z eno žaljivo besedo dotaknil osebe njegove. Premagan učenec ga prosi odpuščanja in zahvali, da ga je na tako lep način zavrnil in poučil o resnici.

O drugi priliki mu nek zavidnež robato v lice pove, da je le senca velikega učenjaka. Tomaž pa mirno odvrne: „Tedaj si bom pa prizadeval, da kolikor mogoče zadostim dobremu mnenju, ki ga imajo ljudje o meni.“

V bolonjskem samostanu ga sreča na hodniku čisto zamišljenega navaden brat, kateremu je bil prior dovolil, da prvega brata, ki ga sreča, vzame s seboj v mesto po nekih opravkih. Ker je pa brat bil tujec, ni

¹ Divi Thomae Aquinatis . . . Sermōnes. Ed. Hurter. Oenip. 1874, pg. 21.

² Bolland. 669.

poznal Tomaža, ki mu je slučajno prvi prišel nasproti, mu naznani priorjevo povelje, ki pa seveda ni veljalo njemu. Tomaž brez obotavljanja gre ž njim v mesto. Meščani, ki so poznavali velikega učenika, so se čudili, kako da hodi po tako nizkih opravkih. Ker je težko hodil, ga je še tovariš nekoliko okregal. Ko pa spozna svojo zmoto, prosi odpuščanja, a Tomaž odvrne: „Pokorščina je dopolnitev redovništva, ako je človek pokoren človeku zavoljo Boga, kakor je Bog bil pokoren človeku zavoljo človeka.“

Dasi je pa Tomaž v svoji ponižnosti mislil zelo skromno o sebi in preziral prazno slavohlepnost, vendar ta njegova ponižnost ni bila strahopetna malodušnost, ki se ne upa ničesar lotiti, ki vedno besediči le o svoji nezmožnosti, na dnu srca ji pa vendar ugaja človeška hvala, malodušnost, ki marsikoga zaziblje v brezdelnost, ki bi svoje resnične zmožnosti lahko razvil in uporabil v občni blagor. Tomaž se je zavedal svojih zmožnosti in vsled tega tudi dolžnosti, da svoje zmožnosti obrne v prid. Delal je mnogo, pa delal je vedno le iz čistega namena brez vsakega slavohlepja in koristoljubja, brez bahanja zaradi svojih zmožnosti. Nikdar ni samoljubno govoril o sebi, v njegovih spisih je njegova osebnost popolnoma v ozadju, zatorej je pri njem tudi veliko težje iz del zasledovati njegov duševni razvoj kakor pri drugih pisateljih, ki so svojo osebnost več ali manj izlili v svoje spise. V Tomaževih delih vlada le objektivnost in stvarni dokaz, a prav ta objektivnost in pa svečani mir, ki preveva njegove spise, nam daje zreti globoko v njegovo dušo, kjer je vse skladno in urejeno.

Prava ponižnost in sploh prava čednost je le ona, ki ima za vodnico razumnost in razboritost, ker le ta je po izreku sv. Bernarda mati čednosti.¹

Pri kanonični preiskavi o življenju Tomaževem je več prič izpovedalo, da je Tomaž vedno ravnal po svojem razumu, zakaj vsak prestop, vsaka pregreha je za pravo dejanje zoper glas vesti, ki ni druga, kakor glas razuma. Tomaž se je privadil, vse nižje zmožnosti, težnje in gibljeje svojega srca držati pod gospodstvom razuma. V njem je duh popolnoma obvladoval tvar in se je zato tudi prosto kakor orel povzdignil v solnčne višave. Bil je bolj tam, kjer je bil njegov duh, kakor pa, kjer je bilo njegovo telo. Dasiravno je pa bil zatopljen vedno le v duhovne reči, imel je vendar tudi jasen pogled v praktične zadeve in je celo vladarjem znal dajati jako modre nasvete. Njegova dela svedočijo, da mu je bil vsak utrip človeškega srca dobro znan in ravno tako najraznovrstnejše potrebe in zadeve človeškega javnega in zasebnega življenja. Jako napačen je predsodek, da je svetotost le svetobežna pasivnost brez vsakega zmisla in

¹ Mater virtutum discretio. In Cant. serm. XXIII., n. 8.

koristi za dejansko življenje in delovanje. Sv. Bernard n. pr. je bil ves zatopljen v božanske reči, samotna samostanska celica mu je bila najljubše bivališče, a kadar ga dolžnost kliče, nastopi kakor najizkušenejši državnik na političnem poprišču ter modro razsoja najbolj zamotane zadeve.

Da, svetost pa svet, svetost pa učenost, omika, prostost in življenje! Bolj oprečnih pojmov si ne more današnji svet misliti! In vendar, če natančneje pogledamo v kulturno zgodovino in pa v nedosežne globine človeške narave, se prepričamo, da se omika pa svetost prav lepo ujema, druga drugo zahteva, se medsebojno spopolnjujeta ter le skupno zadovoljujeta potrebam človeškega srca. Po svetosti dobi kultura neskončno višji pomen, svoje posvečenje. Najlepši umotvori človeških rok so sveetišča, najbolj nas mikajo in blažijo v galerijah slik podobe, iz katerih dijejo ideje svetosti in zveze z božanstvom; najlepše doné strune pesniške duše, ako pojejo vzvišene himne v čast najvišjemu bitju. Kjer nahajamo sledove človeške omike, ondi nam nasproti sije tudi ideja svetosti; starim Kitajcem stoji svetnik višje kakor sam modrijan, Grkom je svetost zbližanje človeka in božanstva, kar je cilj sploh vsega modrovanja; budizem in mohamedanstvo, judovstvo in krščanstvo, seveda vsako na svoj način, govori o svetosti kot zadnjem smotru vsega dejanja in nehanja¹

Le notranje soglasje vseh duševnih zmožnosti, ki se doseže le v nravni popolnosti, svetosti, donaša človeku mir, zadovoljnost, radost in srečo. Sama omika brez nravne popolnosti zapušča v človeškem srcu strahotno puščobo, smrtne sence obupnega pesimizma plašijo človeka, da začne proklinjati sploh vsako spoznanje, omiko, da, bitek sploh. Ako je dandanes vkljub tolikemu napredku in visoki omiki vendar v človeški družbi tako malo zadovoljstva, prave sreče in pristrčne radosti, je razlog pred vsem v praznini srca in neovržno se uresničujejo besede sv. Avguščina, da je nemirno naše srce, dokler ne počiva v Bogu.

V Tomažu Akvinskem vidimo prelepo sintezo svetosti in učenosti. V dobi, ko je Tomaž živel in deloval, je bilo krščanstvo sploh najtesneje strnjeno z mišljenjem in življenjem narodov; prevevalo je vse javne in zasebne naprave ne le kot sestav abstraktnih nauk, ampak kot živo dejstvo. Ljudstvo je bilo najtesneje spojeno po cerkvi s krščanstvom, radovalo se je njenega blagodejnega delovanja in sprejemalo rado njene darove. Ta tesni spoj med krščanstvom pa ljudsko dušo je premogel viharne boje in težke krize, ki so prišle nad Evropo.²

¹ H. Joly, *Psychologie des Saints*, Paris, 1898, str. 4. i. d.

² Willmann, *Geschichte des Idealismus*. III. 686.

Oblike srednjeveškega življenja se seveda dandanes ne morejo več obnoviti, a kar se mora obnoviti, kar je kompas sreče, napredka, reda in omike, to je spoj med krščanstvom in ljudsko dušo, med učenostjo in svetostjo, med evangelijem in omiko.

In v tem nam sveti kot jasen svetilnik za vzor sv. Tomaž Akvinski. Kajpada pristaši današnje idealistične filozofije nam v enomer oznanjujejo, da se je današnji človek že toliko spopolnil in se tako visoko povzdignil v idealni in nadčutni svet, da ne potrebuje več brgelj, čutnih, konkretnih oblik, kakor jih ponuja krščanska cerkev in staro modroslovje, sedaj človek sam plava v idealnih sferah duhovnega sveta in občuje neposredno z božanstvom ter iz svoje višine prezira nizkotne nagone in živalske strasti.¹ — Dejansko življenje nas uči ravno nasprotno. Pač pa vidimo v svetnikih idealne duše, heroe kraljestva božjega, ki so pretrgali okove čutnosti ter svoj pogled uprli naravnost v višji, idealni svet. Take duše so za нравno vzgojo človeštva, za požlahtnjenje in očiščenje človekovega življenja, za utrjenje in uveljavljanje idealnih dobrin nepri-merno večjega pomena kakor prazne domišljave idealistične filozofije.

Ako se velika važnost polaga na življenjepise slavnih mož, je življenjepis svetnikov še veliko večjega pomena. Ako natančneje pogledamo v njih žitje in bitje, najdemo tu pravo, polno življenje, borbe in stiske, a v njih ne najdemo malika razbrzdanih strasti, ki tako pogostoma kazi podobe velikih mož. Seveda je treba prodreti skozi bršljan večkrat naivnih legend, s katerimi je ljudska domišljija ovenčala svetnike, v njih notranjost samo, tedaj vidimo v njih z ene strani nam enake Adamove otroke, z druge strani pa čutimo nekako utripanje božje milosti, ki ž njihovim sodelovanjem dejstvuje ideale krščanske нравnosti ter i nas vabi da nastopimo isto pot, češ, če so oni to premogli, zakaj ne bi mi.

Kako skrbno si je Tomaž obvaroval lilijo deviške čistosti vkljub mnogim nevarnostim v svoji mladosti, smo omenili že zgoraj. Čist na duši in telesu kakor kristal je ostal Tomaž svoje živi dni. Za dar svete čistosti je posebno goreče prosil Boga. Da bi si neomadeževan obvaroval ta dragoceni zaklad, je bil silno previden v občevanju, zmeren v jedi in pijači in pa vedno pri delu; zakaj pomanjkanje previdnosti pri raznih priložnostih, opuščanje molitve pa brezposelnost pahne tudi najbolj utrjenega človeka v blato nečistosti. Pri kanonični preiskavi so pričë, ki so še ga osebno poznale, pod prisego izjavile, da ga niso nikdar videle brez dela, razven kolikor je narava nujno zahtevala počitka.

Sredstvo, ki človeško dušo najbolj povzdiguje ter jo napaja z roso nebeškega blagoslova, je molitev. Tomaž je bil v pravem pomenu mož

¹ R. Eucken, Thomas v. Aquino und Kant, ein Kampf zweier Welten. Berlin, 1901, str. 13. i. d.

molitve. Z molitvijo je posvečeval vse svoje delovanje, zlasti svoje študije. Kakor cvetka po solncu, tako je Tomaževa čista duša koprnela po Najvišjem; po molitvi in premišljevanju se je preselila na goro Tabor ter zrla nebeške skrivnosti in okušala radosti, ki so neznane navadnim zemljanom, ampak dostopne le izbranim dušam, ki se znajo povzdigniti iz pozemeljskih nižav ter se na mistični način združiti z Bogom. Zamaknjenja in čudežne prikazni nekako logično spadajo v psihologijo svetnikov. Kakor veliki umetnik mora nekaj izrednega ustvariti, tako se v svetnikih morajo pokazati izredne posledice njih heroičnega življenja in tesnega občevanja z Bogom. Naravno, da je tudi velika duša Tomaževa bila deležna teh izrednih milosti, saj je vsako njegovo delo bilo kakor dišeče kadilo, ki se vzdiguje v višave in prodira oblake. Preden je začel študirati, pisati ali narekovati, vselej je svojo dušo povzdignil z molitvijo k Očetu luči, kateri daje dar modrosti onim, ki ga za to prosijo. V njegovih delih se pa tudi vidi očitvidno blagoslov božji. Možje, kakor Avguštin, Jeronim, Tomaž, Alfonz Liguorski, ki so silno veliko molili, osramotijo one, ki mislijo, da je izgubljen čas, katerega porabijo za molitev. Ti možje so poleg molitve in drugih mnogoterih opravil ustvarili dela, katera bi dandanes človek v svojem življenju komaj proučil. Tomaž je tudi sestavil nekaj prav lepih molitev, katere cerkev še dandanes priporoča svojim vernikom in zlasti duhovnikom, da jih molijo pred študijami, pred sv. mašo i. t. d.

Prav značilno je za Tomaževo duhovno življenje tudi češčenje presv. Rešnjega Telesa, device Marije in pa nekaterih svetnikov.

Zelo prisrčno, nežno in goreče je sv. Tomaž častil najsvetejši zakrament, ta visoka skrivnost je izvabila njegovi duši prelepe himne. Ko je opravljal najsvetejšo daritev, se je njegov obraz žaril nebeškega veselja in njegova duša se prestavila med nebeške duhove. Enako je z otroško udanostjo častil Marijo, mater Odrešenikovo, ki mu je bila zaščitnica svete čistosti in posredovalka sv. modrosti. Značilno je tudi za deviško dušo Tomaževo, da je posebno častil nežno devico in mučenico zaradi svete čistosti, sv. Nežo, katere ostanke je vedno seboj nosil. Dalje nam njegovi življenjepisci poročajo, da je posebno častil svojega redovnega očeta sv. Dominika, pa sv. Avguština, na katerega idejah slonijo pravila dominikanskega reda, sicer je pa tudi duševno sorodstvo med tema velikanima; Tomaž je najboljši razlagavec sv. Avguština, in ne brez razloga imenujejo Tomaža srednjeveškega Avguština. Kakor se je Tomaž v modroslovju vglobil v Aristotela, v bogoslovju v Avguština, tako v sv. pismu v velikega apostola narodov, sv. Pavla, katerega je tudi visoko častil. Velike in sorodne duše se hitro najdejo in se druga druge radujejo.

10. Tomaževa zadnja leta in njegova smrt.

L. 1271. nahajamo Tomaža že zopet v Bolonji, kjer ima predavanja in izdeluje II. del Summe, ki je tudi izšel kmalu po njegovem prihodu, potem se je lotil III. dela. Naslednje l. 1272. je zboroval dominikanski glavni kapitul v Florenciji. Kakor nekdanj grška mesta za Homerja, tako so se tukaj potegovala štiri mesta za slavnega učenika. Pariz ga je želel dobiti nazaj, češ, da ima pravico do njega, ker se je ondi izučil in dobil doktorsko lovoriko, Bolonja je storila vse, da obdrži slavnega učenjaka v svojem obzidju; Rim kot glava vsega krščanstva ga je želel za sebe; naposled je Napolj po svojem kralju naznanil zboru gorečo željo, da dobi svojega slavnega sina domov in naj bi zdaj kot zrel mož in svetovnoznani učenjak dičil ono vseučilišče, ki mu je odprlo pot v višje vede.

Naposled je res nadvladal Karol Anjou ter dobil Tomaža za napoljsko vseučilišče. V duhu pokorščine se je Tomaž nemudoma odpravil na pot ter se nekoliko pomudil v Rimu, potem je pa naravnost šel v Napolj. Plemstvo in meščanstvo je sijajno sprejelo svojega velikega rojaka, ki je pred kakimi 30 leti kot šibek mladenič zapustil Napolj, sedaj se pa vrnil kakor zmagovalec ovenčan z vencem učenosti in svetosti. Takoj po svojem prihodu je začel predavanja na ondotnem vseučilišču. Potrebne stroške, ki pri skromnem Tomažu pač niso bili znatni, je prevzel kralj sam. Poleg tega je še izdeloval III. del Summe in spisoval komentar k psalmom. Ptolomej Lucenski poroča, da je v tem času pisal še tudi komentar k Aristotelovemu spisu „de caelo et mundo“, k Politiki pa k spisu „de generatione et corruptione“, vsaj Ptolomej je v kanonični preiskavi izpovedal, da je videl Tomaža, ko je spisoval ta komentar in da je to bilo njegovo zadnje filozofično delo.

A napoljsko vseučilišče se ni dolgo radovalo svojega novega in slovitega magistra. Ožje sorodnike Tomaževe in mnoge prijatelje je že smrt pokosila, tudi njega se poloti slutnja, da se bliža konec njegovega življenja. Začel je pogostejše bolehati, zlasti na želodcu, bolj in bolj je postajal zamišljen in večinoma zamaknjen. Podvojil je sedaj svoje molitve in premišljevanje, pisateljsko delovanje pa je začel opuščati, češ, da se mu zdi neznatno vse, kar je pisal, nasproti temu, kar v resnici je. Od praznika sv. Nikolaja 1273. sploh ni več nič pisal, in ko ga je njegov sodrug in zvesti spremljevalec br. Reginald priganjal, je kratko odgovoril: „Ne morem; kar sem pisal, se mi zdi kakor pleve z ozirom na to, kar mi je bilo razodeto.“

Da bi se nekoliko razvedril, so ga nagovorili, da je šel na obisk k svoji najmlajši sestri, katero je posebno čislal, grofici v San-Severino (nad Salernom). Sestra se je močno razveselila, ko je zvedela, da je pride obiskat slavn brat, a močno se prestraši, ko ga zagleda vsega izpremen-

jenega. Bil je kakor brezčuten in komaj je dobila od njega nekoliko besed. Le malo časa se je mudil pri sestri, potem se je pa vrnil v Napolj, kjer se ga je po povratku lotila huda mrzlica, vendar je pa čez nekaj dni zopet okreval.

Med tem je papež Gregorij X. (1271—1276) sklical 14. vesoljni cerkveni zbor v Lion (II. lionski), ki se je imel pečati z mnogimi perečimi vprašanji onega časa. Trebalo se je postaviti v bran raznim krivoverskim ločinam, ki so izpodjedale pristno krščansko življenje, in obnoviti cerkveno disciplino med ljudstvom in duhovščino. Poglavitna točka tega koncila je imelo biti vprašanje o novi križarski vojni in o zedinjenju vzhodne in zahodne cerkve. Na zbor so imeli priti tudi Grki s svojim cesarjem Mihaelom Paleologom, s prelati in najodličnejšimi učenjaki, zato je papež poleg škofov poklical na zbor tudi najznamenitnejše zahodne učenjake one dobe. Med njimi je bil seveda v prvi vrsti Tomaž.

Dasiravno slaboten in bolehav, vendar se je odzval glasu namestnika Kristusovega ter se je po novem letu 1274. odpravil na dolgo in težavno pot. Seboj je vzel svoj spis proti Grkom, ki ga je bil spisal po naročilu Urbana IV. Med potom se je nekoliko pomudil v Aquinu, od koder je odgovoril opatu v Monte Cassino, ki mu je bil v pismu predložil neko potežkočo iz moralke Gregorija Vel. Na gradu Maenza (Magentia) blizu Terracine je obiskal svojo nečakinjo Frančiško Akvinsko, omoženo z grofom Čekanskim (de Ceccano).

Že tu ga je napadla huda bolezen, vendar je toliko okreval, da je vkljub prošnjam svojih sorodnikov nadaljeval svoj pot, češ, menihu se ne spodobi, da bi umrl v grajskem sijaju. Med potom si je spremljevalec br. Reginald, da bi ga nekoliko razvedril, dovolil laskavo opazko, da bo njegova navzočnost na koncilu mnogo koristila vesoljni cerkvi in služila v čast dominikanskemu redu. Svetnik je kratko odgovoril: „Daj Bog!“ Reginald pristavi, da bo tamkaj gotovo postal kardinal, s čemur bo počeščen ves dominikanski red. Osebnega laskanja pa Tomaž ni maral in je odgovoril: „V nobenem drugem položaju ne morem našemu redu bolj koristiti, kakor v tem, kjer sem.“ Tovariš hoteč svojim besedam dati drugo bojo, pripomni, da bi to vendar bilo v občni blagor celega reda. Tomaž mu ne da izgovoriti, ampak odločno reče: „Ne! bodi zagotovljen, da ne bo nikdar prišlo do tega, da bi spremenil svoj sedanj položaj.“

Potovanje mu je bilo silno naporno, blizu cistercijskega samostana Fossa Nuova mu opešajo moči in mora iskati zavetja pri cistercijcih. Stopivši v samostan, je rekel svojemu spremstvu z besedami psalmistovimi: „To je moje počivališče na vekov veke; tukaj bom bival, ker sem ga izbral“ (ps. 131, 14).¹ Najprej je pomolil v samostanski cerkvi, potem se je

¹ Haec requies mea in saeculum saeculi; hic habitabo, quoniam elegi eam.

priporočil redovnikom, ki so si šteli v veliko čast, da morejo pogostiti tako odličnega gosta. Došel je tjakaj nekje meseca februarja. Bolezen se mu je od dne do dne hujšala in dobri menihi so kar tekmovali pri postrežbi. Na svojih ramah so nosili drva, da bi mu grelj sobo. Ponižni Tomaž jih je pa neprestano prosil, naj si zavoljo njega ne delajo truda in skrbi. Ko se je zvedelo za Tomaževo bolezen, so mnoge odlične osebe svetnega in duhovskega stanu prišle v Fosso Nuovo obiskat odličnega bolnika. Tudi njegova nečakinja ga je še prišla obiskat, a zaradi samostanske klavzure ga ni mogla več videti. Kot zadnji pozdrav ji Tomaž sporoči, naj bo mirna in naj ne žaluje po njem, ampak naj skrbi, da lepo izredi svoje otroke.

Tomaž je ves čas svoje bolezni bil popolnoma miren in potrpežljiv. Ko so menihi videli, da ne bo več vstal iz bolniške postelje, so ga naprosili, naj jim v spomin razloži Visoko pesem. Bil je pač to najlepši sklep Tomaževega življenja in znanstvenega delovanja ter primeren prehod k nebeški pesmi, katero pojejo čiste duše pred božjim Jagnjetom, ker v Visoki pesmi človeška duša (oziroma cerkev) v vznesenih čustvih in v svetem zamaknjenju slavi svojega nebeškega ženina in nasprotno ta neopisno nežno govori udani duši.¹ Prišel je bojda v razlagi do vrstice: „Adiuro vos, filiae Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo“ (5, 8).

Ko je čutil, da se mu približuje zadnja ura, je z veliko pobožnostjo sprejel zakramente umirajočih. Ko mu je samostanski opat prinesel sv. popotnico, se je vzdignil iz postelje ter jasno in slovesno izpovedal svojo vero v najsvetejši zakrament, katerega je v svojem življenju tako goreče častil in tako krasno opeval. Vse svoje spise je podvrget sodbi sv. cerkve ter izjavil, da pri vsem svojem delovanju ni nikdar iskal drugo, kakor čast božjo. Ko je drugo jutro dne 7. marca 1274 solnce obsijalo vrhove okolišnih gora, se je iznad samostana Fossa Nuova vzdignila žarna zvezda, velika duša Tomaževa, ter se preselila k Onemu, kateremu je bil posve-

¹ Iz mrtvaške sobice sv. Tomaža so pozneje napravili priprosto kapelico. Nad oltarjem je sledeči napis: „S. Thomas ut cantando moreretur et moriendo cantaret, rogatu monachorum Fossae Novae Cantica Canticorum exponens maiori amoris vi quam morbi ad coelum rapitur.“ — Sicer sedanja kapelica ni istovetna s Tomaževo celico, ker je bil samostan pogorel, vendar pa hrani spomin nanj kakor pravi drugi napis: Occidit hic Thomas, lux — Ut foret amplior orbi — Et candelabrum sic — Nova Fossa foret. Starodavni samostan je sedanja italijanska vlada zaplenila in nad portalom obesila tablo z napisom: „Monimento Nazionale.“ Redovnikom je še prepuščen en del samostana, da v njem čakajo svoje smrti. Lepi križni hodniki in stara kapitolska dvorana nas predstavljajo v davno minule čase. Obmolknilo je resnobno petje „Misere-re“ in celo poslopje stoji zapuščeno kakor Jeruzalem po odhodu svojih prebivalcev. Starodavno poslopje se polagoma ruši, ker ni ga, ki bi ga popravljal. Tužni „Moni-mento nazionale!“

čen vsak trenutek njegovega življenja. V resnici: Dragocena je pred obličjem Gospodovim smrt njegovih svetnikov.

Truplo Tomaževo so pokopali najprej v samostanski cerkvi v Fossa Nuova; pozneje so nastali prepiri zaradi svetnikovega trupla, ki je bilo celo ukradeno, dokler ni Urban V. l. 1369. storil konec pričkanju in za ukazal, da se truplo prenese iz Italije v Toulouse, kjer se je takrat ustanovilo novo vseučilišče, ki bi naj delovalo v duhu sv. Tomaža. Desno roko je dobil francoski kralj in so jo shranili v dominikanskem konventu v Parizu, kjer je Tomaž nekdanj bival. Glavo je nekaj časa imel opat v Fossa Nuova, a Urban V. je tudi to podaril dominikaneem, da so jo prenesli s truplom vred v Toulouse, kjer počivajo ostanki svetnikovi v posebnem mavzoleju.

L. 1319. se je začel kanonični proces in l. 1323. je papež Janez XXII. Tomaža prištel med svetnike, l. 1567. pa Pij V. med cerkvene učnike (*Doctores Ecclesiae*) in Leon XIII. ga je l. 1880. dne 4. avgusta proglasil za patrona katoliških šol.

Tomaž je bil visoke, ravne in krepke postave, pšenične polti, visokega, lepo zaobljenega čela, malo plešast, sicer pa jako nežne rasti. Vkljub napornemu delu je bil do zadnjih let dokaj trdnega zdravja. Nasproti najsilnejšim zunanjim vtiskom je bil celo hladnokrven in neustrašljiv. Iz njegove krepke postave bi bilo sklepati, da bo čakal višjo starost, zatorej se je nekaterim njegova smrt zdela nenaravna. Mislili so, da ga je dal zastrupiti razuzdani kralj Karol Anjou iz strahu, da bi Tomaž na lionskem koncilu ne razkril njegovih hudobij in krutosti.¹ Širila se je tudi govorica, da so ga zastrupili nekateri Grki, ki niso marali unije, za katero bi se bil Tomaž na koncilu pač krepko potegoval. — Zgodovinsko se eno in drugo ne da dokazati. Več verjetnosti ima mnenje, da mu je življenjsko moč tako zgodaj zlomilo ogromno delo in zelo strogo življenje, a tudi v tem oziru imamo precejšnje število svetnikov, ki so neumorno delovali, strogo živeli, duševno in telesno mnogo trpeli, pa so vkljub temu čakali visoko starost.

* * *

Glas o smrti Tomaževi je pretresel ves krščanski svet. V Lionu zbrani očetje so dali glasno duška globoki žalosti nad neprecenljivo izgubo.

¹ To mnenje izraža Dante v „*Divina commedia*“, *Purgatorio* cant. XX. stanza 67—69, ko o Karolu ironično pravi, da je odpravil nazaj v nebesa Tomaža:

Carlo venne in Italia; e per ammenda,
Vittima fe' di Curradino; e poi
Ripinse al ciel Tommaso, per ammenda.

Tudi vseučilišča: pariško, bolonjsko in napoljsko so izrazila dominikanskemu redu iskreno sožalje nad smrtjo Tomaževo. Pariško vseučilišče je prosilo tudi za Tomaževe modroslovne spise.

Najbolj pa je glas o Tomaževi smrti razžalostil njepovega velikega učenika Alberta; jokal je bridko kakor otrok. Kadarkoli je pozneje prišel govor na Tomaža, vselej se je začel solziti in je imenoval Tomaža najlepšo diko znanosti.

II. del.

Dela Tomaža Akvinskega.

1. Razlaga sv. pisma.

1. K stari zavezi imamo naslednje komentarje Tomaževe: k preroku Izaiju, Jeremiju (42 pogl.), h knjigi Job, k Visoki pesmi in k psalmom (samo 51).

2. K novi zavezi: Komentar k Mateju in Janezu; razlaga listov sv. Pavla; Catena aurea.

Razložil je torej največji del sv. pisma. Za razlaganje sv. pisma stavi Tomaž jako modro hermenevitično načelo, ki ima tudi dandanes polno veljavo: z ene strani se mora držati kot neovržno, da sv. pismo ko tako uči resnico, z druge strani se pa ne sme pozabiti, da se sv. pismo lahko različno tolmači, zato se ne smemo ene razlage tako krčevito oprijeti, da, če se enkrat dožene kot krivo, kar se je prej smatralo za misel sv. pisma, bi še vendar kdo branil tako mnenje in s tem izpostavil sv. pismo zasmehovanju nevernikov.¹ Praktično postopanje Tomaževo pri razlaganju sv. pisma je za to, da se naj eksegeza ozira tudi na svetne vede, vendar je treba previdnosti, da se ne oklene slepo kake splošno sprejete, pa vendar še znanstveno nedognane podmene.

Kakor v drugih spisih, se tudi v Tomaževi eksegezi kaže teženje po neki višji enoti. Ne drži se enostransko gramatične ali pnevmatične, historične ali dogmatične smeri, ampak vsaki priznava opravičenost v določenem krogu. Novejše filologično-historične metode kajpada ne pozna, a to ne zmanjšuje njegove velikosti; historičen princip tudi on uporablja, seveda ne v današnji meri, ampak po takratni. Način Tomaževega razlaganja je eden najzanimivejših pojavov v zgodovini svetopisemske eksegeze in je večkrat res vzor stvarne razlage sv. pisma. Za Tomaževo eksegezo je zelo značilno, da med starimi eksegeti patristične dobe najbolj čisla sv. Janeza Krizostoma, ta je pa učenec antiohijske historično-filološke eksegetične šole, le da se je srečno obvaroval njenega enostranskega racionalizma.

V komentarju k Izaiju deli tvarino v dva logična dela: 1. grožnja božjega srda nad grešniki (pogl. 1–39), 2. usmiljenje božje, ki jih bo zopet povzdignilo (pogl. 40–66). Poglavitni predmet Izaijeve prerokbe je trojni prihod Mesijev: v telesu, v veri ljudstev, v upanju bodoče slave. Z ozirom na glasovito mesto Iz. 7, 10 i. d. se Tomaž ozira tudi na razlage takratnih rabincev ter jih zavrača.

V komentarju k Jeremiju opozarja najprej na značilne poteze tega preroka. Historični podmet njegove prerokbe je sužnost izraelskega ljudstva; prerok sam je oni sv. mož, ki stoji na razvalinah jeruzalemskega mesta, objokuje usodo svojega ljudstva ter s svojo molitvijo posreduje med Bogom in zaslužnjem ljudstvom. Razložil je le 42 poglavij in še to veliko krajše kakor druge knjige, vsled česar so nekateri dvomili o avtorstvu Tomaževem, pa brez zadostnega razloga. Pač pa je nepriestna razlaga k Danielu in k makabejskim bukvam, ki se v antwerpenski izdaji l. 1612. pripisuje Tomažu.

¹ Summa theol. I. qu. 68, a. 1.

V razlagi knjige Job opozarja, kako nam poznavanje zgodovinskih in naravnih pojavov pomaga umevati in razlagati sv. pismo. Omejil se je bolj na besedni pomen, ker mističen pomen da je že dovolj razložil Gregorij Vel. Govoreč o namenu knjige, se ozira na razne domneve starih modroslovcev o toku sveta in usodi človeški, začenši z grškimi fiziki. Nasproti materialistom, fatalistom in astrologom poudarja vzvišenost nauka v knjigi Jobovi, da ves svet in človeško življenje zavisi od višjega razuma in volje božje. Besedna razlaga pa ne ostane pri sami črki, ampak s pomočjo dogmatike in aristotelske filozofije izvaja iz knjige razne nauke.

V komentarju k psalmom poudarja zlasti njih tipično-mesijanski pomen, ozirajoč se na cerkveno določbo 5. občnega cerkvenega zbora proti Teodoru iz Mopsveste. A tipično-mesijanska razlaga se mora oslanjati na besedni in historični zmisel. Tudi število psalmov razlaga tipično.

V razlaganju Visoke pesmi se pa povzdigne na vrhunec kontemplativne mistike in razklada skrivnosti svete ljubezni. Znana je dvojna razlaga Visoke pesmi pod Tomaževim imenom. Ena se začne z besedami: „Sonet vox tua“ in je prvič izdana tiskom l. 1545.; druga se začne z besedami „Salomon inspiratus“ ter jo je izdal Amadeus Scotus v Lionu l. 1656. pod imenom Tomaževim. Že prej je bila izšla pod imenom Kasiodorovim v Friburgu l. 1538., l. 1533. pa v Kolinu pod imenom Hajmona Halberstatskega. V Pijeви izdaji Tomaževih del se pripisuje sv. Tomažu, a splošno jo kritika odreka Tomažu, ker za pravo ni drugo kakor okrajšava in nekaj izvleček iz razlage Bede Častitljivega. Tomaževa navada pa ni bila, delati izvlečke iz drugih del.¹ „Catenae“ je v tem oziru čisto drugega značaja. Razlaga „Sonet vox tua“ pa z ozirom na notranje razloge, slog in duha utegne biti Tomažev delo. Nikakor pa ni celega komentarja narekoval na smrtni postelji.

Komentar k Mateju, ki ni zamenjati z onim v Cateni, je sestavil po Tomaževih predavanjih v Parizu Peter de Andria; razlaga se ozira na tri temeljne točke: 1. prihod Mesijev na svet; 2. njegov obhod na svetu; 3. odhod iz sveta.

Komentarja k Janezovemu evangeliju je spisal Tomaž le prvih 5 poglavij, drugo je pa po njegovih predavanjih sestavil Rajnald iz Piperna. Razdeljena je ta razlaga v dva dela: 1. Visokost božanstva Kristusovega; 2. kaj je učlovečena beseda na svetu izvršila. Dočim nas sinoptiki navajajo k dejavnemu življenju, nas Janezov evangelij vspodbuja h kontemplaciji.

Izmed komentarjev k listom sv. Pavla je Tomaž spisal le razlago lista do Rimljanov in začetek I. lista Korinčanom; ostalo je po Tomaževih predavanjih sestavil Rajnald.² V razlagi lista Rimljanom se zlasti v kristologičnih točkah ozira na razne krivoverce ter kaže, kako so besedam sv. pisma podtikali napačen pomen.

O sestavi „Catenae aureae“ smo najpotrebnejše povedali že zgoraj (str. 29.)

II. Komentarji k Aristotelu.

1. In libros Perihermenias (de interpretatione). Razložil je le I. knjigo (15 lekcij) in začetek II. (2 lekciji). V tem delu govori Aristotel o sodu.

2. In libros Posteriorum analyticorum: I. knjiga 44 lekcij, II. knjiga 20 lekcij. Ta Aristotelov spis govori o dokazovanju.

¹ De Rubeis v edit. Leon. del Tomaževih I. str. 84.

² Razlaga h katoliškim listom in k apokalipsi, ki se v nekaterih izdajah nahaja med Tomaževimi deli, gotovo ni pristna.

Ta dva logična spisa je Tomaž razložil pozneje kot metafiziko, zakaj logični spisi Aristotelovi so bili na zahodu že zdavna znani in torej njih razlaganje ni bilo tako nujno.

3. In libros VIII Physicorum.

To veleumno Aristotelovo delo, dandanes bi ga imenovali Kozmologijo, so razlagali mnogi grški, arabski in latinski razlagavci. O Tomaževi razlagi pravi Silvester Maurus: Ker je Tomaž po duhu bil Aristotelu zelo podoben, tudi tako razlaga Aristotela, da se zdi, kakor bi Aristotel sam sebe razlagal.¹ — V prvemu delu je govor o splošnih načelih naravnega modroslovja (II. I—II), v drugem pa o podmetu naravnega modroslovja t. j. o bitju, ki je podvrženo gibanju. Med raznimi komentatorji se Tomaž ozira zlasti na Averroësa, katrega naprosto imenuje „komentatorja“ ter mu deloma pritrjuje, deloma pa zavrača njegovo izvajanje.

4. In libros IV de coelo et mundo.

Od tega dela je Tomaž razložil le prvi dve knjigi in prvih 8 poglavij III. knjige, drugo pa njegov učenec Peter de Alvernia. Predmet temu delu je vesoljstvo ko tako in njega bistvene sestavine. I. knjiga govori o stvarnem svetu, II. o nebeških telesih, III. in IV. o enostavnih telesih ali počelih, in sicer se v III. knjigi navajajo in zavračajo mnenja starejših modroslovcev, v IV. pa Aristotel razvija svoje lastne nazore. Tomažev komentar, dasiravno nedovršen, je po svoji vsebini tako izvrsten, da že zaradi njega Tomaž zasluži časten naziv, ki so mu ga stari dali: „Expositor.“ Analiza Aristotelovega teksta je natančna, lepo urejena, pregledna in jasna. V ta komentar je Tomaž vpletel mnogo važnih filozofičnih misli, in že iz tega bi se dal zgraditi Tomažev modroslovni sestav. Astronomski nazori tega spisa so seveda dandanes večinoma izgubili svojo veljavo, vendar je ta Aristotelov spis in Tomažev komentar k njemu važen pripomoček za zgodovino kozmologije, astronomije in sploh fizikalnih ved. Mnogokaj se prav lepo vjema tudi z moderno vedo, drugo je sicer še nepopolno, pa je vendar služilo za podlago daljnemu razvoju in novim iznajdbam.

5. In libros II de generatione et corruptione.

To delo je v zvezi s prejšnjim. Dočim je v prejšnjem Aristotel govoril o vesoljstvu sploh, njega počelih in lokalnem gibanju, razlaga v tem spisu postajanje in ginevanje ter spajanje počel v sestavljena telesa.

Rimska izdaja Tomaževih del priznava pravotnost Tomaževega komentarja le h knj. I. pogl. 1—17.² To je njegovo zadnje filozofično delo in je ostalo nedovršeno.

6. In libros IV meteorum.

Tudi ta spis je v logični zvezi s prejšnjim, kakor opozarja Tomaž takoj v začetku svojega komentarja. Ker je znanost le takrat popolna, če prestopi od splošnega na posamezno, zato Aristotel tukaj govori o posameznih vrstah spreminjanja in sicer najprej, kako se počela spreminjajo sama po sebi, potem pa o njih spremembah, kolikor stopajo v sestavi. Tu razlaga Aristotel razne pojave, ki nastajajo vsled izhlapevanja na zemlji, v ozračju in v morju.

7. In parva naturalia.

Ta spis obsega naslednje razprave: De sensu et sensato, de memoria et reminiscencia, de somno et vigilia, de somniis, de divinatione per somnum. Za gotovo pristen je Tomažev komentar le k prvima dvema, k tretji pa verjeten.

8. In libros III de anima.

¹ Cit. v leoninski izdaji Tom. d. T. II. pg. VI.

² Tom. III. pg. XXI., n. V.

Pristen je komentar le k II. in III. knj., k I. knj. je pa Rajnaldov, toda po Tomaževih predavanjih. Aristotelovo delo deli Tomaž v dva poglavitna dela: v prvem (knj. I.) se navajajo nauki starejših modroslovcev, v drugem (knj. II.—III.) pa Aristotelov nauk. Komentar je dokaj obširen, vendar se ne peča mnogo z drugimi komentatorji. Pač pa je moral tukaj zavrniti arabske modroslovce. Ti so namreč učili, da je človeški razum nekak žarek božanstva ter ne spada k bistvu človekovemu. V potrjenje svoje trditve so se sklicevali na Aristotela. Tomaž jim tedaj dokaže, da je ta trditev v nasprotju z Aristotelom. On namreč v tem spisu hoče razpravljati o zmožnostih človeške duše, torej govori tudi o razumu kot dušni zmožnosti, četudi tega ne pove izrecno. Tudi dejavni razum (*intellectus agens*) kot od človeka ločen princip, kakor so učili Arabci, nima mesta pri Aristotelu, ker on sam pravi, da sta dejavni in možni razum le različni zmožnosti ene človeške duše.

9. In libros XII metaphysicorum.

V uvodu razlaga najprej, kakšno stališče zavzema metafizika nasproti drugim vedam. Njen predmet je bitje sploh. Pri vsaki posamezni knjigi opozarja na zvezo s prejšnjo in naslednjo, iz česar vidimo, da je natančno proučil Aristotelovo metafiziko. Dasi je pa zveza, ki jo stavi med posamezne knjige, logična in neprisljena, vendar se znotranja zveza ne sme preveč poudarjati, ker Aristotelovo delo, ki nosi ime Metafizike, je le zbirka posameznih razprav, ki so šele pozneje bile združene v celoto. Vmes tudi tukaj zavrača arabske modroslovce, zlasti Avicenna in Averroša.

10. In libros X Ethicorum.

Razložil je Aristotelovo „Nikomahovo etiko“, katero deli v 3 glavne dele: o blaženstvu sploh, o čednostih, pa o tem, kar je v zvezi s čednostimi.

11. In libros VIII Politicorum.

Od tega dela je Tomaž razložil le I. in II. knj., pa od III. knj. pogl. 1—6, ostalo pa Peter de Alvernia. Celo delo deli v dva glavna dela: o družini pa o državi.

Iz Aristotelove etike in politike je Tomaž zelo mnogo povzel; ves njegov nauk o zadnjem smotru človekovem (blaženstvu), o čednostih, o bistvu in oblikah dobro urejene države sloni na Aristotelu.

12. Razlaga k spisu „Liber de causis.“

Ta pseudo-aristotelški spis je le izvleček iz spisa *Στοιχείωσις θεολογική* novoplatonika Prokla, in je nastal po priliki v 9. stoletju. V srednjem veku je v krščanskem in judovskem modroslovju imel ta spis velik ugled. Tomaževa razlaga je nastala najbrž potem, ko je Viljem Moerbeke l. 1268. prevedel Proklovo delo samo v latinščino. Tudi po tem spisu je torej srednjeveško modroslovje in bogoslovje prišlo v dotiko z novoplatonizmom, dasi je spis s svojimi globokoumnimi izreki služil bolj za okrasje kakor pa za znotranjo sestavo krščanskega modroslovja.

III. Komentarji k Dioniziju Areopagitu, k Božtiju in Petru Lombardu.

1. Od Dionizijevih spisov je Tomaž razložil knjigo „de divinis nominibus“, dočim je Albert Vel. bil razložil ostale spise Dionizijeve.

V uvodu svojega komentarja podaje Tomaž pregled o notranji zvezi vseh Dionizijevih spisov. Bral jih je v prestavi Scota Erigena, spis „de divinis nominibus“ pa v prestavi avguštinskega opata Janeza Saracena. Ta spis Dionizijev obdeluje razne izraze, s katerimi označujemo božanstvo.

Komentar Tomažev je izdelan jako skrbno in marljivo; platonske pojme razlaga s pomočjo Aristotelove filozofije.

2. Med Tomaževimi „Opuscula“ se nahaja več komentarjev k Boëtijevim spisom, ki se pripisujejo Tomažu; med njimi sta pristna le dva: k Boëtijevemu spisu „De trinitate“ (opusc. 70) in pa „De hebdomadibus“, ali za pravo je Tomaž komentiral le oddelek iz tega spisa: kako pridevamo povedek dobrote onim rečem, ki niso dobro samo.

Komentarja k Boëtiju sta v ozki zvezi z aristotelskimi komentarji, ker po Boëtiju je rani srednji vek prišel v dotiko z Aristotelom.¹

3. Komentar k Lombardovim sentencam je Tomaževo mladeniško delo, ko je bil še bakalar in mladi magister. Po l. 1261. je v Rimu spisoval drug komentar k prvi knjigi sentenc, ki se je pa izgubil. V komentarju k Lombardovim sentencam je že v glavnih potezah Tomaž načrtal svoj teologični sestav ter mu postavil trdno podlago.

De Thoco pravi o tem komentarju: „Opus stylo disertum, intellectu profundum, apertum intelligentia et novis articulis dilatatum.“²

IV. Modroslovno-bogoslovske razprave.

1. Quaestiones disputatae. To je skupen naslov naslednjim dokaj obsežnim razpravam: De potentia (10 kvestij), de malo (16 kvestij), de spiritualibus creaturis (1 kvestija), de anima (1 kvestija), De unione verbi incarnati (1 kvestija), de virtutibus (in communi, de caritate, de correctione fraterna, de spe, de virtutibus cardinalibus), de veritate (29 kvestij).

2. Quodlibeta — se imenuje 12 krajših razprav, od katerih je 6 Tomaž spisal deloma v Parizu deloma v Rimu kot odgovore na razna vprašanja svojih učencev in drugih oseb.

3. Opuscula. Pod tem naslovom ima prva rimska izdaja Tomaževih del 73 daljših in krajših razprav, od katerih jih je le kakih 36 gotovo pristnih, ostale so ali dvomljive ali pa gotovo podvržene.

Na prvem mestu je tukaj spis „Contra errores Graecorum“, o katerem je bil že zgoraj govor, na drugem mestu je pa „Compendium theologiae“, priročna knjiga sestavnega bogoslovja. Na 3. mestu je že zgoraj omenjeni spis proti Grkom, Armencem in Saracenom. Spisi 4—7 so katehetečne vsebine (gl. str. 23). — Apostolsko vero deli Tomaž v 14 členov, ker iz našega 1. člena napravi dva: 1. vera v Boga, njega lastnosti in previdnost, 2. vera v Boga kot stvarnika; istotako je naš 5. člen razdelil v dva: a) odhod, v predpekel in b) vstajenje od mrtvih.

V razlagi očenaša govori najprej splošno o lastnostih molitve in lepo kaže, kako se te lastnosti razodevajo v Gospodovi molitvi.

Angelski pozdrav je razložil le do besed „fructus ventris tui“, ker ostalo je cerkev šele pozneje dostavila. V tej razlagi kaj lepo razvija dostojanstvo Marijino.

V nauku o zapovedih govori najprej splošno o 2 glavnih zapovedih ljubezni, potem o 10 zapovedih, ki so v onih obsežene. Od teh padajo tri pod ljubežen božjo,

¹ Gl. Fr. Kovačič, Anicij Boëtij in njegovo modroslovje. Maribor 1905, str. 8, 14.

² Bolland. l. c. str. 661.

štiri pa pod ljubezen do bližnjega. Zanimivo je, da pri razlagi 3. zapovedi opozarja na eksegetično-etični pomen sobote, kar je tudi v današnji eksegezi zelo važno za razlago celega šestodnevja. Ker opusc. 5. govori tudi o veri splošno in o zakramentih, imamo v teh razpravah razložen skoro ves današnji katekizem.

Med ostalimi opusculi je še posebno zanimiv spis „de regimine principum“, a Tomaž je spisal le prvo knjigo in II. 1—4 pogl., ostali del II. knjige pa III. in IV. je spisal Ptolomej de Lucca. — Človek je po naravi družabno bitje, družba pa zahteva vodstvo ali vladarstvo, ki ima lahko različne oblike. Tri so zlasti oblike državne vlade: monarhična, aristokratska, demokratična; tem nasproti so tri izopačene vladarske oblike: tiranstvo, oligarhija in ohloarhija. Najboljša je monarhična oblika, ker najlažje varuje moč in edinost države. Najslabša oblika je pa tiranstvo. Mnogovladarstvo se veliko lažje prevrže v tiranstvo kakor enovladarstvo. S temeljnimi državnimi zakoni pa s primerno omejitvijo monarhične oblasti se dajo preprečiti zlorabe. V II. knj. pa dobro opazi, da se vladarska oblika mora ravnati tudi po nravi, omiki in zanimanju ljudstva ter po krajevnih razmerah.

V. Summa contra gentiles.

Kakor je bilo že zgoraj omenjeno, je spisal Tomaž to delo na prošnjo Rajmunda de Pennafort l. 1261—1264. Deli se v 4 knjige. Prva knjiga obsega 102 poglavji ter govori najprej o razmerju med razodetjem in naravnim spoznanjem, potem o naravni spoznatnosti božji ter zelo obširno o naravi božji. Druga knjiga ima 101 poglavje ter govori o Bogu kot tvornem vzroku, o njegovem delovanju na zunaj in o stvarstvu, o svetu in človeku. Tretja knjiga šteje 164 poglavij ter govori o Bogu kot zadnjem cilju vseh stvari zlasti človekovega nravnega delovanja (etika). — Četrta knjiga ima 97 poglavij ter brani poglobitve resnice krščanske vere, kakor nauk o sv. Trojici, o učlovečenju, o izvirnem grehu, o vstajenju teles proti nevernikom, zavrača pa tudi razne krivoverske zmote o zakramentih, o primatu, o češčenju svetnikov, o poslednji sodbi i. t. d.

V tem delu je že Tomaž razvil celotno svoj sestav, vendar še ne tako popolno, kakor v „Summa theologica“; smer je bolj apologetična. Z mnogovrstnimi nasprotniki se pa ne spušča v podrobne razprave, ampak iz splošnega, vsem skupnega stališča zavrača najvažnejše ugovore. Fatalizem in panteizem, materializem in senzualizem, manihejstvo, judovstvo in mohamedanstvo, krivoverstvo in razkol, vse to nasprotuje čisti krščanski resnici, proti vsem tem hoče „Summa philosophica“ podati duhovno orožje.

VI. Summa theologica.

Po obsegu in vsebini največje Tomaževo delo je „Summa theologica“, ki je krona njegovega znanstvenega delovanja.

Summa theologica je razdeljena v tri dele, vsak teh delov se deli v kvestije, kvestije pa v artikule; v vsakem artikulu se predložijo najprej dvomi in potežkoče zoper nauk, ki se ima v dotičnem členu dokazati, potem postavi tem nasprotno trditev (Sed contra est . . .) iz sv. pisma, sv. očetov, Aristotela, ali kake druge avtoritete. Na to sledi pozitivni do-

kaz, ki se vedno začneja z besedami „Respondeo dicendum“ (corpus articuli), za dokazom pa odgovori na stavljenе dvome in potežkoče. Ta način dokazovanja je povzet iz Aristotela.

Prvi del (pars naturalis ali kratko „prima“) ima 119 kvestij s 562 artikuli, govori pa najprej splošno o teologični vedi, potem o Bogu z ozirom na bitek, naravo in osebe božje, o delovanju božjem na zunaj, o vstvarjenju in stvarstvu, o angelih in človeku.

Drugi del (pars moralis) se deli v dva poddela (prima secundae, secunda secundae [scil. partis]). „Prima secundae“ ima 114 kvestij s 619 artikuli, obsega splošno pravoslovje: o zadnjem cilju človekovem, o čednostih in pregrehah v obče. „Secunda secundae“ šteje 189 kvestij in 897 artikulo, govori o čednostih in pregrehah posamično.

Tretji del (pars sacramentalis) je Tomaž izdelal le do 90. kvestije (de partibus poenitentiae 537 artik.). Ta del obsega nauk o učlovečenju in odrešilnem delu Kristusovem tako v njegovi osebi kakor v zakramentih.

Dodatek (supplementum) z 99 kvestijami in 443 artikuli je skoro doslovno povzel iz Tomaževega komentarja k Lombardovim sentencam kancelar kolinskega vseučilišča Henrik de Gorcum začetkom 15. veka.

Razen tega je še v raznih izdajah dodan Summi „appendix“ s 3 kvestijami in 10 artikuli o vicah in o posmrtnem stanju duš, ki z izvirnim grehom brez osebnih grehov pridejo na drugi svet.

Celo delo obsega torej 611 (oziroma 614) kvestij in 3058 (oziroma 3068) artikulo, v katerih je pohranjeno čez 15.000 dokazov.

Ko je Albert Veliki prebral Tomaževo Summo, je bojda vzkliknil: „To je dovršeno za vse čase!“

„Summa theologia“ je celokupna svota vsega Tomaževega nauka. Dela njegovih prednikov kakor tudi njegovi lastni mnogobrojni spisi so le priprava k temu delu. Razmerje S. th. k bogosl. slovstvu 12. in 13. stoletja označuje sam v kratkem in skromnem uvodu; namen mu je, da se začetniki vpeljejo in udomačijo v bogosl. znanstvu. Druga dela so za to manj primerna, ker zaradi prevelike množine vprašanj niso pregledna ali pa imajo poseben namen in zato ne podajajo celotnega bogoslovja.

V prvem delu v odstavku o presv. Trojici se opira glavno na Avgušтина in Boëtija pa na Aristotelove kategorije in ontološke pojme. Tudi v nauku o vstvarjenju se poglavitno opira na Avgušтина in Aristotela. V šestodnevju se ozira na podmeno Avguštinovo, Bazilijevo, Ambrozijevo, Hrizostomovo, ne da bi se za katero odločil. Antropologija sloni poglavitno na Aristotelu, v pošteve pride tudi Avguštin.

Drugi del S. th. je najvažnejši; s tem je Tomaž ustvaril sestav moralnega bogoslovja, ki je ostal merodajen za stoletja. Tvarina je sicer že bila prej pripravljena, a Tomaž jo je znal umno uporabiti, razvrstiti in obdelati.

Pravoslovje je postavil na antropološko podlago in s tem ustvaril zistematično, znanstveno, bogoslovno pravoslovje. Filozofični del je povzet iz Aristotela, vendar v marsičem pomnožen in spopolnjen. V celi zgodovini starega in srednjeveškega modroslovja ni najti moralnega sestava, ki bi se mogel meriti s Tomaževim. Njegove psihološke in moralne raziskave mu zagotavljajo veljavo tudi za poznejše čase. Ker je filozofične elemente spojil in navdihnil s krščanskimi idejami, je njegov moralni sestav

celo nad Aristotelovim. Povsod se razodeva vzvišeno stališče, raz katerega je veliki duh Tomažev razmotrival človeško življenje in nravno delovanje. Tu so se spojili Aristotelovi, Platonovi in Avguštinovi nazori o najvišjem dobru.

V 2,2 se opira zlasti na Avgušтина, v cerkveno-juridičnih rečeh pa na Izidora, Gracijana, papeške dekretale, corpus iuris civilis.

Glede kontemplativnega življenja na Gregorija V., Bernarda, Rich. a. S. Victore.

V III. delu pri nauku o Kristusu se poleg sv. pisma in koncilov opira zlasti na Avgušтина in Damascena, kar je značilno za njegovo kristologično pojmovanje.

Velikansko in priprosto delo je Summa v svoji osnovi, bogato in raznovrstno po svoji vsebini, pregledno in skladno v razvrstitvi tvarine, občudovanja vredno v modri izbiri važnejšega in prikladnejšega iz ogromnega zaklada filozofičnih in teologičnih znanstev, strogo metodična brez prisiljenih skokov; vsaka posameznost je ozko spojena s celoto kakor okraske na gotični zgradbi. Veličastna gotična stolnica je to, ki obsega v sebi čuda božjega veličastva na nebu in na zemlji, v naravi in v zgodovini, v cerkvi in v svetu.

VII. Homiletični in liturgični spisi.

1. V homiletiko spada 142 govorov za vse nedelje in praznike Gospodove, pa 83 govorov za praznike device Marije in svetnikov, v vsem torej 225 govorov.

Ti govori pa niso docela izdelani, ampak so le osnutki, katere so deloma sestavili po Tomaževih pridigah njegovi učenci, vendar tudi v tej kratki obliki podajajo mnogo lepe snovi za cerkvene govore in vsi merijo naravnost na to, da vzbude v poslušalcih pristno religiozno življenje. Iz lista ali evangelija dotične nedelje ali praznika izbere vedno kako jedrnato misel, jo razdeli, razloži najvažnejše nauke, ki so v njej zakriti, pojasni jih z izreki sv. očetov in paralelnimi mesti sv. pisma ter izvede praktične posledice za življenje. Izmed očetov se zlasti rad sklicuje na sv. Avgušтина.

2. Officium Corporis Christi je Tomaž sestavil po naročilu Urbana IV. za novoustanovljeni praznik sv. Rešnjega Telesa.

Ta oficij je cerkev sprejela v svojo liturgijo ter se še dandanes nahaja z malimi izpremembami v rimskem brevirju.

Psalmi, ki jih je Tomaž izbral za ta oficij, nam kaj lepo stavljajo pred oči starozakonske tipe, ki se nanašajo na najsvetejši zakrament, iz psalmov so večinoma tudi predp evki (antifone), ki nas uvajajo med dišeče gredice posameznih psalmov. Lekcije I. nokturna so povzete iz I. lista sv. Pavla Korinčanom, kjer nam apostol z veličastno resnobo poroča o ustanovitvi in velikosti najsv. zakramenta. V II. nokturnu so lekcije od Tomaža samega, v katerih nam jedrnato, kratko in jasno pa z nežno milobo razlaga pomen in visokost te skrivnosti; za ostale dneve v oktavi so lekcije povzete tudi iz sv. Hrizostoma in Cirila Jeruzalemskega, v III. nokturnu pa večinoma iz sv. Avgušтина.

Pravi biseri tega oficija in sploh religioznega pesništva so pa Tomaževe krasne himne in sekvence, katere je celo reformatorična roka Urbana VIII. pustila v brevirju nedotaknjene.

Tomaž sicer stoji kot teolog in filozof višje kakor pesnik, vendar so tudi njegovi pesniški proizvodi v resnici občudovanja vredni. Najvzvišenejša skrivnost krščanske vere, ki je ustvarila veličastne božje hrame, je vdahnila tudi Tomažu pesniškega duha, da je v sveti navdušenosti zapel veličastne in nedopovedljivo mile himne: „Pange lingua“, „Sacris sollemniis“, „Verbum supernum“, „Lauda Sion“, ki še

dandanes po vsem katoliškem svetu od škofovske katedrale pa do priproste gorske cerkvice odmevajo in vnemajo srca ter povečujejo slovesno telovsko procesijo. Te prelepe pesmi nam kažejo, da Tomažev teologično-filozofični sestav ni mrtva mumija, sestavljena iz suhih formalnosti in pedantnih distinkcij, ampak da je živ organizem, ki rodi bujno cvetje in sadje v vsakem področju človeškega življenja in stremljenja. Ravno ta sestav je služil za podlago tudi ženijalnemu Danteju pri njegovi „Divina commedia.“

VIII. Izdaje Tomaževih del.

Rokopisi Tomaževih del so dokaj dobro ohranjeni in nekateri segajo celo v 13. stoletje.

1. Prva tiskana izdaja vseh Tomaževih del je izšla l. 1570. po zapovedi papeža sv. Pija V. (editio Piana) v 17 folio-zvezkih. Dodan je komentar kardinala Kaje-tana (Thomas de Vio.). Pija V. je k izdaji Tomaževih del nagnilo to, da bi katoliški teologi dobili zanesljivo podlago v boju zoper protestantske teologe, ki so strastno napadali nauk katoliške cerkve. V časovnih razmerah je iskati tudi eden izmed mo-tivov, da je ravno ta papež proglasil sv. Tomaža za „Doctor Ecclesiae.“ Pijevo izdajo sta priredila: Vincentius Iustinianus in Thomas Manriquez. Dasi je skrbno urejena, vendar ni brez pomot.

2. Druga izdaja je izšla v Benetkah l. 1592—1594 v 18 folio-zvezkih.

3. Tretja izdaja v Antwerpenu l. 1612., 18 folio-zvezkov. Priredil jo je španski dominikanec C. Morelles dokaj kritično.

4. V Parizu je izšla četrta izdaja l. 1636.—1641. in potem z novim skupnim naslovom zopet l. 1660. v 23 folio-zvezkih.

5. Peto izdajo je priredil Ioannes Franc. Bernardus Maria de Rubeis in je iz-šla v Benetkah 1745—1787.

6. Najnovejša je izdaja, ki izhaja po zapovedi papeža Leona XIII. v Rimu od l. 1882. (editio Leonina). Za podlago je vzeta Pijeva izdaja, a porabljeni so tudi razni rokopisi, ki so prejšnjim izdajateljem bili neznani. Prvemu zvezku so pridejane Dis-sertationes De Rubeis po želji papeža samega. Delo je iz početka vodil visokoučeni modroslovec kardinal Zigliara, po njegovi smrti (l. 1893.) pa dominikanski generalni magister Andrej Frühwirth.

* * *

Najstarejša tiskana izdaja Summae Theol. je izšla l. 1462.—1467. pri knjigarju Schöffer v Mainzu, toda le I. in celi II. del. Cela je izšla v Kolinu l. 1480., v Baselu 1485, v Parizu 1512 in še večkrat. Novejše izdaje so: v Parizu (Migne) l. 1846, v Rimu l. 1886.—7., Turin 1894, zopet v Parizu l. 1887.—1889.

IX. Važnejši prevodi Tomaževih del.

1. Grški prevodi. Demetrius Cynodius, pristaš lijonske cerkvene unije, je okoli l. 1357. prevedel „Summo contra gentiles“ in spis „Contra errores Graecorum.“ Istotako je „Summo c. g.“ prevedel na grški humanist Marsilius Ficinus († 1499), ki se je s proučevanjem te Summe pripravljaj na proučevanje Platona, katerega je pre-vedel v latinščino.¹

Razkolnik Planudes je pa že okoli l. 1327. prevel „Summo theologico.“ Menih Gennadius (Georgius Scholaris), poznejši patrijarh carigrajski (1453—1459) je pre-

¹ Willmann, Geschichte d. Idealismus. II. str. 525.

vedel 2 knjigi komentarja k Aristotelovi fiziki, komentar h knjigam de anima in spis „de ente et essentia.“

2. Hebrejski prevodi. Dominikanec Ignatius Ciantes († 1667) je priredil hebrejski prevod *Summae contra Gentiles*. Neznani pisatelj je pa prevedel na hebrejski *Summo theologico*.

Tudi učeni judje so se zanimali za Tomaža. Španski jud Ali ben Joseph Xabillo (cvetel v 2. polovici 15. stol.) se je nalašč zato učil latinskega jezika, da bi mogel Tomaža brati. Prevedel je na hebrejski „*quaestiones disputatae*“, de anima, de potentiis animae, de universalibus in komentar h knjigi Aristotelovi de corruptione et generatione.

Don Isaac Abarbanel imenuje Tomaža najučenejšega med krščanskimi učenjaki; prevedel je v hebrejščino Tomažev spis de spiritualibus creaturis. Judovski teologi so često zajemali dokaze iz Tomaža v obrambo razodetja nasproti skeptični in razodetju sovražni judovski filozofiji. Tudi za razlaganje sv. pisma so rabili Tomaževe komentarje.

3. V armenski jezik je prevedel celo *Summo theol.* Mechitar iz Sebaste, ustanovnik mehitaristov.

4. V kitajski jezik je prevedel *Summo theol.* jezuit pater Rugli.

5. Na nemški jezik je *Summo theol.* preložil Ceslaus Maria Schneider in je izšla l. 1886.—1892. pod naslovom: *Die katholische Wahrheit oder die theologische Summa*.

6. Na francoski jezik je več Tomaževih del prevedel Carmagnolle.¹

X. Tomaževi življenjepisci.

Najstarejše poročilo o Tomažu imamo v „*Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum*“, ki jih je spisal na povelje generalnega magistra Humberta (1254—1263) Gerard de Fracheto († 1271), torej še za življenja Tomaževega, toda njegovo ime se ne imenuje izrecno. Istotako ga omenja še živega Tomaž Cantipratanus v I. knj. svojega spisa „de Apibus“ (cap. 20. num. 10), kjer hvali njegovo stanovitnost in potrpežljivost. Tudi Štefan de Salanacho († 1290) je neposredna priča ter našteva Tomaževe čednosti v svojem spisu o štirih rečeh, s katerimi je Bog odlikoval dominikanski red. Tomažev učenec Ptolomej Lucensis pa v svojih analih (od l. 1060.—1302.) k l. 1274. omenja Tomažovo bolezen, smrt, pokop in čudeže.

Celotni življenjepis Tomažev je prvi spisal okoli l. 1320. Viljem de Toco, ki je še Tomaža bil videl in slišal ter je mnogo pripomogel k njegovi kanonizaciji. Na podlagi Tocovega spisa in kanonizacijskih aktov je opisal Tomažovo življenje Bernard Guidonis († 1331).²

V cesarski knjižnici na Dunaju se nahaja pergamentni kodeks v dveh zvezkih, katerih prvi obsega tudi življenjepis Tomažev (fol. 274—289). Kodeks je delo fr. Janeza Gielemana (1427—1487), a življenjepis je povzet iz Bernarda Guidonis, Gielemanov je le uvod.

Drugi življenjepisci so: Peter de Natalibus (*Catalogus Sanctorum*), Jakob de Susata, sv. Antonin, Klavdij de Rota, Janez Garzonius. Tudi Pijevi izdaji Tomaževih del je pridejan njegov življenjepis. Po dolgem času je potem izdal Tomažovo življenje Tournon, Vie de S. Thomas d'Aquin. Paris 1737, potem Wielmius, De doctrina et scriptis divi Thomae Aquinatis. Brix. 1747, zlasti pa je znamenit de Rubeis: De gestis et scriptis ac doctrina s. Thomae Aquinatis. V Benedkah 1750.

¹ Überweg-Heinze, Grundriss d. Gesch. d. Philos. II. 297.

² Bollandisti: Acta Sanctorum. Mart., Tom. I. pg. 653 i. d.

V 19. veku so se spisi o življenju in nauku Tomaževem zelo namnožili. Omenimo le najznamenitejše življenjepisce: Deléduze, Gregoire VII., François d'Assisi et Thomas d'Aquin. Paris 1844. Bareille, Histoire de S. Thomas d'Aqu. Louvain 1846. Mettenleiter dr. Dom., Geschichte d. hl. Thomas v Aquin. Regensburg 1856. — Najobsežnejše delo o Tomažu Akvinskem je spisal dr. Karol Werner: Der hl. Thomas v. Aquin. Regensburg 1858. (I. zv. življenje in dela, II. nauk, III. zgodovina tomizma). Jules Didiot, Le Docteur angélique S. Thomas d'Aquin. Paris 1894. Montagne, S. Thomas d'Aquin à Toulouse. Paris 1894. Popisuje, kako Tomaža v Tuluzi častijo. A. Joyau, S. Thomas d'Aquin, patron des écoles catholiques. L. 1895. je izšla druga izdaja. L. 1891. je to delo izšlo tudi v nemškem prevodu: Leben d. hl. Thomas v. Aquin, Patron der kathol. Schulen. Paderborn. J. Jansen, Der hl. Thomas v. Aquin. Kevelaer 1898.

V češkem jeziku: Fr. Jos. Ševčík, O. Pr., Svatý Tomáš Akvinský. Brno 1899. (Največ po A. Joyau.)

Kazalo.

Prvi del:

Življenje sv. Tomaža.

	Stran
1. Otroška leta Tomaža Akvinskega	1
2. Začetni nauki na Monte Cassino in v Napolju	3
3. Borba za poklic	10
4. Tomaževe študije v Kolinu in v Parizu	14
5. Tomaž uči v Kolinu in v Parizu	19
6. Tomaž zagovarja svoj red in postane doktor	22
7. Tomaž uči v Parizu in v Italiji	25
8. Tomaž sloviti učenjak	36
9. Tomaž svetnik	44
10. Tomaževa zadnja leta in njegova smrt	50

Drugi del:

Dela Tomaža Akvinskega.

I. Razlaga sv. pisma	57
II. Komentarji k Aristotelu	58
III. Komentarji k Dioniziju Areopagitu, k Bočtiju in Petru Lombardu	60
IV. Modroslovno-bogoslovske razprave	61
V. Summa contra gentiles	62
VI. Summa theologiae	62
VII. Homiletični in liturgični spisi	64
VIII. Izdaje Tomaževih del	65
IX. Važnejši prevodi Tomaževih del	65
X. Tomaževi življenjepisci	66

Popravki:

Str. 3, predzadnja vrsta pred točko 2, mesto mitro ali opatsko palico beri — mitro in opatsko palico.

Str. 14, v. 7. beri — pri cesarju Konradu IV.

Na isti strani, zadnja vrsta spodaj, mesto universalis beri — universalis.

Str. 15, v. 6. od spodaj, mesto ondotni škof beri — ondotni učenjak.

Na isti strani, v. 5. od spodaj, mesto irrefragibilis beri — irrefragabilis.

Str. 17, v. 7. od zgoraj, mesto sodnostni beri — sodnosti.

Str. 22, zadnja vrsta spodaj, mesto redništvo beri — redovništvo.

Str. 41, v. 9. od spodaj, mesto zgotovil beri — zagotovil.

Handwritten signature

KNJIZNICA

00000513722

